

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
і ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

**УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ
ТЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК
РИБОГОСПОДАРСЬКИХ ТЕРМІНІВ**

Київ – 2015

УДК 619:613.8:001.4(038)

ББК 81.2 Укр-4

У 45

Рекомендований до друку Вченою радою факультету ветеринарної медицини Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № ___ від _____ 2015 р.).

Укладачі: М.О. Захаренко, Д.А. Засекін, Л.В. Шевченко,
В.М. Поляковський, В.М. Михальська, Л.В. Малюга

Рецензенти:

Прискока В.А. – доктор ветеринарних наук, головний науковий співробітник Державного науково-дослідного інституту лабораторної діагностики та ветеринарно-санітарної експертизи;

Мельник О.П. – доктор ветеринарних наук, завідувач кафедри анатомії тварин ім. акад. В.Г. Касьяненка, професор.

Українсько-російський тлумачний словник рибогосподарських термінів. / Захаренко М.О., Засекін Д.А., Л.В. Шевченко, Поляковський В.М., В.М. Михальська, Л.В. Малюга – Київ, 2015. – 342 с.

Викладено основні рибогосподарські терміни, що зустрічаються у ветеринарній та рибогосподарській практиці.

Для студентів вищих навчальних закладів III – IV рівнів акредитації

Спеціальність: 6.110101 – ветеринарна медицина.

Укладачі: Захаренко Микола Олександрович,
Засекін Дмитро Адамович,
Шевченко Лариса Василівна та ін.

ЗМІСТ

1.	А.....	5
2.	Б.....	20
3.	В.....	44
4.	Г.....	108
5.	Д.....	129
6.	Е.....	148
7.	Є.....	154
8.	Ж.....	155
9.	З.....	159
10.	І.....	183
11.	К.....	199
12.	Л.....	226
13.	М.....	239
14.	Н.....	255
15.	О.....	274
16.	П.....	292
17.	Р.....	304
18.	С.....	308
19.	Т.....	318
20.	У.....	323
21.	Ф.....	324
22.	Х.....	328
23.	Ц.....	332
24.	Ч.....	334
25.	Ш.....	335
26.	Щ.....	336
27.	Я.....	337
	Список використаних джерел.....	338

УКРАЇНСЬКА АБЕТКА

А а	Б б	В в	Г г	Ґ ґ	Д д	Е е	Є є
Ж ж	З з	И и	І і	Ї ї	Й й	К к	Л л
М м	Н н	О о	П п	Р р	С с	Т т	У у
Ф ф	Х х	Ц ц	Ч ч	Ш ш	Щ щ	Ю ю	Я я
Ь ь							

РУССКИЙ АЛФАВИТ

А а	Б б	В в	Г г	Ґ ґ	Д д	Ё ё	Ж ж
З з	И и	Й й	К к	Л л	М м	Н н	О о
П п	Р р	С с	Т т	У у	Ф ф	Х х	Ц ц
Ч ч	Ш ш	Щ щ	Ъ ъ	Ы ы	Ь ь	Э э	Ю ю
Я я							

А

АВАНПОРТ – зовнішня частина акваторії порту, обмежена хвилезахисними дамбами і устаткована причальними обладнаннями, призначеними для прийняття і розміщення шукаючих захисту від шторму, чекаючих шлюзування і прошлюзованих суден і плотів, а також для переформування потягів.

Аванпорт – внешняя часть акватории порта, ограниченная волнозащитными дамбами и оборудованная причальными устройствами, предназначенными для принятия и размещения ищущих защиты от шторма судов и плотов, а также для переформирования составов.

АВАРІЙНИЙ запас води в резервуарі – запас води в резервуарі, що має один підходящий водовід, на період ліквідації на ньому аварії.

Аварийный запас воды в резервуаре – запас воды в резервуаре, что имеет один подходящий водовод, на время ликвидации на нем аварии.

АВТОМАТИЗОВАНА система контролю якості води (АСК ЯВ) – автоматизована вимірювальна інформаційна система, призначена для одержання і поширення даних про якість води і повідомлення про порушення норм її якості.

Автоматизированная система контроля качества воды (АСУ КВ) – автоматизированная измерительная информационная система, предназначенная для получения и распространения данных о качестве воды и сообщения о нарушении норм ее качества.

АВТОМАТИЗОВАНА система управління водоохоронним

комплексом (АСУ ВК) – автоматизована система управління, призначена для вироблення і реалізації управління та управляючих впливів на водоохоронний комплекс у відповідності з прийнятим критерієм управління.

Автоматизированная система управления водоохранной комплексом (АСУ ВК) – автоматизированная система управления, предназначенная для выработки и реализации управления и управляющих воздействий на водоохраные комплексы в соответствии с принятым критерием управления.

АГАР м'ясопептонний – щільне або напіврідке поживне середовище для культивування мікроорганізмів кишкової групи, стафілококів, сибірської виразки та ін. Приготування: до м'ясної води додають 1 % пептону, 0,5 % кухонної солі, кип'ятять 30 хв (для осадження білка), додають 0,5 – 2 % агар-агару, рідину кип'ятять до повного розчинення агару, встановлюють необхідне рН і пропускають через ватно-марлевий фільтр, розливають у відповідний посуд і стерилізують 20 – 30 хв при 120 °С. Агар м'ясопептонний застосовується у вигляді простого агару або складних диференційно-діагностичних середовищ після додавання до нього інших інгредієнтів (наприклад, вуглеводів) і індикатора (фуксин та ін.).

Агар мясопептонный – плотная или полужидкая питательная среда для культивирования микроорганизмов кишечной группы, стафилококков, сибирской язвы и др. Приготовление: к мясной воде добавляют 1 % пептона, 0,5 % поваренной соли, кипятят 30 мин (для осаждения белка), добавляют 0,5 – 2 % агар-

агара, жидкость кипятят до полного растворения агара, устанавливают необходимый рН и пропускают через ватно-марлевый фильтр, разливают в соответствующую посуду и стерилизуют 20 – 30 мин при 120 °С. Агар мясопептонный применяется в виде простого агара или сложных дифференциально-диагностических сред после добавления к нему других ингредиентов (например, углеводов) и индикатора (фуксин и др.).

АГРЕСИВНІСТЬ води – здатність води і розчинених у ній речовин руйнувати шляхом хімічного впливу різні матеріали.

Агрессивность воды – способность воды и растворенных в ней веществ разрушать путем химического воздействия различные материалы.

АДСОРБЕНТ – речовина, що володіє здатністю адсорбувати, тобто поглинати своїм поверхневим шаром газу й рідини. До адсорбентів, що широко використовуються у тваринництві, можна віднести деревне вугілля й вапно (пушонку).

Адсорбент – вещество, обладающее способностью адсорбировать, то есть поглощать своим поверхностным слоем газы и жидкости. К адсорбентам, широко используемым в животноводстве, можно отнести древесный уголь и известь-пушонку.

АЕРАТОР – пристрій для подачі повітря у воду з метою її аерації.

Аэратор – устройство для подачи воздуха в воду с целью ее аэрации.

АЕРАЦІЯ води – вилучення з води шкідливих домішок (газів, іонів заліза, колоїдів тощо) способом дощування, каскадування, перемішування, продування, нагрівання і

фільтрування. В біологічному очищенні стічних вод аерація води використовується для окислення органічних речовин і забезпечення киснем аеробних бактерій.

Аэрация воды – изъятие из воды вредных примесей (газов, ионов железа, коллоидов и т.д.) способом дождевания, каскадирования, перемешивания, продувки, нагревания и фильтрования. В биологической очистке сточных вод аэрация воды используется для окисления органических веществ и обеспечения кислородом аэробных бактерий.

АЕРОБИ (гр. aer – повітря й bios – життя) – мікроорганізми, для життєдіяльності яких необхідний вільний молекулярний кисень. Аеробне дихання мікроорганізмів являє собою ряд послідовних окисних реакцій, що протікають при участі різних окисно-відновних ферментів. Молекулярний кисень, спожитий у процесі дихання, служить акцептором водню, що звільняється при окисненні субстрату. Розрізняють облигатні (строгі, обов'язкові) аероби (аерофіли) і факультативні (умовні). *Аероби облигатні* не розвиваються без доступу повітря й використовують тільки енергію окиснення (наприклад, оцтовокислі, нітрифікуючі бактерії й ін.). *Аероби факультативні* можуть розвиватися навіть при зниженому вмісті молекулярного кисню в середовищі, використовуючи при цьому для своєї життєдіяльності енергію бродіння.

Аэробы (гр. aer – воздух и bios – жизнь) – микроорганизмы, для жизнедеятельности которых необходим свободный молекулярный кислород.

Аэробное дыхание микроорганизмов представляет собой ряд последовательных окислительных реакций, протекающих при участии различных окислительно-восстановительных ферментов. Молекулярный кислород, потребляемый в процессе дыхания, служит акцептором водорода, освобождающегося при окислении субстрата. Различают облигатные (строгие, обязательные) аэробы (аэрофилы) и факультативные (условные). *Аэробы облигатные* не развиваются без доступа кислорода и используют только энергию окисления (например, уксуснокислые, нитрифицирующие бактерии и др.). *Аэробы факультативные* могут развиваться даже при пониженном содержании молекулярного кислорода в среде, используя при этом для своей жизнедеятельности энергию брожения.

АЕРОБНА стабілізація мулу – розклад активного мулу окисленням.

Аэробная стабилизация ила – распад активного ила окислением.

АЕРОБНИЙ процес очищення води – процес розкладу органічних речовин, які містяться у воді, мікроорганізмами в присутності кисню.

Аэробный процесс очистки воды – процесс распада органических веществ, содержащихся в воде, микроорганизмами в присутствии кислорода.

АЕРОВАННИЙ потік – потік рідини, що несе повітря в дисперсному стані.

Аэрируемый поток – поток жидкости, несущий воздух в дисперсном состоянии.

АЕРОТЕНК (аеротенк) (від аеро... і англ. tank – резервуар) – бетонний або залізобетонний резервуар для очистки

стічних вод від органічних забруднень шляхом окислення їх мікроорганізмами, які знаходяться в шарі активного мулу на дні аэротенка. Розміри: висота 4 – 5 м, ширина до 10 м, довжина до 150 м.

Аэротенки (аэротенк) (от аэро ... и англ. tank – резервуар) – бетонный или железобетонный резервуар для очистки сточных вод от органических загрязнений путем окисления их микроорганизмами, находящимися в слое активного ила на дне аэротенка. Высота 4 – 5 м, ширина до 10 м, длина до 150 м.

АЗОТУ оксиди – геміоксид N_2O і монооксид NO (безколірні гази), сесквіоксид N_2O_3 (синя рідина), двооксид NO_2 (газ бурого кольору, при звичайних умовах суміш NO_2 і його димеру N_2O_4), оксид N_2O_5 (безколірні кристали). N_2O і NO – оксиди, які не утворюють солей, N_2O_3 з водою дає азотисту кислоту, N_2O_2 – азотну, NO – їх суміш. Всі оксиди азоту фізіологічно активні. N_2O – середовище для наркозу («веселящий газ»), NO і NO_2 – проміжні продукти в виробництві азотної кислоти, NO_2 – окисник у рідкому ракетному паливі.

Азота оксиды – гемиоксид N_2O и монооксид NO (бесцветные газы), сесквиоксид N_2O_3 (синяя жидкость), диоксид NO_2 (газ бурого цвета, в обычных условиях смесь NO_2 и его димера N_2O_4), оксид N_2O_5 (бесцветные кристаллы). N_2O и NO – оксиды, которые не образуют солей, N_2O_3 с водой дает азотистую кислоту, N_2O_2 – азотную, NO – их смесь. Все оксиды азота физиологически активны. N_2O – среда для наркоза («веселящий газ»), NO и NO_2 – промежуточные продукты в производстве азотной кислоты, NO_2 – окислитель в жидком ракетном топливе.

АЗОТНА кислота, (HNO₃) – рідина без кольору з різким удушливим запахом; щільність 1,513 г/см², t_{пл.} – 41,59°C, t_{кип.} – 82,6°C. З водою змішується у всіх співвідношеннях. У промисловості отримують каталітичним окисленням аміаку. Використовують для отримання добрив, нітратів целюлози, барвників, сірчаної кислоти, для травки металів і напівпровідникових матеріалів, як окислювач ракетного палива, компонент «нітруючої суміші» (з сірчаною кислотою). Солі і ефіри азотної кислоти – нітрати.

Азотная кислота, (HNO₃) – бесцветная жидкость с резким удушливым запахом плотность 1,513 г/см², t_{пл.} – 41,59°C, t_{кип.} – 82,6°C. С водой смешивается во всех соотношениях. В промышленности получают каталитическим окислением аммиака. Используют для получения удобрений, нитратов целлюлозы, красителей, серной кислоты, для травки металлов и полупроводниковых материалов, как окислитель ракетного топлива, компонент «нитрующей смеси» (с серной кислотой). Соли и эфиры азотной кислоты – нитраты.

АКВАКУЛЬТУРА (від лат. **aqua** – вода і **cultura** – культивування, догляд) – розведення і вирощування водних організмів (риб, молюсків, ракоподібних, водоростей) в контрольованих умовах для підвищення продуктивності водойм. Розведення організмів у морській або солонуватій воді називається **марикультура**.

Аквакультура (от лат. **aqua** – вода и **cultura** – культивирование, уход) – разведение и выращивание водных организмов (рыб, моллюсков, ракообразных

водорослей) в контролируемых условиях для повышения продуктивности водоемов. Разведение организмов в морской или солоноватой воде называется **марикультура**.

АКВАТОРИЯ – ділянка водної поверхні моря, водойми чи річки, обмежена природними, штучними або умовними (умовними) межами, яка призначена для певних цілей.

Акватория – участок водной поверхности моря, водоема или реки, ограничена естественными, искусственными или воображаемыми (условными) границами, которая предназначена для определенных целей.

АКВАТОРИЯ морського порту (портова акваторія) – визначена межами частина водного об'єкта (об'єктів), крім судового ходу, призначена для безпечного підходу, маневрування, стоянки і відходу суден.

Акватория морского порта (портовая акватория) – определенная пределами часть водного объекта (объектов), кроме судового хода, предназначенная для безопасного подхода, маневрирования, стоянки и отхода судов.

АКВЕДУК – споруда для переходу водоводу над перепорою на його трасі.

Акведук – сооружение для перехода водовода над помехой его трассе.

АКТИВНА реакція середовища – реакція середовища (рН), обумовлена концентрацією (активністю) водневих іонів H^+ або гідроксильних іонів OH^- , що міститься в даному середовищі.

Активная реакция среды – реакция среды (рН), определяемая концентрацией (активностью) водородных

ионов H^+ или гидроксильных ионов OH^- , содержащихся в данной среде.

АКУМУЛЮВАННЯ води – натуральне або штучне накопичення води.

Аккумуляирование воды – естественное или искусственное накопление воды.

АКТИВНИЙ мул – мул, що містить мікроорганізми, які сорбують і розкладають органічні речовини у воді під час біологічного очищення.

Активный ил – ил, содержащий микроорганизмы, сорбирующие и разлагающие органические вещества в воде при биологической очистке.

АМОНІЗАЦІЯ – обробка питної води аміаком за декілька секунд до хлорування для забезпечення довготривалого знезаражуючого ефекту і недопущення утворення хлорорганічних сполук, які надають воді неприємні запах і присмак.

Аммонизация – обработка питьевой воды аммиаком за несколько секунд до хлорирования для обеспечения более длительного обеззараживающего эффекта и недопущения образования хлорорганических соединений, придающих воде неприятные запах и привкус.

АНАЕРОБНИЙ процес очищення води – процес розщеплення мікроорганізмами органічних речовин у воді при відсутності кисню.

Анаэробный процесс очистки воды – процесс разрушения микроорганизмами органических веществ в воде при отсутствии кислорода.

АНАЛІЗ води – визначення фізичних, хімічних, біологічних та інших властивостей і складу води.

Анализ воды – определение физических, химических, биологических и других свойств и состава воды.

АНАЛІЗ ризику – процес, що складається з трьох взаємозв'язаних компонентів: оцінка ризику, управління ризиком та повідомлення про ризик.

Анализ риска – процесс, состоящий из трех взаимосвязанных компонентов: оценка риска, управление риском и сообщение о риске.

АНАХАЛІННІСТЬ – збільшення солоності води від дна до поверхні в морях і океанах.

Анахалинность – увеличение солености воды от дна до поверхности в морях и океанах.

АНИЗОТРОПІЯ водоносного пласту – різниця водопроникнення гірської породи в різних напрямках.

Анизотропия водоносного пласта – разница водопроникновения горной породы в разных направлениях.

АНІОНІТ – іоніт, здатний до обміну аніонів, якими він заряджений при регенерації, на аніони електролітів, розчинених у воді.

Анионит – ионит, способный к обмену анионов, которыми он заряжен при регенерации, на анионы электролитов, растворенных в воде.

АНІОНУВАННЯ – обробка води з використанням аніоніту.

Анионирование – обработка воды с использованием анионита.

АНТИДЮНИ – ряди донних насосів, які переміщуються в бурхливих потоках проти течії внаслідок розмиву низового скату гряди і намиву верхового.

Антидюны – ряды донных насосов, перемещающихся в бурных потоках против течения вследствие размыва

низового ската гряды и намыва верхового.

АРМАТУРА водопровідна – запірні, регулюючі, контрольнo-вимірjувальні і змішувальні пристрої на водопровідній мережі і водопровідних спорудах.

Арматура водопроводная – запорные, регулирующие, контрольно-измерительные и смесительные устройства на водопроводной сети и водопроводных сооружениях.

АРМАТУРА меліоративної мережі – технічні засоби, устаткування і гідротехнічні споруди, установлені на меліоративних каналах і водопроводах, для регулювання, контролю і обліку подачі води, швидкості її потоку, рівнів і витрат, а також для її пропускання через перепони.

Арматура мелиоративной сети – технические средства, оборудование и гидротехнические сооружения, установленные на мелиоративных каналах и водопроводах для регулирования, контроля и учета подачи воды, скорости ее потока, уровней и расходов, а также для ее пропуска через препятствия.

АРОМАТИЗАТОРИ – ароматичні речовини, ароматичні препарати, технологічні ароматизатори, коптильні ароматизатори та їх суміші.

Ароматизаторы – ароматические вещества, ароматические препараты, технологические ароматизаторы, коптильные ароматизаторы и их смеси.

АСИМІЛЮЮЧА властивість водного об'єкту – властивість водного об'єкту поглинати визначену масу забруднюючих речовин (також визначену кількість тепла) за одиницю часу без порушення норм якості води в контрольному пункті або пункті водокористування.

Ассимилирующие свойство водного объекта –

свойство водного объекта принимать определенную массу загрязняющих веществ (также определенное количество тепла) в единицу времени без нарушения норм качества воды в контрольном пункте или пункте водопользования.

АСИМІЛЯЦІЙНА ємність екосистеми – показник максимальної динамічної кількості забруднюючої речовини, яка може бути накопичена за одиницю часу, розщеплена, трансформована і виведена за межі екосистеми без порушень нормальної її діяльності. Величина асиміляційної ємності екосистеми залежить від багатьох природних і антропогенних факторів, фізичних і хімічних властивостей забруднюючої речовини; однак, вирішальну роль при цьому відіграють біологічні процеси.

Ассимиляционной ёмкость экосистемы – показатель максимальной динамической вместимости загрязняющего вещества, которая может быть накоплена за единицу времени, разрушена, трансформирована и выведена за пределы экосистемы без нарушения нормальной ее деятельности. Размер ассимиляционной ёмкости экосистемы зависит от многих природных и антропогенных факторов, физических и химических свойств загрязняющего вещества, однако, решающую роль при этом играют биологические процессы.

АСИМІЛЮЮЧА спроможність водного об'єкту використовується – частина асимілюючої спроможності, яка фактично використовується для прийому нормованих речовин.

Ассимилирующая способность водного объекта используемая – часть ассимилирующей способности,

которая фактически используется для приема нормированных веществ.

АСИМІЛЮЮЧА спроможність водного об'єкту використовується антропогенна – частина асимілюючої спроможності, яка фактично використовується для прийому водним об'єктом антропогенних нормованих речовин.

Ассимилирующая способность водного объекта используемая антропогенная – часть ассимилирующей способности, которая фактически используется для приема водным объектом антропогенных нормированных веществ.

АСИМІЛЮЮЧА спроможність водного об'єкту використовується природна – частина асимілюючої спроможності, яка фактично використовується для поглинання водним об'єктом нормованих речовин природного походження.

Ассимилирующая способность водного объекта используемая естественная – часть ассимилирующей способности, которая фактически используется для приема водным объектом нормированных веществ природного происхождения.

АСИМІЛЮЮЧА спроможність водного об'єкту вільна – невикористовувана частина асимілюючої спроможності, яка є резервом для додаткового безпечного поглинання водним об'єктом нормованих речовин.

Ассимилирующая способность водного объекта свободна – неиспользуемая часть ассимилирующей способности, которая является резервом для дополнительного безопасного приема водным объектом нормированных веществ.

АТМОСФЕРНА ВОДА – вода дощова, талих снігів і льодовиків.

Атмосферна вода має неприємний смак, погано зберігається, відрізняється дуже низькою твердістю.

Атмосферная вода – вода дождевая, талих снегов и ледников. Атмосферная вода безвкусна, плохо хранится, отличается очень низкой жесткостью.

АТМОСФЕРНІ опади – вода в крапельнорідкому (дощ, туман) і твердому (сніг, крупа, град) станах, яка випадає або осаджується безпосередньо з повітря на поверхню Землі і об'єктів, що на ній знаходяться, (роса, приморозок, іній, гололід) в результаті конденсації водяної пари, яка знаходиться в повітрі. Атмосферні опади – це також кількість води, яка випала в окремому місці за певний проміжок часу (вимірюється товщиною шару води в мм). В середньому на земній кулі випадає біля 1000 мм опадів за рік, а в пустелях і високих широтах – менше 250 мм.

Атмосферные осадки – вода в капельножидком (дождь, морось) и твердом (снег, крупа, град) состоянии, которая выпадает или осаждается непосредственно из воздуха на поверхность Земли и объектов, находящихся на ней, (роса, заморозок, иней, гололед) в результате конденсации водяного пара, находящегося в воздухе. Атмосферные осадки – это также количество воды, выпавшей в отдельном месте за определенный промежуток времени (измеряется толщиной слоя выпавшей воды в мм). В среднем на земном шаре выпадает около 1000 мм осадков в год, а в пустынях и высоких широтах – менее 250 мм.

АЦИДИФІКАЦІЯ (ґрунтів, природних вод) (від лат. acidus – кислий і facere – робити) – збільшення кислотності (зменшення величини водневого показника – рН)

природних компонентів (води, ґрунту), яке відбувається внаслідок використання фізіологічно кислих мінеральних добрив і випадання кислих опадів.

Ацидифікація (почв, природних вод) (от лат. *acidus* – кислий и *facere* – делать) – увеличение кислотности (уменьшение величины водородного показателя – рН) природных компонентов (воды, почвы), происходящее вследствие использования физиологически кислых минеральных удобрений и выпадения кислых осадков.

Б

БАГАТОРІЧНІ циклічні коливання стоку – циклічне чергування маловодних і багатоводних років з різною тривалістю і водністю.

Многолетние циклические колебания стока – циклическое чередование маловодных и многоводных лет с разной длительностью и водностью.

БАЗИС ерозії – (грец. **basis** – **основа**) – горизонтальна поверхня, на рівні якої водотік втрачає свою силу і водна ерозія зупиняється. Розрізняють: загальний базис ерозії – рівень Світового океану і місцеві базиси ерозії – рівень води в озері, місці впадання притоків в річку, виходів твердих порід, які запруджують річку та ін.

Базис эрозии – (греч. **basis** – **основа**) – горизонтальная поверхность, на уровне которой водоток теряет свою силу и водная эрозия останавливается. Различают: общий базис эрозии – уровень Мирового океана и местные базисы эрозии – уровень воды в озере, месте впадения притоков в реку, выходов твердых пород, которые запрудживают реку и др.

БАКТЕРІЇ (від грец. **bakterion** – **паличка**) – група мікроскопічних, переважно одноклітинних організмів. Відносяться до «доядерних» форм – прокаріотів. В основу сучасної класифікації бактерій, по якій всі бактерії ділять на еубактерії (грамнегативні бактерії і грампозитивні бактерії, мікоплазми) і архебактерії – покладена будова їх клітинної стінки. По формі клітин бактерії можуть бути кулеподібними (коки), паличкоподібними (бацили, клостридії, псевдомонади), звивисті (вібріони, спірили, спірохети); діаметр 0,1 – 10

мкм, довжина 1 – 20 мкм, а ниткових багатоклітинних бактерій – 50 – 100 мкм. Деякі бактерії утворюють спори. Більшість із них рухливі, мають джгутики. Живляться, використовуючи різноманітні органічні речовини (гетеротрофи) або утворюючи органічні речовини клітин із неорганічних (автотрофи). Можуть рости як в присутності атмосферного кисню (аероби), так і при відсутності (анаероби). Беруть участь в кругообігу речовин в природі, формуванні структури і родючості ґрунтів, в утворенні і руйнуванні корисних копалин; підтримують запаси вуглекислого газу в атмосфері. Використовуються в харчовій, мікробіологічній, хімічній і інших галузях промисловості. Патогенні (хвороботворні) бактерії – збудники хвороб рослин, тварин і людини. Вважають, що бактерії – перші організми, що появилися на Землі.

Бактерии (от греч. *bakterion* – палочка) – группа микроскопических, преимущественно одноклеточных организмов. Относятся к «доядерным» формам – прокариот. В основу современной классификации бактерий, по которой все бактерии делят на эубактерии (грамотрицательные бактерии и грамположительные бактерии, микоплазмы) и архебактерии – положено строение их клеточной стенки. По форме клеток бактерии могут быть шаровидными (кокки), палочковидными (бациллы, клостридии, псевдомонады) извилистіе (вibriоны, спириллы, спирохеты), диаметр 0,1 – 10 мкм, длина 1 – 20 мкм, а ниточных многоклеточных бактерий – 50 – 100 мкм. Некоторые бактерии образуют споры. Большинство из них подвижны, имеют жгутики. Питаются, используя

различные органические вещества (гетеротрофы) или создавая органические вещества клеток из неорганических (автотрофы). Могут расти как в присутствии атмосферного кислорода (аэробы), так и при отсутствии (анаэробы). Участвуют в круговороте веществ в природе, формировании структуры и плодородия почв, в образовании и разрушении полезных ископаемых, поддерживают запасы углекислого газа в атмосфере. Используются в пищевой, микробиологической, химической и других отраслях промышленности. Патогенные (болезнетворные) бактерии – возбудители болезней растений, животных и человека. Считают, что бактерии – первые организмы, появившиеся на Земле.

БАЛАНС водний (від франц. balance – ваги) – відношення за певний проміжок часу (рік, місяць) надходження і витрат води для літнього басейну, озера, планети в цілому або іншого досліджуваного об'єкту.

Баланс водный (от франц. balance – весы) – отношение за определенный промежуток времени (год, месяц) прихода и расхода воды для летнего бассейна, озера, планеты в целом или другого изучаемого объекта.

БАЛАНС підземних вод – кількісне співвідношення між надходженням і витратою, а також акумуляцією води за певний проміжок часу для окремого водоносного горизонту.

Баланс подземных вод – количественное соотношение между поступлением и расходом, а также аккумуляцией воды за определенный промежуток времени для отдельного водоносного горизонта.

БАЛАНС розчинених речовин – кількісне співвідношення за

певний проміжок часу надходження, витрати і акумуляції у водному об'єкті розчинених у воді речовин.

Баланс растворенных веществ – количественное соотношение за определенный промежуток времени поступления, расхода и аккумуляции в водном объекте растворенных в воде веществ.

БАРБОТУВАННЯ – спосіб створення циркуляційних течій у рідині, яка практично перебуває в спокої, за допомогою повітряних бульбашок, випущених сконцентровано в окремих пунктах на глибині.

Барботирование – способ создания циркуляционных течений в жидкости, которая практически находится в покое, с помощью воздушных пузырьков, выпущенных сосредоточено в отдельных пунктах на глубине.

БАСЕЙН водозбірний – частина земної поверхні і товщі ґрунтів, з яких відбувається стік води у водотік або водойму. Басейн водозбірний обмежений водорозділом.

Бассейн водосборный – часть земной поверхности и толщи почв, с которых происходит сток воды в водоток или водоем. Бассейн водосборный ограничен водоразделом.

БАСЕЙН-ІНДИКАТОР – малий водозбірний басейн, відносні величини стоку з якого використовуються для характеристики стоку з великого басейну з подібними фізико-географічними умовами.

Бассейн-индикатор – малый водосборный бассейн, относительные величины стока с которого используются для характеристики стока из большого бассейна с похожими физико – географическими условиями.

БАСЕЙН підземних вод – зона поширення одного або кількох водоносних пластів, що мають спільний напрямок

розвантаження.

Бассейн подземных вод – зона распространения одного или нескольких водоносных пластов, имеющих общее направление разгрузки.

БАСЕЙН річковий – частина земної поверхні, з якої стік води поступає в річкову систему.

Бассейн речной – часть земной поверхности, с которой сток воды поступает в речную систему.

БАСЕЙНОВЕ регулювання стоку – регулювання річкового стоку в природних умовах в результаті тимчасової затримки в басейні річки частини талих снігових і дощових вод (ГОСТ 19179-73).

Бассейновое регулирование стока – регулирование речного стока в естественных условиях в результате временного задержания в бассейне реки части талых снеговых и дождевых вод (ГОСТ 19179-73).

БАСЕЙНОВИЙ підхід – сукупність прийомів у географічних і екологічних дослідженнях, в основу яких покладено уявлення про континуальності географічної оболонки, де в якості основного інтегруючого фактора виступає водний стік. У відповідності з басейновим підходом просторова структура географічної оболонки є системою ієрархій басейнів різного рангу. Басейновий підхід зручний для балансових розрахунків, де на вході – опади, які випадають на площу басейну, а на виході – річний стік. В той же час застосування басейнового підходу обмежена в районах з інтенсивними еоловими і карстовими явищами.

Бассейновый подход – совокупность приемов в географических и экологических исследованиях, в основу которых положено представление о

континуальности географической оболочки, где в качестве основного интегрирующего фактора выступает водный сток. В соответствии с бассейновым подходом пространственная структура географической оболочки является системой иерархий бассейнов разного ранга. Бассейновый подход удобен для балансовых расчетов, где на входе – осадки, выпадающие на площадь бассейна, а на выходе – годовой сток. В то же время применение бассейнового подхода ограничена в районах с интенсивными эоловыми и карстовыми явлениями.

БАТИГРАФІЧНА крива – графік зв'язку площі водного дзеркала і об'єму водойми з рівнем води в ній.

Батиграфическая кривая – график связи площади водного зеркала и объема водоема с уровнем воды в ней.

БАТОМЕТР (від грец. bathos – глибина і ...метр) – прилад для відбору проб води з певної глибини з метою визначення її фізичних властивостей та вмісту в ній розчинених і завислих речовин, а також гідробіонтів.

Батометр (от греч. bathos – глубина и ... метр) – прибор для отбора проб воды с определенной глубины с целью определения ее физических свойств и содержания в ней растворенных и взвешенных веществ, а также гидробионтов.

БАТОТЕРМОГРАФ (від грец. bathys – глибокий, therme – тепло і ...граф) – прилад для безперервного вимірювання вертикального розміщення температури води в верхньому шарі моря (до 200 м); дозволяє вести вимірювання на ходу судна.

Батотермограф (от греч. bathys – глубокий, therme – тепло и ... граф) – прибор для непрерывного измерения вертикального размещения температуры воды в верхнем

слое моря (до 200 м); позволяет вести измерения на ходу судна.

БАШТА водонапірна – башта з резервуаром, призначена для утворення запасу і регулювання витрати і напору води.

Башня водонапорная – башня с резервуаром, предназначенная для создания запаса и регулирования расхода и напора воды.

БЕЗНАПІРНА фільтрація – рух фільтраційного потоку рідини, що має вільну поверхню.

Безнапорная фильтрация – движение фильтрационного потока жидкости, имеющей свободную поверхность.

БЕЗНАПІРНИЙ рух – рух рідини при наявності вільної поверхні, який відбувається під дією сили тяжіння в природних і штучних руслах (річках, каналах, лотках і безнапірних трубах).

Безнапорное движение – движение жидкости при наличии свободной поверхности, которое происходит под действием силы тяжести в естественных и искусственных руслах (реках, каналах, лотках и безнапорных трубах).

БЕЗНАПІРНІ підземні води – підземні води, що мають вільну поверхню, тиск на якій відповідає атмосферному.

Безнапорные подземные воды – подземные воды, имеющие свободную поверхность, давление на которой соответствует атмосферному.

БЕЗПЕЧНІ умови для людини – стан середовища життєдіяльності, при якому відсутня небезпека шкідливого впливу його факторів на людину.

Безопасные условия для человека – состояние среды жизнедеятельности, при котором отсутствует опасность вредного воздействия ее факторов на человека.

БЕЗРЕАГЕНТНИЙ метод знезараження води. Включає: ультрафіолетове опромінення, обробку ультразвуком, гамма-випромінюванням і ін. Найбільш активним впливом на бактерії володіють промені з довжиною хвилі 295 – 200 нм. До числа безреагентних методів знезараження води відносять і кип'ятіння. Це простий і надійний метод, що дозволяє знезаражувати невелику кількість води.

Безреагентный метод обеззараживания воды. Включает: ультрафиолетовое облучение, обработку ультразвуком, гамма-излучением и др. Наиболее активным воздействием на бактерии обладают лучи с длиной волны 295 – 200 нм. К числу безреагентных методов обеззараживания воды относят и кипячение. Это простой и надежный метод, позволяющий обеззараживать небольшое количество воды.

БЕЗСТІЧНА зона – зона внутрішньоматерикового стоку, який не має зв'язку через річкові системи з Світовим океаном.

Бессточная зона – зона внутриматерикового стока, который не имеет связи через речные системы с Мировым океаном.

БЕЗСТІЧНА область – область внутрішньоматерикового стоку, яка позбавлена зв'язку через річні системи з океаном. Вона як правило розміщена в аридних зонах, а також на територіях з плоским рельєфом. Більша частина води гідрографічної сітки видалається внутрішнім дренажом і володіє властивістю до акумуляції забруднюючих речовин. Прикладом безстічної області в тропічній зоні служать басейни річок Нігер і Оріноко.

Бессточная область – область внутриматерикового стока, которая лишена связи через речные системы с

океаном. Как правило она размещена в аридных зонах, а также на территориях с плоским рельефом. Большая часть воды гидрографической сети удаляется внутренним дренажом. Обладает свойством аккумуляции загрязняющих веществ. Примером бессточной области в тропической зоне служат бассейны рек Нигер и Ориноко.

БЕЗСТІЧНА площа – територія в межах водозбірною басейну ріки або озера, з якої відсутній поверхневий стік; вода, яка збирається на безстічній площі, витрачається на випаровування і в деяких місцях на живлення підземних вод.

Бессточная площадь – территория в пределах водосборного бассейна реки или озера, с которой отсутствует поверхностный сток; вода, которая собирается на бессточной площади, расходуется на испарение и в некоторых местах на питание подземных вод.

БЕЗСТІЧНА технологія виробництва – сукупність прийомів і способів одержання, обробки і переробки сировини, матеріалу, напівфабрикатів або виробів, при яких не утворюється стічна вода. *Примітка.* Для цієї технології характерне використання замкненої системи водопостачання.

Бессточная технология производства – совокупность приемов и способов получения, обработки и переработки сырья, материала, полуфабрикатов или изделий, при которых не образуется сточная вода. *Примечание.* Для этой технологии характерно использование замкнутой системы водоснабжения.

БЕНТАЛЬ – дно водного об'єкту, заселене організмами бентосу.

Бенталь – дно водного объекта, заселенное организмами

бентоса.

БЕНТОС – сукупність організмів, що живуть на дні і в ґрунті водойм та водотоків. Бентос поділяється на тваринний (зообентос) і рослинний (фітобентос).

Бентос – совокупность организмов, обитающих на дне и в почве водоемов и водотоков. Бентос разделяется на животный (зообентос) и растительный (фитобентос)

БЕРЕГОВА дамба – дамба, відмежовуюча русло штучного водотоку або підвищуюча берег природного водотоку для збільшення пропускної здатності його русла.

Береговая дамба – дамба, ограждающая русло искусственного водотока или повышающая берег естественного водотока для увеличения пропускной способности его русла.

БЕРЕГОВА смуга – частина берега на ділянці між найвищою і найнижчою ділянками води.

Береговая полоса – часть берега на участке между самым высоким и самым низким участками воды.

БЕРЕГОВА фільтрація – проникнення поверхневих вод з водойми або водотоку у водоносний пласт під дією напору.

Береговая фильтрация – проникновение поверхностных вод из водоема или водотока в водоносный пласт под действием напора.

БЕРЕГОВИЙ зсув – зміщення мас ґрунту по похилій поверхні берега при втраті ним рівноваги у своєму заляганні.

Береговой смещение – смещение масс почвы по наклонной поверхности берега при потере им равновесия в своем залегании.

БЕРЕГОУКРІПНА споруда – гідротехнічна споруда для захисту берега від розмиву і обвалювання.

Берегоукрепительные сооружение – гидротехническое сооружение для защиты берега от размыва и обрушения.

Б'ЄФ – ділянка річки, що розташована вище або нижче водопідпірної споруди (греблі) і зазнає її впливу.

Бьеф – участок реки, расположенный выше или ниже водоподпорного сооружения (плотины) и испытывает его воздействие.

Б'ЄФ верхній – б'єф з верхового боку водопідпірної споруди.

Бьеф верхний – бьеф с верховой стороны водоподпорного сооружения.

Б'ЄФ нижній – б'єф з низового боку водопідпірної споруди.

Бьеф нижний – бьеф с низовой стороны водоподпорного сооружения.

Б'ЄФ підпертий – ділянка водотоку, в якій створюється піднімання рівня для забезпечення потрібного напору; на відміну від водосховища, в підпертому б'єфі, як правило, не відбувається накопичення води в періоди паводків і її спрацювання в маловодні періоди, а регулювання стоку в підпертому б'єфі можливо тільки у виняткових випадках і в незначному обсязі.

Бьеф подпертый – участок водотока, в которой создается поднятия уровня для обеспечения нужного напора, на отличие от водохранилища, в подпертому бьефе, как правило, не происходит накопления воды в периоды паводков и ее срабатывания в маловодные периоды, а регулирование стока в подпертому бьефе возможно только в исключительных случаях и в незначительном объеме.

БИК гідротехнічної споруди – обтічна потоком окремо стояча опірна конструкція затворів, мостів або підкранових шляхів, установлених на водозливних греблях.

Бык гидротехнического сооружения – обтекаемая потоком отдельно стоящая опорная конструкция затворов, мостов или подкрановых путей, установленных на водосливных плотинах.

БИСТРОТІК – споруда для безнапірного пропуску води у вигляді облицьованого каналу або лотка з ухилом дна вище критичного.

Быстроток – сооружение для безнапорного пропуска воды в виде облицованного канала или лотка с уклоном дна выше критического.

БІОГЕННІ речовини у воді – мінеральні речовини, які найбільш активно беруть участь у життєдіяльності водних організмів (сполуки азоту, фосфору, кремнію, заліза і деяких мікроелементів).

Биогенные вещества в воде – минеральные вещества, которые наиболее активно участвуют в жизнедеятельности водных организмов (соединения азота, фосфора, кремния, железа и некоторых микроэлементов).

БІОГЕОХІМІЧНА провінція – місцевість із різким надлишком або нестачею того або іншого мікроелемента в ґрунті й воді, що є причиною виникнення ряду ендемічних хвороб, властивим певним провінціям.

Биогеохимическая провинция – местность с резким избытком или недостатком того или иного микроэлемента в почве и воде, что является причиной возникновения ряда эндемических болезней, присущих определенным провинциям.

БІОГЕОХІМІЧНІ аномалії – масові порушення розвитку, росту і функціонування живих організмів, які спостерігаються на окремій території (біогеохімічній провінції) і

викликані недостатнім або надлишковим вмістом в середовищі (біотопі) визначених елементів.

Биогеохимические аномалии – массовые нарушения развития, роста и функционирования живых организмов, наблюдаемые на отдельной территории (биогеохимической провинции) и вызванные недостаточным или избыточным содержанием в среде (биотопе) определенных элементов.

БІОІНДИКАТОРИ (від грец. **bios** – життя і лат. **indico** – вказую, визначаю) – організми присутність, кількість або особливості розвитку яких служать показниками природних процесів, умов або антропогенних змін середовища. В якості біоіндикатора можуть бути використані також угруповання організмів (біоценози).

Биоиндикаторы (от греч. **bios** – жизнь и лат. **indico** – указываю, определяю) – организмы присутствие, количество или особенности развития которых служат показателями естественных процессов, условий или антропогенных изменений среды. В качестве биоиндикаторов могут быть использованы также сообщества организмов (биоценозы).

БІОІНДИКАЦІЯ – оцінка якості середовища існування і її окремих характеристик за станом її біоти в природних умовах. Див. Біоіндикатори.

Биоиндикация – оценка качества среды обитания и ее отдельных характеристик по состоянию ее биоты в природных условиях. См. Биоиндикаторы.

БІОЛОГІЧНА індикація води – оцінка якості води за зміною часової і структурно-функціональної організації гідробіонтів в умовах впливу забруднюючих речовин.

Биологическая индикация воды – оценка качества

воды по изменению временной и структурно-функциональной организации гидробионтов в условиях воздействия загрязняющих веществ.

БИОЛОГІЧНА меліорація водного об'єкту – поліпшення стану водного об'єкту за допомогою біологічних заходів.

Биологическая мелиорация водного объекта – улучшение состояния водного объекта при помощи биологических мероприятий.

БИОЛОГІЧНА очистка стічної води – вилучення з допомогою гідробіонтів розчинених та завислих у стічній воді речовин і перетворення органічних речовин, які містяться у воді, в мінеральні за допомогою мікроорганізмів.

Биологическая очистка сточной воды – изъятие из помощью гидробионтов растворенных и взвешенных в сточной воде веществ и превращения органических веществ, содержащихся в воде, в минеральные с помощью микроорганизмов.

БИОЛОГІЧНА плівка – плівка з бактерій і інших мікроорганізмів на поверхні завантаження біологічного фільтра, що виникає при окисленні та мінералізації органічних речовин.

Биологическая пленка – пленка из бактерий и других микроорганизмов на поверхности загрузки биологического фильтра, что возникает при окислении и минерализации органических веществ.

БИОЛОГІЧНЕ окислення – сукупність ферментативних окислювально-відновних реакцій, які протікають в живих клітинах. В процесі біологічного окислення проходить розщеплення поживних речовин і вивільнена при цьому енергія запасється в зручній для використання клітинами формі, так званих багатих енергією сполук –

аденозинтрифосфатів і ін. Ці сполуки потім використовуються на забезпечення всіх процесів життєдіяльності; частина енергії розсіюється у вигляді тепла. Значна частина реакцій біологічного окислення здійснюється в мітохондріях клітин.

Биологическое окисление – совокупность ферментативных окислительно-восстановительных реакций, протекающих в живых клетках. В процессе биологического окисления происходит расщепление питательных веществ и освобожденная при этом энергия запасается в удобной для использования клетками форме, так называемых богатых энергией соединений – аденозинтрифосфата и др. Эти соединения затем используются для обеспечения всех процессов жизнедеятельности, часть энергии рассеивается в виде тепла. Значительная часть реакций биологического окисления осуществляется в митохондриях клеток.

БІОЛОГІЧНЕ очищення стічних вод – спосіб очищення побутових стічних вод з метою санітарної охорони водойм. Заснований на розкладанні органічних речовин, що перебувають у колоїдному й розчиненому стані, під впливом мікроорганізмів в аеробних умовах.

Биологическая очистка сточных вод – способ очистки бытовых сточных вод в целях санитарной охраны водоемов. Основан на разложении органических веществ, находящихся в коллоидном и растворенном состоянии, под влиянием микроорганизмов в аэробных условиях.

БІОЛОГІЧНЕ тестування (біотестування) води – один з методів оцінки токсичності води за відповідними реакціями водних організмів, які є тест-об'єктами, в

експериментальних умовах.

Биологическое тестирование (биотестирование) воды – один из методов оценки токсичности воды по определенным реакциям водных организмов, являющихся тест-объектами, в экспериментальных условиях.

БІОЛОГІЧНИЙ кругообіг речовин, або малий кругообіг речовин – потрапляння речовин із ґрунту і атмосфери в живі організми з відповідними змінами їх хімічної форми, повернення їх в ґрунт і атмосферу в процесі життєдіяльності організмів і з посмертними залишками і повторне потрапляння в живі організми після процесів деструкції і мінералізації за допомогою мікроорганізмів. Таке розуміння біологічного кругообігу речовин (М.П. Ремезов, Л.Є. Родін і М.І. Базилевич) відповідає біогеоценотичному рівню. Точніше говорити про біологічний кругообіг хімічних елементів, а не речовин, оскільки на різних стадіях кругообігу речовин можуть хімічно видозмінюватися.

Биологический круговорот веществ, или малый круговорот веществ – попадание веществ из почвы и атмосферы в живые организмы с соответствующими изменениями их химической формы, возвращение их в почву и атмосферу в процессе жизнедеятельности организмов и с посмертными остатками и повторное попадание в живые организмы после процессов деструкции и минерализации с помощью микроорганизмов. Такое понимание биологического круговорота веществ (М.П. Ремезов, Л.Е. Родин и Н.И. Базилевич) соответствует биогеоценотическому уровню. Правильно говорить о биологическом

круговороте химических элементов, а не веществ, поскольку на разных стадиях круговорота вещества могут химически видоизменяться.

БИОЛОГІЧНИЙ ФІЛЬТР (біофільтр) – резервуар для очищення стічних вод, заповнюваних кусковим фільтруючим матеріалом (шлаки, кокс, щебінь, керамзит і ін.). На біологічний фільтр стічні води надходять після механічного очищення. Фільтруючий матеріал є механічною основою для заселення його бактеріями й найпростішими організмами, під дією яких розкладаються або окисляються органічні речовини стічних вод. За рахунок поживних речовин, що подаються стічними водами, відбувається бурхливе розмноження мікробів і утворення суцільної біологічної плівки. Повітря, що заповнює біологічний фільтр, служить джерелом кисню для аеробного окиснення речовин. Процес очищення в біологічному фільтрі закінчується зазвичай за 2 – 4 год., протягом яких вода фільтрується через наповнювач. Важливу роль в устаткуванні й експлуатації біологічного фільтра відіграє рівномірне зрошення їхньої поверхні, наприклад, розподільниками типу розбризкувачів.

Биологический фильтр (биофильтр) – резервуар для очистки сточных вод, заполняемых кусковым фильтрующим материалом (шлак, кокс, щебенка, керамзит и др.). На биологический фильтр сточные воды поступают после механической очистки. Фильтрующий материал служит механической основой для заселения его бактериями и простейшими организмами, под действием которых разлагаются или окисляются органические вещества сточных вод. За счет питательных

веществ, доставляемых сточными водами, происходит бурное размножение микробов и образование сплошной биологической пленки. Воздух, заполняющий биологический фильтр, служит источником кислорода для аэробного окисления веществ. Процесс очистки в биологическом фильтре заканчивается обычно на протяжении 2 – 4 ч., в течение которых вода фильтруется через наполнитель. Важную роль в оборудовании и эксплуатации биологического фильтра играет равномерное орошение их поверхности, например, распределителями типа разбрызгивателей.

БИОТОП (від грец. **bios** – життя, **topos** – місце) – однорідна за умовами життя для окремих видів рослин або тварин, або ж для формування визначеного біоценозу ділянка території. Основні біотопи Землі: моря і океани – 71 %; гори і пустелі – 16 %; льодовики, джунглі, ліси – 8 %; землі, придатні для обробітку – 5 %. Син.: Екотоп.

Биотоп (от греч. **βίος** – жизнь, **τοπος** – место) – однородный по условиям жизни для отдельных видов растений или животных, или же для формирования определенного биоценоза участок территории. Основные биотопы Земли: моря и океаны – 71 %; горы и пустыни – 16 %; ледники, джунгли, леса – 8 %; земли, пригодные для обработки – 5 %. Син.: Экотоп.

БІОХІМІЧНА потреба кисню (БПК) – показник забруднення води органічними сполуками, який визначають кількістю кисню, витраченої за встановлений час (5 діб – БПК₅) в аеробних умовах на окислення забруднюючих речовин, які містяться в одиниці об'єму води. Як правило, протягом 5 діб при нормальних умовах проходить окислення майже 70 % легкоокислюваних органічних

речовин; практично повне окислення ($\text{БПК}_{\text{повн}}$ або БПК_{20}) досягається протягом 20 діб. Для джерел централізованого господарсько-питного водопостачання (ГОСТ 17.1.3.03-77) і водних об'єктів, які використовуються з рибогосподарською метою, $\text{БПК}_{\text{повн}}$ не повинне перевищувати $3 \text{ мг } \text{O}_2/\text{л}$. **Син.:** Біологічна потреба води.

Биохимическая потребность кислорода (БПК) – показатель загрязнения воды органическими соединениями, определяемый количеством кислорода, которая ушла за установленное время (5 суток – БПК_5) в аэробных условиях на окисление загрязняющих веществ, содержащихся в единице объема воды. Как правило, в течение 5 суток при нормальных условиях проходит окисление почти 70 % легкоокисляемых органических веществ, практически полное окисление ($\text{БПК}_{\text{полн}}$ или БПК_{20}) достигается в течение 20 суток. Для источников централизованного хозяйственно-питьевого водоснабжения (ГОСТ 17.1.3.03-77) и водных объектов, используемых в рыбохозяйственных целях, $\text{БПК}_{\text{полн}}$ не должна превышать $3 \text{ мг } \text{O}_2/\text{л}$. **Син.:** Биологическая потребность воды.

БЮЦИКЛ – найбільший відділ біосфери. Розрізняють три біоцикли: сушу, море і внутрішні водойми; в свою чергу біоцикли підрозділяються на біохори (сукупність подібних біотопів, наприклад, біохор пустель).

Биоцикл – самый большой отдел биосферы. Различают три биоцикла: сушу, море и внутренние водоемы; в свою очередь биоциклы подразделяются на биохории (совокупность подобных биотопов, например, биохорий пустынь).

БІФУРКАЦІЯ річки – роздвоєння русла річки на відносно самостійні рукави.

Бифуркация реки – раздвоение русла реки на относительно самостоятельные рукава.

БОКОВА ерозія – підмив і руйнування берегових схилів русел водостоків під дією водного потоку.

Боковая эрозия – подмыв и разрушения береговых склонов русел водостоков под действием водного потока.

БОКОВА приточність – приплив води в річку, озеро або водосховище на будь-якій ділянці з частини водозбірною басейну, прилягаючого до цієї ділянки.

Боковая приточность – приток воды в реку, озеро или водохранилище на любом участке с части водосборного бассейна, прилегающего к этому участку.

БОЛОТО – водний об'єкт, що займає надмірно зволожену ділянку земної поверхні, яка характеризується великим застійним і слабостічним зволоженням верхнього шару ґрунту, порід і донних відкладень протягом більшої частини року, наявністю торфоутворення і специфічної болотної рослинності, пристосованої до умов великого зволоження при нестачі кисню у верхньому шарі ґрунту.

Болото – водный объект занимающий чрезмерно увлажненный участок земной поверхности, характеризуется большим застойным и слабосточным увлажнением верхнего слоя почвы, пород и донных отложений в течение большей части года, наличием торфообразования и специфической болотной растительности, приспособленной к условиям большого увлажнения при недостатке кислорода в верхнем слое почвы.

БОЛОТНИЙ газ – виділяється з дна стоячих водойм. Головний

компонент – метан, містить незначну кількість вуглекислого газу і азоту.

Болотный газ – выделяется со дна стоячих водоемов. Главный компонент – метан, содержит незначительное количество углекислого газа и азота.

БОЛОТНИЙ масив – частина земної поверхні, зайнята болотом.

Болотный массив – часть земной поверхности, занятая болотом.

БОМБАЖ (bombage франц, від грец. bombos – шум) – здуття готових банкових консервів при зберіганні. Бомбаж фізичний (помилковий), хімічний (водневий) і мікробіальний. *Фізичний* – виникає в процесі переповнення банки вмістом; при заморожуванні консервів, що містять бульйони; при деформаціях банок при стерилізації. При помилковому бомбажі кришка й денце при натисненні не пружинять, а осаджуються, не повертаючись у первинне положення. Консерви, що мають помилковий бомбаж, із санітарної точки зору небезпеки не представляють.

Хімічний бомбаж виникає через погану обробку жерсті зсередини банки, підвищеної кислотності вмісту, наявності повітря в банці. Харчове використання консервів, що мають хімічний бомбаж, залежить від результатів лабораторного аналізу.

Бомбаж мікробіальний виникає в результаті поганої стерилізації вмісту банки й життєдіяльності газоутворюючих мікроорганізмів. При мікробіальному бомбажі кінці банки важко вдавлюються й швидко відходять у початкове положення (хлопавка). Уміст банок, що мають мікробіальний бомбаж, піддають технічній утилізації.

Бомбаж (**bombage** франц, от греч. **bombos** – шум) – вздутие готовых баночных консервов при хранении. Бомбаж физический (ложный), химический (водородный) и микробиальный. **Физический** – возникает в процессе переполнения банки содержимым; при замораживании консервов, содержащих бульоны; при деформациях банок при стерилизации. При ложном бомбаже крышка и доньшко при надавливании не пружинят, а осаживаются, не возвращаясь в первоначальное положение. Консервы, имеющие ложный бомбаж, с санитарной точки зрения опасности не представляют.

Химический бомбаж возникает по причине плохой обработки жести изнутри банки, повышенной кислотности содержимого, наличия воздуха в банке. Пищевое использование консервов, имеющих химический бомбаж, зависит от результатов лабораторного анализа.

Бомбаж микробиальный возникает в результате плохой стерилизации содержимого банки и жизнедеятельности газообразующих микроорганизмов. При микробиальном бомбаже концы банки с трудом вдавливаются и быстро отходят в начальное положение (хлопушка). Содержимое банок, имеющих микробиальный бомбаж, подвергают технической утилизации.

БРИЗКАЛЬНИЙ басейн – споруда, що включає бризкальні охолоджувачі і резервуар для збору води.

Брызгальный бассейн – сооружение, включающее брызгальные охладители и резервуар для сбора воды.

БРИЗКАЛЬНИЙ охолоджувач – пристрій, який складається з системи водорозподільних трубопроводів і сопел,

забезпечує охолодження води розбризкуванням у повітрі.

Брызгальный охладитель – устройство, состоящее из системы водораспределительных трубопроводов и сопел, обеспечивает охлаждение воды разбрызгиванием в воздухе.

БУЙ – плавучий сигнал, закріплений на місці, для навігаційного огороження в судоходній обстановці.

Буй – плавучий сигнал, закрепленный на месте, для навигационного ограждения в судоходной обстановке.

БУНА – споруда у вигляді перепони, яка прилягає до берегової смуги під кутом, для затримання і накопичення наносів, які рухаються вздовж берега.

Буна – сооружение в виде преграды, прилегающей к береговой полосе под углом, для задержания и накопления наносов, движущихся вдоль берега.

БУРХЛИВИЙ стан потоку – стан, при якому глибина потоку менше критичної глибини.

Бурное состояние потока – состояние, при котором глубина потока меньше критической глубины.

БЮВЕТ – інженерна водозабірна споруда для забезпечення споживачів необробленими (крім знезараження води методом ультрафіолетового опромінення) міжшаровими напірними (артезіанськими) або безнапірними підземними водами, до складу якої входять свердловина, розподільна колонка та спеціальне приміщення або павільйон.

Бювет – инженерное водозаборное сооружение для обеспечения потребителей необработанными (кроме обеззараживания воды методом ультрафиолетового облучения) межпластовыми напорными (артезианскими) или безнапорными подземными водами, в состав

которого входят скважина, распределительная колонка и специальное помещение или павильон.

В

ВАПНЯНА вода – водний розчин кальцію гідроксиду.

Известковая вода – водный раствор кальция гидроксида

ВАПНЯНЕ молоко – суспензія кальцію гідроксиду у воді.

Известковое молоко – суспензия кальция гидроксида в воде.

ВВІГНУТИЙ берег водотоку – берег, радіус заокруглення якого перевищує радіус середньої лінії русла водотоку.

Вогнутой берег водотока – берег, радіус закруглення которого превышает радиус средней линии русла водотока.

ВЕГЕТАЦІЙНЕ кріплення берегів водотоку – підвищення стійкості берегових схилів русел водотоків і прилягаючої території за допомогою рослин.

Vegetационное крпления берегов водотока – повышение устойчивости береговых склонов русел водотоков и прилегающей территории с помощью растений.

ВЕЛИЧИНА водовідведення – кількісна характеристика водовідведення.

Значение водоотвода – количественная характеристика водоотведения.

ВЕЛИЧИНА водоспоживання – кількісна характеристика водоспоживання.

Значение водопотребления – количественная характеристика водопотребления.

ВЕЛИЧИНА притоку – кількість води, що прибуває у водний об'єкт за певний проміжок часу.

Значение притока – количество прибывающей воды в водный объект за определенный промежуток времени.

ВЕЛИЧИНА стоку – кількість води, стікаючої з водозбірного басейну за певний проміжок часу; виражають у вигляді об'єму, модуля або шару стоку.

Значение стока – количество воды, стекающей с водосборного бассейна за определенный промежуток времени; выражают в виде объема, модуля или слоя стока.

ВЕЛИЧИНА стоку наносів – маса наносів, яка переноситься поверхневими водами за певний час.

Значение стока наносов – масса наносов, которая переносится поверхностными водами за определенное время.

ВЕЛИЧИНА транспірації – об'єм або шар води, яка випарувалася рослиною в процесі її життєдіяльності.

Значение транспирации – объем или слой воды, испаренной растением в процессе его жизнедеятельности.

ВЕРТИКАЛЬ гідрометрична – умовна прямовисна лінія від поверхні води до дна водойми або водостоку з відомими координатами в плані, на якій виконуються гідрометричні роботи.

Вертикаль гидрометрическая – условная отвесная линия от поверхности воды до дна водоема или водостока с известными координатами в плане, на котором выполняются гидрометрические работы.

ВЕРТИКАЛЬ пункту контролю – умовна прямовисна лінія від поверхні води до дна водойми або водотоку з відомими координатами в плані, на якій виконують спостереження для отримання даних про фізичні властивості, хімічний або біологічний склад води.

Вертикаль пункта контроля – условная отвесная линия от поверхности воды до дна водоема или водотока с

известными координатами в плане, на котором выполняют наблюдения для получения данных о физических свойствах, химический или биологический состав воды.

ВЕРХІВ'Я річки – початок річки, що відповідає місцю, з якого з'являється постійна течія води у руслі.

Верховье реки – начало реки, соответствующее месту, с которого появляется постоянное течение воды в русле.

ВЕРХОВА межа затоплення – створ пересічення максимального підпірного рівня з природним рівнем при певній витраті води у водотоці.

Верховой предел затопления – створ пересечения максимального подпорного уровня с естественным уровнем при определенном расходе воды в водотоке.

ВЕРХОВА частина водосховища – частина водосховища, примикаюча до верхової межі затоплення.

Верховая часть водохранилища – часть водохранилища, примыкающая к верховой грани затопления .

ВЕРХОВОДКА – найближчі до земної поверхні безнапірні підземні води, які не мають широкого розповсюдження; періодично накопичуються і зникають за рахунок випаровування або перетоку в глибоші горизонти.

Верховодка – ближайшие к земной поверхности безнапорные подземные воды, не имеющие широкого распространения; периодически накапливаются и исчезают за счет испарения или перетекания в более глубокие горизонты.

ВЕТЕРИНАРІЯ санітарна – див. Санітарна ветеринарія.

Ветеринария санитарная – см. Санитарная ветеринария.

ВЕТЕРИНАРНА лабораторія (лабораторія ветеринарної

медицини) – установа в системі державної ветеринарної мережі України, у якій проводиться дослідження різних об'єктів, вивчення їхніх властивостей, будови, біохімічних і біологічних процесів, що проходять у них. Крім державної ветеринарної мережі, ветеринарні лабораторії можуть бути створені в науково-дослідних установах з дослідницькою метою. Ветеринарні лабораторії підрозділяють на обласні, міжрайонні й районні. **Основні завдання:** розробка й організація ветеринарних заходів щодо попередження й ліквідації захворювань у зоні діяльності лабораторії; проведення діагностичних досліджень і досліджень безпечності м'яса, молока, кормів, води тощо; надання допомоги ветеринарним установам і ветеринарним фахівцям фермерських та приватних підприємств. У завдання обласних ветеринарних лабораторій, крім того, входить: проведення радіологічних досліджень об'єктів ветеринарного нагляду, методичне керівництво районними і міжрайонними ветеринарними лабораторіями, надання допомоги ветеринарним установам області в організації проведення необхідних заходів.

Ветеринарная лаборатория (лаборатория ветеринарной медицины) – учреждение в системе государственной ветеринарной сети Украины, в котором проводится исследование различных объектов, изучение их свойств, строения и проходящих в них биохимических и биологических процессов. Кроме государственной ветеринарной сети, ветеринарные лаборатории могут быть созданы в научно-исследовательских учреждениях для исследовательских целей. Ветеринарные лаборатории

подразделяют на областные, межрайонные и районные. **Основные задачи:** разработка и организация ветеринарных мероприятий по предупреждению и ликвидации заболеваний в зоне деятельности лаборатории; проведение диагностических исследований и исследований касающихся безопасности мяса, молока, кормов, воды и т.д.; оказание помощи ветеринарным учреждениям и ветеринарным специалистам фермерских и личных подсобных предприятий. В задачу областных ветеринарных лабораторий, кроме того, входит: проведение радиологических исследований объектов ветеринарного надзора, методическое руководство районными и межрайонными ветеринарными лабораториями, оказание помощи ветеринарным учреждениям области в организации проведения необходимых мероприятий.

ВЕТЕРИНАРНЕ свідоцтво або ветеринарна довідка – виданий в установленому порядку документ, що підтверджує відповідність конкретної партії тварин, продуктів лову та харчової продукції тваринного походження вимогам ветеринарно-санітарної безпеки.

Ветеринарное свидетельство или ветеринарная справка – выданный в установленном порядке документ, подтверждающий соответствие конкретной партии животных, продуктов лова и пищевой продукции животного происхождения требованиям ветеринарно-санитарной безопасности.

ВИД водокористування – характеристика класифікаційних ознак використання водного об'єкту: за метою, об'єктами, умовами, способами та іншими ознаками.

Вид водопользования – характеристика

классификационных признаков использования водного объекта: по целям, объектам, условиям, способами и другими признаками .

ВИКОРИСТАННЯ води – процес вилучення води для використання у виробництві з метою отримання продукції та для господарсько-питних потреб населення, а також без її вилучення для потреб гідроенергетики, рибництва, водного, повітряного транспорту та інших потреб.

Использование воды – процесс изъятия воды для использования в производстве с целью получения продукции и для хозяйственно-питьевых нужд населения, а также без ее изъятия для нужд гидроэнергетики, рыбоводства, водного, воздушного транспорта и других нужд.

ВИМОГИ безпеки для здоров'я і життя людини – розроблені на основі медичної науки критерії, показники, гранично допустимі межі, санітарно-епідеміологічні нормативи, правила, норми, регламенти тощо (медичні вимоги щодо безпеки для здоров'я і життя людини), розроблення, обґрунтування, контроль і нагляд за якими відноситься виключно до медичної професійної компетенції.

Требования безопасности для здоровья и жизни человека – разработанные на основе медицинской науки критерии, показатели, предельно допустимые пределы, санитарно-эпидемиологические нормативы, правила, нормы, регламенты и т.д. (медицинские требования безопасности для здоровья и жизни человека), разработки, обоснования, контроль и надзор за которыми относится исключительно к медицинской профессиональной компетенции.

ВИПАРОВУВАЛЬНА здатність ґрунту – ступінь випаровування води з поверхні ґрунту. Найбільш високою випаровувальною здатністю володіють ґрунти безструктурні, ущільнені, темні, з малою кількістю розчинних солей.

Испаряющая способность почвы – степень испарения воды с поверхности почвы. Наиболее высокой испаряющей способностью обладают почвы бесструктурные, уплотненные, темные, с малым количеством растворимых солей.

ВИПАРОМІР – комплект приладів, якими користуються для вимірювання випаровування з водної поверхні.

Испаромер – комплект приборов, которыми пользуются для измерения испарения с водной поверхности.

ВИПРАВЛЕННЯ водотоку – упорядкування русла водотоку і його водозбірного басейну з метою створення сприятливих умов для водогосподарського використання водотоку і боротьби з шкідливою дією вод.

Исправление водотока – упорядочивание русла водотока и его водосборного бассейна с целью создания благоприятных условий для водохозяйственного использования водотока и борьбы с вредным воздействием вод.

ВИПУКЛИЙ берег водотоку – берег, радіус закруглення якого менше радіуса закруглення середньої лінії русла водотоку.

Выпуклый берег водотока – берег, радиус закругления которого меньше радиуса закругления средней линии русла водотока.

ВИПУСК стічної води – споруда для відводу (відведення) стічної води у водний об'єкт.

Выпуск сточной воды – сооружение для отвода (отведения) сточных вод в водный объект.

ВИРОБНИК – підприємство, на території якого виготовляється продукція з риби і нерибних об'єктів.

Изготовитель – предприятие, на территории которого изготавливается продукция из рыбы и нерыбных объектов.

ВИРОБНИЦТВО питної води – забір води з джерел питного водопостачання та доведення її якості до вимог на питну воду.

Производство питьевой воды – забор воды из источников питьевого водоснабжения и доведения ее качества до требований на питьевую воду.

ВИСНАЖЕННЯ – надмірне витрачання фізико-хімічних запасів організму, що тягне за собою зменшення його енергії й життєдіяльності.

Истощение – чрезмерное израсходование физико-химических запасов организма, влекущее за собой снижение его энергии и жизнедеятельности.

ВИСНАЖЕННЯ вод – зменшення величини поверхневого стоку або скорочення запасів підземних вод нижче допустимих меж.

Истощение вод – уменьшение величины поверхностного стока или сокращение запасов подземных вод ниже допустимых пределов.

ВИСНОВОК державної санітарно-епідеміологічної експертизи – документ установленної форми, що засвідчує відповідність (невідповідність) об'єкта державної санітарно-епідеміологічної експертизи медичним вимогам безпеки для здоров'я і життя людини, затверджується відповідним головним державним

санітарним лікарем і є обов'язковим для виконання власником об'єкта експертизи.

Заключение государственной санитарно-эпидемиологической экспертизы – документ установленной формы, удостоверяющий соответствие (несоответствие) объекта государственной санитарно-эпидемиологической экспертизы медицинским требованиям безопасности для здоровья и жизни человека, утверждается соответствующим главным государственным санитарным врачом и является обязательным для выполнения владельцем объекта экспертизы.

ВИСНОВОК державної санітарно-епідеміологічної експертизи щодо безпечності харчових продуктів – документ установленной формы, в якому на підставі результатів аналізу ризику та перевірки (розширеного контролю) наданого виробником або постачальником зразка харчового продукту, допоміжних засобів та матеріалів для виробництва та обігу харчових продуктів, його виробничої технології і технологічного обладнання, що використовується при його виробництві, визначається перелік санітарних заходів та технічних регламентів, яких повинні дотримуватися виробник та постачальник для забезпечення безпечності харчового продукту.

Заключение государственной санитарно-эпидемиологической экспертизы о безопасности пищевых продуктов – документ установленной формы, в котором на основании результатов анализа риска и проверки (расширенного контроля) предоставленного производителем или поставщиком образца пищевого продукта, вспомогательных средств и материалов для

производства и обращения пищевых продуктов, его производственной технологии и технологического оборудования, используемого при его производстве, определяется перечень санитарных мероприятий и технических регламентов, которые должны соблюдать производитель и поставщик для обеспечения безопасности пищевого продукта.

ВИСОТА греблі (дамби) – відстань по вертикалі від позначки гребеня греблі (дамби) до підшви (низу) греблі в даному поперечному перерізі.

Высота плотины (дамбы) – расстояние по вертикали от отметки гребня плотины (дамбы) к подошве (снизу) плотины в данном поперечном разрезе.

ВИСОТА підпору – відстань по вертикалі від відмітки підпірного рівня до дна русла річки в створі водопідпірної споруди.

Высота подпора – расстояние по вертикали от отметки подпорного уровня до дна русла реки в створе водоподпорного сооружения.

ВИТОК – початок річки, яким може бути стік із озера, чи струмок, який отримує воду із джерела, болота, льодовика.

Виток – начало реки, которым может быть сток из озера, или ручей, получающий воду из источника, болота, ледника.

ВИТРАТА води – кількість води, що протікає через живий переріз в одиницю часу.

Расход воды – количество воды, протекающей через живое сечение в единицу времени.

ВИТРАТА води стала – витрата води водотоку, яка практично не змінюється протягом тривалого часу.

Расход воды сталый – расход воды водотока, который практически не изменяется в течение длительного времени.

ВИТРАТА домішок у воді – маса завислих, колоїдних і розчинених у воді речовин, пронесених через живий переріз водотоку за одиницю часу.

Расход примесей в воде – масса взвешенных, коллоидных и растворенных в воде веществ, пронесенных через живое сечение водотока в единицу времени.

ВИТРАТА наносів – кількість наносів, перенесених через живий переріз потоку за одиницю часу.

Расход наносов – количество наносов, перенесенных через живое сечение потока в единицу времени.

ВИТРАТА розчинених речовин – маса речовин, пронесених у водному розчині через живий переріз водотоку за одиницю часу.

Расход растворенных веществ – масса веществ, пронесенных в водном растворе через живое сечение водотока в единицу времени.

ВИТРАТОМІР гідрологічний – пристрій для вимірювання витрати води у водостоках з використанням стійкої залежності її від напору.

Расходомер гидрологический – устройство для измерения расхода воды в водостоках с использованием стойкой зависимости ее от напора.

ВІДКАЧУВАННЯ підземних вод – вид гідродинамічного випробування, при якому провадиться відбір води з гірничої виробки.

Откачка подземных вод – вид гидродинамического испытания, при котором производится отбор воды из

горной выработки.

ВІДЛІКОВИЙ рівень – умовна відмітка поверхні води заданої забезпеченості в навігаційному періоді в районі порту.

Отсчетный уровень – условная отметка поверхности воды заданной обеспеченности в навигационном периоде в районе порта.

ВІДМИВАННЯ іоніту – пропуск води через шар іоніту з метою вилучення з нього залишків регенеруючого розчину і продуктів регенерації.

Отмывание ионита – пропуск воды через слой ионита с целью извлечения из него остатков регенерирующего раствора и продуктов регенерации.

ВІДМОСТКА у руслі – накопичення більших відносно малорухливих відкладів наносів у руслах потоків, коли потік під впливом певних причин посилює свою розмивну діяльність і виносить мілкі фракції відкладів, утворюючих його дно.

Отмостка в русле – накопление более крупных относительно малоподвижных отложений наносов в руслах потоков, когда поток под влиянием каких-либо причин усиливает свою размываемую деятельность и выносит мелкие фракции отложений, образующих его дно.

ВІДНОВЛЕНА величина природного стоку – визначене розрахунковим шляхом значення величини природного стоку, зміненої під впливом діяльності людини.

Восстановленная величина естественного стока – определяется расчетным путем значения величины естественного стока, измененной под влиянием деятельности человека.

ВІДНОВЛЕННЯ стоку – розрахунок передбачуваної величини

природного стоку при умові виключення антропогенних впливів.

Восстановление стока – расчет предполагаемой величины естественного стока при условии исключения антропогенных воздействий.

ВІДСОЛКА ЖИРУ – осадження зважених часток і відділення вологи кухонною сіллю під час знаходження жиру у відстійниках.

Отсолка жира – осаждение взвешенных частиц и отделение влаги поваренной солью во время нахождения жира в отстойниках.

ВІДСТІЙНИКИ – споруди (резервуари або басейн) у системах водопостачання, каналізації, зрошення, гідроенергетики і ін., а також у технологічних установках, які служать для виділення із рідини (води, бензину, масла і ін.) зважених речовин осадженням їх під впливом сили тяжіння.

Отстойники – сооружения (резервуары или бассейн) в системах водоснабжения, канализации, орошения, гидроэнергетики и др., а также в технологических установках, которые служат для выделения из жидкости (воды, бензина, масла и др.) взвешенных веществ осаждением их под действием силы тяжести.

ВІДСТОЮВАННЯ води – один з методів очищення води. За 4 – 8 год грубі зважені частки й частина мікроорганізмів (до 60 – 70 %) осаджуються на дні резервуара і вода стає прозорою.

Отстаивание воды – один из методов очистки воды. За 4 – 8 ч грубые взвешенные частицы и часть микроорганизмов (до 60 – 70 %) осаждаются на дне резервуара, и вода становится прозрачной.

ВІДТВОРЕННЯ водних ресурсів – перерозподіл у просторі і

часі водних ресурсів згідно з потребами людей, а також покращення складу і властивостей води з метою задоволення нормативних вимог щодо її якості на основі науково обґрунтованого управління охороною і використанням води.

Воспроизведение водных ресурсов – перераспределение в пространстве и времени водных ресурсов в соответствии с потребностями людей, а также улучшение состава и свойств воды в целях удовлетворения нормативных требований к ее качеству на основе научно обоснованного управления охраной и использованием воды.

ВІКАРИЗМ (від лат. *vicarius* – взаємний) – взаємна заміна видів у схожих екосистемах, віддалених один від одного.

Викаризм (от лат. *vicarius* – взаимный) – взаимная замена видов в схожих экосистемах, удаленных друг от друга.

ВІК активного мулу – інтервал часу, за який відбувається повне оновлення активного мулу в спорудах для біологічної очистки стічної води.

Возраст активного ила – интервал времени, за который происходит полное обновление активного ила в сооружениях для биологической очистки сточных вод.

ВІЛЬНА поверхня води – поверхня води на межі з атмосферою.

Свободная поверхность воды – поверхность воды на границе с атмосферой.

ВІЛЬНА поверхня підземних вод – поверхня, обмежуюча зверху безнапірні підземні води.

Свободная поверхность подземных вод – поверхность, ограничивающая сверху безнапорные подземные воды.

ВІТЕР – рух повітря відносно земної поверхні, викликаний

нерівномірним розподілом атмосферного тиску і направлений від високого тиску до низького. Вітер характеризується швидкістю і напрямком. Швидкість виражається в м/с, км/год, у вузлах або приблизно в балах по шкалі Бофорта.

Ветер – движение воздуха относительно земной поверхности, вызванное неравномерным распределением атмосферного давления и направлено от высокого давления к низкому. Ветер характеризуется скоростью и направлением. Скорость выражается в м/с, км/ч, в узлах или примерно в баллах по шкале Бофорта.

ВЛАСТИВОСТІ води – сукупність фізичних, хімічних, органолептичних, біохімічних і інших характеристик води.

Свойства воды – совокупность физических, химических, органолептических, биохимических и других характеристик воды.

ВНУТРІШНЬОВОДНИЙ лід – накопичення льодяних кристалів, які утворюються у товщі води або на дні водного об'єкту.

Внутриводный лед – накопление ледяных кристаллов, которые образуются в толще воды или на дне водного объекта.

ВНУТРІШНЬОРІЧНИЙ, внутрішньосезонний, внутрішньодобовий розподіл величини стоку – кількість води, що стікає з водозбірного басейну за певний період року (сезону, доби).

Внутригодовое, внутрисезонное, внутрисуточное распределение величины стока – количество воды, стекающей с водосборного бассейна за определенный период года (сезона, суток).

ВОДА – найважливіший елемент біосфери, без якого неможливе органічне життя на землі. Вода відіграє величезну роль у підтриманні нормального здоров'я, життя й діяльності організму людини й тварин, є неодмінною складовою частиною всіх живих організмів. Вода має велике народногосподарське, загальбіологічне, фізіологічне й санітарно-гігієнічне значення. На найважливішу роль води в житті тварин указує те, що в організмі тварини її міститься до 70 % загальної маси.

Вода – важнейший элемент биосферы, без которого невозможна органическая жизнь на земле. Вода играет огромную роль в поддержании нормального здоровья, жизни и деятельности организма человека и животных, является неременной составной частью всех живых организмов. Вода имеет большое народнохозяйственное, общебиологическое, физиологическое и санитарно-гигиеническое значение. На важнейшую роль воды в жизни животных указывает то, что в организме животного ее содержится до 70 % общей массы.

ВОДА абсорбована – вода, яка увібрана всім об'ємом пористого твердого тіла.

Вода абсорбирована – вода, впитанная всем объемом пористого твердого тела.

ВОДА адсорбована – зв'язана вода, молекули якої утримуються на поверхні часток гірської породи за рахунок сил міжмолекулярної взаємодії їх з поверхневими молекулами часток гірської породи.

Вода адсорбированная – связанная вода, молекулы которой удерживаются на поверхности частиц горной породы за счет сил межмолекулярного взаимодействия их с поверхностными молекулами частиц горной породы.

ВОДА атмосферна – вода, яка знаходиться в атмосфері в усіх фізичних станах.

Вода атмосферная – вода, находящаяся в атмосфере во всех физических состояниях.

ВОДА баластна – вода, прийнята в танк судна для регулювання його осадки та остійності.

Вода балластная – вода, принятая в танк судна для регулирования его осадки и устойчивости.

ВОДА вихідна – вода, що надходить на водопідготовку.

Вода выходная – вода, поступающая на обработку.

ВОДА гігроскопічна – вода, поглинена сухим ґрунтом з повітря.

Вода гигроскопическая – вода, поглощенная сухим ґрунтом с воздуха.

ВОДА господарська – вода, що належить господарській ланці кругообігу води в природі.

Вода хозяйственная – вода, принадлежит хозяйственному звену круговорота воды в природе.

ВОДА гравітаційна – вода в гірських породах, здатна переміщуватися під переважною дією сили тяжіння.

Вода гравитационная – вода в горных породах, способная перемещаться под преимущественным действием силы тяжести.

ВОДА дистильована – вода, яка очищена перегонкою від розчинених у ній домішок до величини сухого залишку не більше 0,1 мг/л.

Вода дистиллированная – вода, очищенная перегонкой от растворенных в ней примесей до величины сухого остатка не более 0,1 мг/л.

ВОДА додаткова – вода, що подається в систему зворотного водопостачання для компенсації її втрат.

Вода дополнительная – вода, подаваемая в систему

оборотного водоснабження для компенсації її втрат.

ВОДА дощова – вода, яка утворилася з атмосферних опадів, без домішок, котрі потрапляють з поверхні, з якою стикається вода при випадінні.

Вода дождевая – вода, которая образовалась из атмосферных осадков, без примесей, попадающих с поверхности, с которой сталкивается вода при выпадении.

ВОДА дренажна – вода, яка профільтрувалася з певної території та відводиться за допомогою дренажної системи з метою зниження рівня ґрунтових вод.

Вода дренажная – профильтрованная вода на определенной территории и отводится с помощью дренажной системы с целью понижения уровня грунтовых вод.

ВОДА зв'язана – вода, яка залишилася в ґрунті після осушення під дією гравітаційних сил.

Вода связанная – вода, оставшаяся в почве после осушения под действием гравитационных сил.

ВОДА зворотна – вода, що повертається за допомогою технічних споруд і засобів з господарської ланки кругообігу води і її природні ланки (океанічну, літогенну, річкову, озерну) у вигляді стічної, скидної, шахтної, кар'єрної і дренажної води.

Вода обратная – вода, которая возвращается с помощью технических сооружений и средств из хозяйственного звена круговорота воды и его природные звенья (океаническую, литогенную, речную, озерную) в виде сточной, сбросной, шахтной, карьерной и дренажной воды.

ВОДА зворотна (стічна, скидна, дренажна) забруднена –

неочищена зворотна вода, склад та властивості якої не відповідають встановленим нормативним вимогам.

Вода обратная (сточная, сбросовая, дренажная) загрязненная – неочищенная сточная вода, состав и свойства которой не соответствуют установленным нормативным требованиям.

ВОДА зворотна (стічна, скидна, дренажна) недостатньо очищена – зворотна вода, що пройшла очистку, але ще не відповідає встановленим вимогам щодо ступеня цієї очистки.

Вода обратная (сточная, сбросовая, дренажная) недостаточно очищенная – обратная вода, прошедшая очистку, но еще не соответствует установленным требованиям ступеня этой очистки.

ВОДА зворотна (стічна, скидна, дренажна) нормативно очищена – зворотна вода, що пройшла очистку до встановлених нормативів.

Вода обратная (сточная, сбросовая, дренажная) нормативно очищенная – обратная вода, прошедшая очистку до установленных нормативов.

ВОДА зворотна (стічна, скидна, дренажна) нормативно чиста – зворотна вода, що не проходила очистку і не потребує її, склад та властивості якої відповідають установленим нормативним вимогам.

Вода обратная (сточная, сбросовая, дренажная) нормативно чистая – обратная вода не проходившая очистку и не нуждающаяся в ней, состав и свойства которой соответствуют установленным нормативным требованиям.

ВОДА зрошувальна – вода, склад і властивості якої придатні для сільськогосподарського зрошування.

Вода оросительная – вода, состав и свойства которой пригодны для целей сельскохозяйственного орошения.

ВОДА капілярна – вода, що утримується в гірських породах, ґрунтах і різних матеріалах під дією капілярних сил.

Вода капиллярная – вода, удерживаемая в горных породах, почвах и различных материалах под воздействием капиллярных сил.

ВОДА кар’єрна – вода, яка надходить у кар’єр у результаті притоку підземних або поверхневих вод.

Вода карьерная – вода, поступающая в карьер в результате притока подземных или поверхностных вод.

ВОДА котлова – вода певної якості, яка відповідає технологічним нормам її використання у паровому котлі.

Вода котловая – вода определенного качества, соответствующая технологическим нормам ее использования в паровом котле.

ВОДА лляльна (підсланева) – вода з домішками (переважно нафтопродуктів), зібрана в колодязях – ллялах машинних відділень судна.

Вода сливная (подсланцевая) – вода с примесями (преимущественно нефтепродуктов), собранная в колодцах – сливах машинных отделений судна.

ВОДА мінеральна – вода з підвищеною концентрацією біологічно активних компонентів (вуглекислих, сірководневих, бромистих та ін.) і мінералізацією понад 1 г/дм³.

Вода минеральная – вода с повышенной концентрацией биологически активных компонентов (углекислых, сероводородных, бромистых и др.) и минерализацией более 1 г/дм³.

ВОДА морська – вода океанів і морів, яка має сталий сольовий

склад, в якому 99,99 % за масою припадає на основні іони (хлориди, сульфати, гідрокарбонати, карбонати, іони бромю, фтору, натрію, калію, магнію, кальцію, стронцію), а також в ній знаходяться розчинені гази, органічні речовини і мікроелементи. Солоність морської води змінюється в широких межах і в середньому становить 35 г/дм³.

Вода морская – вода океанов и морей, имеющая постоянный солевой состав, в котором 99,99 % по массе приходится на главные ионы (хлориды, сульфаты, гидрокарбонаты, карбонаты, ионы брома, фтора, натрия, калия, магния, кальция, стронция), а также в ней находятся растворенные газы, органические вещества и микроэлементы. Соленость морской воды изменяется в широких пределах и в среднем составляет 35 г/дм³.

ВОДА мулова – вода, яка відокремлюється при бродінні, ущільненні і зневодненні осаду стічної води.

Вода иловая – вода, отделяющаяся при брожении, уплотнении и обезвоживании осадка сточных вод.

ВОДА оборотна – вода, циркулююча в системі оборотного водопостачання.

Вода оборотная – вода, циркулирующая в системе оборотного водоснабжения.

ВОДА опріснена – вода, очищена від солей до їх залишкової концентрації не більше 1000 мг/л, з допомогою дистиляції, виморожування, електрохімічного методу або методу іонного обміну.

Вода опресненная – вода, очищенная от солей до их остаточной концентрации не более 1000 мг/л, с помощью дистилляции, вымораживания, электрохимического метода или метода ионного обмена.

ВОДА питна – вода, яка за органолептичними властивостями, хімічним і мікробіологічним складом та радіологічними показниками відповідає державним стандартам та санітарному законодавству.

Вода питьевая – вода, которая по органолептическим свойствам, химическому и микробиологическому составу и радиологическим показателям отвечает государственным стандартам и санитарному законодательству.

ВОДА питна з оптимальним вмістом мінеральних речовин – питна вода, призначена для споживання людиною, з мінеральним складом адекватним фізіологічній потребі організму людини.

Вода питьевая с оптимальным содержанием минеральных веществ – питьевая вода, предназначенная для потребления человеком, с минеральным составом адекватным физиологической потребности организма человека.

ВОДА питна з пунктів розливу – оброблена та привізна питна вода, що розливається в тару споживача без водопровідної мережі.

Вода питьевая из пунктов разлива – оброботанная и привозная питьевая вода, которая разливается в тару потребителя без водопроводной сети.

ВОДА питна, призначена для споживання людиною (питна вода) – вода, склад якої за органолептичними, фізико-хімічними, мікробіологічними, паразитологічними та радіаційними показниками відповідає вимогам

державних стандартів та санітарного законодавства (з водопроводу – водопровідна, фасована, з бюветів, пунктів розливу, шахтних колодязів та каптажів джерел), призначена для забезпечення фізіологічних, санітарно-гігієнічних, побутових та господарських потреб населення, а також для виробництва продукції, що потребує використання питної води.

Вода питьевая, предназначенная для потребления человеком (питьевая вода) – вода, состав которой по органолептическим, физико-химическим, микробиологическим, паразитологическим и радиационным показателям отвечает требованиям государственных стандартов и санитарного законодательства (из водопровода – водопроводная, фасованная, из бюветов, пунктов разлива, шахтных колодцев и каптажей источников), предназначенная для обеспечения физиологических, санитарно-гигиенических, бытовых и хозяйственных нужд населения, а также для производства продукции, предусматривающего использование питьевой воды.

ВОДА підтоварна – вода, відділена від рідких нафтопродуктів або газового конденсату в процесі транспортування або зберігання.

Вода подтоварная – вода, отделяемая от жидких нефтепродуктов или газового конденсата в процессе транспортировки или хранения.

ВОДА пластова – підземна вода, попутно видобута з корисними

копалинами.

Вода пластовая – подземная вода, попутно добытая вместе с полезными ископаемыми.

ВОДА плівочна – вода у формі зовнішнього тонкого шару, розміщеного поверх гігроскопічної води; утримується силами молекулярного зчеплення, що виникають між частками ґрунту і молекулами води.

Вода пленочная – вода в форме внешнего тонкого слоя, размещенного поверх гигроскопической воды; удерживающаяся силами молекулярного сцепления, возникающими между частицами почвы и молекулами воды.

ВОДА поливно-мийна – вода, яка подається на впорядковані території міської і промислової забудови для їх поливу і миття.

Вода поливно-мочная – вода, которая подается на упорядоченные территории городской и промышленной застройки для их полива и мытья.

ВОДА полійна – вода, яка утворюється при таненні і руйнуванні полоїв.

Вода полийная – вода, образующаяся при таянии и разрушении наледей.

ВОДА продувна – вода, яку скидають з системи оборотного водопостачання при її продувці і замінюють додатковою водою для підтримки складу і властивостей оборотної води в певних межах.

Вода продувная – вода, которую сбрасывают из системы оборотного водоснабжения при ее продувке и заменяют дополнительной водой для поддержания состава и свойств оборотной воды в определенных пределах.

ВОДА промивна – вода, що використовується з метою

промивки, в тому числі для промивки фільтра.

Вода промывочная – вода используется для промывки, в том числе для промывки фильтра.

ВОДА промислова – вода, компонентний склад і ресурси якої достатні для добування цих компонентів з води в промислових масштабах.

Вода промышленная – вода, компонентный состав и ресурсы которой достаточны для извлечения этих компонентов из воды в промышленных масштабах.

ВОДА свіжа – вода, забрана з водного об'єкту.

Вода свежая – вода, забранная из водного объекта.

ВОДА скидна – вода, яка відводиться від зрошуваних сільськогосподарських угідь і забудованих територій, що поливаються, а також вода, відведена від ділянок, на яких застосовується гідромеханізація.

Вода сбросовая – вода, отводимая от орошаемых сельскохозяйственных угодий и застроенных территорий, которые поливаются, а также вода, отведенная от участков, на которых применяется гидромеханизация.

ВОДА снігова – вода, утворена в результаті танення снігу.

Вода снеговая – вода, образовавшаяся в результате таяния снега.

ВОДА стічна – вода, утворена в процесі господарсько-побутової і виробничої діяльності (крім шахтної, кар'єрної і дренажної води), а також відведена з забудованої території, на якій вона утворилася внаслідок випадання атмосферних опадів. *Примітка.* Неприпустимі для вживання терміни-синоніми: стік, стоки.

Вода сточная – вода, образовавшаяся в процессе хозяйственно-бытовой и производственной деятельности (кроме шахтной, карьерной и дренажной воды), а также

отведенная из застроенной территории, на которой она образовалась вследствие выпадения атмосферных осадков. *Примечание.* Недопустимые для употребления термины-синонимы: сток, стоки.

ВОДА стічна виробнича – стічна вода, яка утворюється в процесі виробництва, включає промислову і сільськогосподарську стічну воду.

Вода сточная производственная – сточная вода, которая образуется в процессе производства, включает промышленную и сельскохозяйственную сточную воду.

ВОДА стічна господарсько-побутова – стічна вода, що відводиться від житлових будинків, лазень, пралень, їдалень та інших об'єктів комунального господарства.

Вода сточная хозяйственно-бытовая – сточная вода, которая отводится от жилых домов, бань, прачечных, столовых и других объектов коммунального хозяйства.

ВОДА стічна дощова (снігова) – стічна вода, яка утворюється в результаті стоку дощової води з забудованої території або стоку від танення на ній снігу. *Примітка.* Неприпустимий для вживання термін-синонім: поверхневий стік з забрудненої території.

Вода сточная дождевая (снеговая) – сточная вода, которая образуется в результате стока дождевой воды с застроенной территории или стока от таяния на ней снега.

Примечание. Неверный для употребления термин-синоним: поверхностный сток с загрязненной территории.

ВОДА стічна зливова – різновид дощової стічної води, яка утворюється внаслідок випадання злив.

Вода сточная ливневая – разновидность дождевой сточной воды, которая образуется в результате выпадения

дождей.

ВОДА стічна міська – суміш господарсько-побутової, виробничої і дощової (снігової) стічних вод, а також скидної води від поливу і миття міських територій, що надходить у міську каналізацію.

Вода сточная городская – смесь хозяйственно-бытовой, производственной и дождевой (снеговой) сточных вод, а также сбросной воды от поливки и мойки городских территорий поступающей в городскую канализацию.

ВОДА стічна промислова – стічна вода від технологічних операцій на промислових підприємствах. *Примітка.* Неприпустимі для вживання терміни-синоніми: промсток, промстоки.

Вода сточная промышленная – сточная вода от технологических операций на промышленных предприятиях. *Примечание.* Недопустимы для употребления термины-синонимы: промсток, промстоки.

ВОДА стічна рибогосподарська – стічна вода, що відводиться до водних об'єктів підприємствами рибництва.

Вода сточная рыбохозяйственная – сточная вода отводящаяся в водные объекты предприятиями рыбноводства.

ВОДА стічна сільськогосподарська – стічна вода від технологічних операцій у сільському господарстві.

Вода сточная сельскохозяйственная – сточная вода от технологических операций в сельском хозяйстве.

ВОДА супутньо-пластова – вода, що піднімається на поверхню разом з нафтою і газом під час їх видобування.

Вода сопутствующе-пластовая – вода, поднимающаяся на поверхность вместе с нефтью и газом при их добыче.

ВОДА теплоенергетична – вода, яку добувають із термальних

вод, теплоенергетичні ресурси якої можуть бути використані в народному господарстві.

Вода теплоенергетическая – вода, которую добывают из термальных вод, теплоэнергетические ресурсы которой могут быть использованы в народном хозяйстве.

ВОДА теплообмінна – вода, що використовується в теплообмінних системах.

Вода теплообменная – вода, используемая в теплообменных системах.

ВОДА технічна – вода, крім питної, мінеральної і промислової, придатна для використання в народному господарстві.

Вода техническая – вода, кроме питьевой, минеральной и промышленной, пригодная для использования в народном хозяйстве.

ВОДА технологічна – вода, яка використовується в технологічних процесах.

Вода технологическая – вода, используемая в технологических процессах.

ВОДА шахтна – вода, яка утворюється в результаті притоку підземних вод у гірничі виробки при видобуванні корисних копалин.

Вода шахтная – вода, образующаяся в результате притока подземных вод в горные выработки при добыче полезных ископаемых.

ВОДИ – усі води (поверхневі, підземні, морські), що входять до складу природних ланок кругообігу води.

Воды – все воды (поверхностные, подземные, морские), входящие в состав природных звеньев круговорота воды.

ВОДИ азональні – природні води, яким властива азональність гідрологічних явищ.

Воды аazonальные – природные воды, обладающие

азональністю гідрологічних явищ.

ВОДИ алювіальні – підземні води в алювіальних відкладах сучасних і похованих річкових долин.

Воды аллювиальные – подземные воды в аллювиальных отложениях современных и погребенных речных долин.

ВОДИ артезіанські – підземні води, що залягають між водотривкими шарами і мають тиск, при розкритті свердловинами (артезіанськими колодзями) підіймаються в них вище покрівлі водоносного пласту.

Воды артезианские – подземные воды, залегающие между водоупорными слоями и имеют давление, при раскрытии скважинами (артезианскими колодцами) поднимаются в них выше кровли водоносного пласта.

ВОДИ болотні – води, склад і властивості яких формуються під впливом болотних масивів.

Воды болотные – воды, состав и свойства которых формируются под влиянием болотных массивов.

ВОДИ вадозні – підземні води атмосферного походження, які беруть участь у загальному кругообігу води на земній кулі.

Воды вадозные – подземные воды атмосферного происхождения, участвующие в общем круговороте воды на земном шаре.

ВОДИ верхньогрунтові – підземні води, які знаходяться у верхньому шарі ґрунту.

Воды верхнепочвенные – подземные воды, которые находятся в верхнем слое почвы.

ВОДИ виковні – підземні води, які збереглися в пустотах гірських порід від попередніх геологічних епох і які не беруть участь протягом тривалого часу в кругообігу води в природі.

Воды ископаемые – подземные воды, сохранившиеся в полостях горных пород от предыдущих геологических эпох и которые не участвуют в течение длительного времени в круговороте воды в природе.

ВОДИ внутрішні – водойми, водотоки і моря, розташовані цілком на території однієї держави, а також інші, прилягаючі до берега, води в межах, визначених міжнародними угодами і законом країни про державний кордон.

Воды внутренние – водоемы, водотоки и моря, расположенные целиком на территории одного государства, а также другие, прилегающие к берегу, воды в пределах, определенных международными соглашениями и законом страны о государственной границе.

ВОДИ ґрунтові – всі неглибоко залягаючі безнапірні або з місцевим напором підземні води, дреновані гідрографічною мережею.

Воды почвенные – все неглубоко залегающие безнапорные или с местным напором подземные воды, дренированные гидрографической сетью.

ВОДИ зливові – потоки води, стікаючі з незабудованої території в результаті злив.

Воды ливневые – потоки воды, стекающие с незастроенной территории в результате ливней.

ВОДИ зональні – природні води, яким властива зональність гідрологічного режиму.

Воды зональные – природные воды, обладающих зональностью гидрологического режима.

ВОДИ карстові – підземні води, які містяться в різноманітних карстових порожнинах, утворених в розчинених водою

гірських породах – карбонатних (вапняк, доломіт, крейда) і некарбонатних (гіпс, кам'яна сіль).

Воды карстовые – подземные воды, содержащиеся в различных карстовых полостях, образовавшихся в растворенных водой горных породах – карбонатных (известняк, доломит, мел) и некарбонатных (гипс, каменная соль).

ВОДИ морські – узагальнений термін для визначення таких водних об'єктів, як океани і моря у певній сукупності, котрі відносяться до океанічної ланки кругообігу води в природі.

Воды морские – обобщенный термин для определения таких водных объектов, как океаны и моря в какой-то совокупности, которые относятся к океаническому звену круговорота воды в природе.

ВОДИ нафтові – підземні води нафтових горизонтів, які як правило відрізняються високою мінералізацією.

Воды нефтяные – подземные воды нефтяных горизонтов, которые обычно отличаются высокой минерализацией.

ВОДИ озерні – води, що входять до складу озерної ланки кругообігу води в природі, у певній сукупності озер.

Воды озерные – воды, входящие в состав озерного звенья круговорота воды в природе, в определенной совокупности озер.

ВОДИ підземні – води, що знаходяться нижче рівня земної поверхні в товщах гірських порід верхньої частини земної кори в усіх фізичних станах.

Воды подземные – воды, находящиеся ниже уровня земной поверхности в толщах горных пород верхней части земной коры во всех физических состояниях.

ВОДИ підрулові – підземні води, які знаходяться і переміщуються в товщі сипучих (алювіальних) відкладів і корінних порід, що формують русло річки.

Воды подрусловые – подземные воды, находящиеся и перемещающиеся в толще сыпучих (аллювиальных) отложений и коренных пород, формирующих русло реки.

ВОДИ поверхневі – води, які знаходяться на поверхні суші у вигляді різних водних об'єктів.

Воды поверхностные – воды, находящиеся на поверхности суши в виде различных водных объектов.

ВОДИ природні – води, які входять до складу природних ланок кругообігу води в природі.

Воды природные – воды, входящие в состав природных звеньев круговорота воды в природе.

ВОДИ прісні – природні води з мінералізацією до 1 г/дм³.

Воды пресные – природные воды с минерализацией до 1 г/дм³.

ВОДИ річкові – води, які входять у склад річкової ланки кругообігу води в природі.

Воды речные – воды, входящие в состав речного звена круговорота воды в природе.

ВОДИ рудні – підземні води, які знаходяться або переміщуються в тріщинах, пустотах і порах рудних тіл при відсутності порушень їх режиму штучними гірничими виробками.

Воды рудные – подземные воды, находящиеся или перемещающиеся в трещинах, пустотах и порах рудных тел при отсутствии нарушений их режима искусственными горными выработками.

ВОДИ руслові – води, утворені в результаті руслового стоку.

Воды русловые – воды, образующиеся в результате руслового стока.

ВОДИ солоні – природні води з мінералізацією від 10 до 50 г/дм³.

Воды соленые – природные воды с минерализацией от 10 до 50 г/дм³.

ВОДИ солонуваті – природні води з мінералізацією від 1 до 10 г/дм³.

Воды солоноватые – природные воды с минерализацией от 1 до 10 г/дм³.

ВОДИ суші – води, які проносяться річками, зосереджені в озерах, водосховищах, болотах і в льодовиках, а також підземні води.

Воды суши – воды, которые проносятся реками, сосредоточены в озерах, водохранилищах, болотах и ледниках, а также подземные воды.

ВОДИ схиліві – води, утворені в результаті схилового стоку.

Воды склоновые – воды, образующиеся в результате склонового стока.

ВОДИ схиліві дощові (снігові) – води, утворені в процесі силового дощового (снігового) стоку.

Воды склоновые дождевые (снежные) – воды, образующиеся в процессе силового дождевого (снежного) стока.

ВОДИ тальвегові – води, утворені в результаті тальвегового стоку.

Воды тальвеговые – воды, образующиеся в результате тальвегового стока.

ВОДИ територіальні – частина морської (океанічної) акваторії, яка знаходиться під юрисдикцією прибережної держави.

Воды территориальные – часть морской (океанической) акватории, находящейся под юрисдикцией прибрежного государства.

ВОДИ термальні – підземні води, які мають підвищену температуру.

Воды термальные – подземные воды, имеющие повышенную температуру.

ВОДИ торфові – води торфових боліт, як правило темно-коричневого кольору, багаті на гумінові кислоти.

Воды торфяные – воды торфяных болот, часто темно-коричневого цвета, богатые гуминовыми кислотами.

ВОДИ трансграничні – водні об'єкти, утворюючі або перетинаючі кордони двох або більше держав.

Воды трансграничные – водные объекты, образующие или пересекающие границы двух или более государств.

ВОДИ тріщинні – підземні води, заповнюючі тріщини в гірській породі.

Воды трещинные – подземные воды, заполняющие трещины в горной породе.

ВОДИ тундрові – підземні води тундри, залягаючі близько до поверхні, які мають незначну мінералізацію і великі концентрації органічних речовин.

Воды тундровые – подземные воды тундры, залегающие близко к поверхности, имеющие незначительную минерализацию и большие концентрации органических веществ.

ВОДИ ювенільні – підземні води, утворені з кисню і водню, які виділяються з магми і вперше вступають у кругообіг води в природі.

Воды ювенильные – подземные воды, образующиеся из кислорода и водорода, выделяющиеся из магмы и впервые вступающие в круговорот воды в природе.

ВОДИ поверхневі – див. Поверхневі води.

Воды поверхностные – см. Поверхностные воды.

ВОДИ підземні – див. Підземні води.

Воды подземные – см. Подземные воды.

ВОДИ стічні – див. Стічні води.

Воды сточные – см. Сточные воды.

ВОДНЕ господарство – виробнича і природоохоронна система, метою функціонування якої є забезпечення потреб населення і народного господарства водою необхідної якості і обсягу, режиму і місця використання, що здійснює відтворення водних ресурсів, їх охорону від забруднення, засмічення і виснаження, а також захист навколишнього середовища від шкідливого впливу вод.

Водное хазяйство – производственная и природоохранная система, целью функционирования которой является обеспечение потребностей населения и народного хозяйства водой нужного качества и объема, режиму и места использования, осуществляет воспроизведение водных ресурсов, их охрану от загрязнений, засорения и истощения, защиту окружающей среды от вредного воздействия вод.

ВОДНЕ законодавство – сукупність юридичних норм, які регулюють громадські відносини з охорони і використання вод.

Водное законодательство – совокупность юридических норм, регулирующих общественные отношения по охране и использованию вод.

ВОДНЕВИЙ показник (рН) – величина, що характеризує активну реакцію розчинів (або витяжок), тобто співвідношення в них концентрацій іонів водню й гідроксилу $\frac{H^+}{OH^-}$. Водневий показник чисельно дорівнює негативному десятковому логарифму концентрації водневих іонів, вираженої в грам-іонах на 1 л розчину.

Водородный показатель (рН) – величина, характеризующая активную реакцию растворов (или экстрактов), т.е. соотношение в них концентраций ионов водорода и гидроксила $\frac{H^+}{OH^-}$. Водородный показатель численно равен отрицательному десятичному логарифму концентрации водородных ионов, выраженной в грамм-ионах на 1 л раствора.

ВОДНИЙ баланс – співвідношення між надходженням і витратою води з урахуванням зміни її запасу за певний проміжок часу для ділянки території або водного об'єкту. *Примітка.* Водний баланс може бути розрахований для водозбірною басейну або ділянки території, для водного об'єкту, країни, материка тощо.

Водный баланс – соотношение между поступлением и расходом воды с учетом изменения ее запаса за определенный промежуток времени для участка территории или водного объекта. *Примечание.* Водный баланс может быть рассчитан для водосборного бассейна или участка территории, для водного объекта, страны, материка и т.п.

ВОДНИЙ кадастр – систематизований звіт відомостей про водні ресурси країни, що включає кількісні і якісні показники, реєстрацію водокористувачів і облік використаних вод.

Водный кадастр – систематизированный свод сведений о водных ресурсах страны, включающий количественные и качественные показатели, регистрацию водопользователей и учета использованных вод.

ВОДНИЙ кодекс – систематизований законодавчий акт, що регулює водні відносини на території держави.

Водный кодекс – систематизированный законодательный акт, регулирующий водные отношения

на території держави.

ВОДНИЙ об'єкт – зосередження природних вод на поверхні суші чи в земній корі, яке має характерні форми поширення і риси гідрологічного режиму і належить до природних ланок кругообігу води: річка, озеро, інші поверхневі води, підземні води, льодовик, внутрішнє море.

Водный объект – сосредоточение природных вод на поверхности суши или в земной коре, имеющее характерные формы распространения и черты гидрологического режима и принадлежит к естественным звеньям круговорота воды: река, озеро, другие поверхностные воды, подземные воды, ледник, внутреннее море.

ВОДНИЙ переріз – поперечний переріз водного потоку, який включає живий і мертвий перерізи.

Водное сечение – сечение водного потока, включающее живое и мертвое сечения.

ВОДНИЙ режим – зміна протягом часу рівнів, витрат і об'ємів води у водних об'єктах.

Водный режим – изменение в течение времени уровней, расходов и объемов воды в водных объектах.

ВОДНИЙ фонд – сукупність водних об'єктів у межах певної території.

Водный фонд – совокупность водных объектов в пределах определенной территории.

ВОДНІ ресурси – запаси поверхневих, морських і підземних вод відповідної території.

Водные ресурсы – запасы поверхностных, морских и подземных вод соответствующей территории.

ВОДНІ ресурси загальнодержавного значення – всі підземні

води України, а також поверхневі води, які створюють або перетинають державні кордони і межі адміністративних областей.

Водные ресурсы общегосударственного значения – все подземные воды Украины, а также поверхностные воды, создающие или пересекающие государственные границы и границы административных областей.

ВОДНІ ресурси місцевого значення – річки і озера, які не виходять за межі адміністративних областей і не створюють таких меж, а також державних кордонів.

Водные ресурсы местного значения – реки и озера, не выходящие за пределы административных областей и не создающие таких пределов, а также государственных границ.

ВОДНІ шляхи – водні простори, які використовуються для судноплавства і сплаву лісу; найбільш економний для перевезення вантажів і пасажирів від шляхів сполучення.

Водные пути – водные пространства, используемые для судоходства и сплава леса; наиболее экономный для перевозки грузов и пассажиров вид путей сообщения.

ВОДНІСТЬ – відносна характеристика величини річкового стоку за певний проміжок часу відносно його середньої багаторічної величини стоку за інший період того ж року. *Примітка.* Розрізняють малу, середню і велику водність.

Водность – относительная характеристика величины речного стока за определенный промежуток времени по отношению к его средней многолетней величине стока за другой период того же года. *Примечание.* Различают малую, среднюю и большую водность.

ВОДНОБАЛАНСОВА площадка – ділянка водозбірною басейну, відокремлена від оточуючої території водонепроникною стіною, заглибленою до водоупору, обладнана пристроями і приладами для вимірювання величини поверхневого і підземного стоку.

Воднобалансовая площадка – участок водосборного бассейна, отделенный от окружающей территории водонепроницаемой стеной, заглубленной до водоупора, оборудованный устройствами и приборами для измерения величины поверхностного и подземного стока.

ВОДНОБАЛАНСОВА станція – спеціалізована гідрометеорологічна станція, здійснююча комплексні спостереження над всіма елементами водного об'єкту або території.

Воднобалансовая станция – специализированная гидрометеорологическая станция, осуществляющая комплексные наблюдения над всеми элементами водного объекта или территории.

ВОДОБІЙ – пристрій, на якому відбувається гасіння основної частини надлишкової енергії гідравлічного стрибка і який сприймає його динамічну дію.

Водобой – устройство, на котором происходит гашение основной части избыточной энергии гидравлического прыжка и который воспринимает его динамическое воздействие.

ВОДОБІЙНА стінка – пристрій, що встановлюється у межах водобоя впоперек напрямку течії для затоплення гідравлічного стрибка.

Водобойная стенка – устройство, устанавливаемое в пределах водобоя поперек направления течения для

затоплення гідравлического прыжка.

ВОДОВИПУСК – гідротехнічна споруда для здійснення попусків з водосховища або відведення води з каналу.

Водовыпуск – гидротехническое сооружение для осуществления попусков из водохранилища или отвода воды из канала.

ВОДОВІД – гідротехнічна споруда для підводу і відводу води в заданому напрямку.

Водовод – гидротехническое сооружение для подвода и отвода воды в заданном направлении.

ВОДОВІДВЕДЕННЯ – відведення використаної води у водний об'єкт, у міську каналізацію або передача її іншим підприємствам для використання або очищення.

Водоотведения – отвод использованной воды в водный объект, в городскую канализацию или передача ее другим предприятиям для использования или очистки.

ВОДОВІДДАЧА водозбірного басейну – здатність водозбірного басейну віддавати певну кількість води, виражену як правило товщиною шару води в міліметрах за одиницю часу.

Водоотдача водосборного бассейна – способность водосборного бассейна отдавать определенное количество воды, выраженное обычно толщиной слоя воды в миллиметрах за единицу времени.

ВОДОВІДДАЧА гірської породи (грунту) – здатність водонасиченої гірської породи (грунту) віддавати воду шляхом вільного стікання під дією сили тяжіння.

Водоотдача горной породы (грунта) – способность водонасыщенной горной породы (почвы) отдавать воду путем свободного стекания под действием силы тяжести.

ВОДОВІДДАЧА снігового покриву – надходження на засніжену поверхню верхнього шару ґрунту надмірної (не затримуваної снігом) кількості води, утвореної в результаті танення снігу або випадання дощу.

Водоотдача снежного покрова – поступление на заснеженную поверхность верхнего слоя почвы избыточного (не задерживаемого снегом) количества воды, образовавшейся в результате таяния снега или выпадение дождя.

ВОДОВІДЛИВ – комплекс технічних заходів і пристроїв, які забезпечують виведення води з відкритих котлованів, кар'єрів, підземних виробок.

Водоотлив – комплекс технических мероприятий и устройств, обеспечивающих вывод воды из открытых котлованов, карьеров, подземных выработок.

ВОДОГОСПОДАРСЬКА система – пов'язані між собою водні об'єкти, гідротехнічні, водопровідні, каналізаційні та інші споруди, призначені для забезпечення раціонального використання і охорони вод.

Водохозяйственная система – связанные между собой водные объекты, гидротехнические, водопроводные, канализационные и другие сооружения, предназначенные для обеспечения рационального использования и охраны вод.

ВОДОГОСПОДАРСЬКИЙ баланс – результати співвідношення між наявними для використання водними ресурсами на даній території і потребою в них для розвитку народного господарства на різних рівнях.

Водохозяйственный баланс – результаты соотношения между имеющимися для использования водными ресурсами на данной территории и потребностью в них

для розвитку народного господарства на різних рівнях.

ВОДОГОСПОДАРСЬКИЙ кадастр – водний кадастр, доповнений відомостями про фактичне і перспективне використання водних ресурсів басейну (району).

Водохозяйственных кадастр – водный кадастр, дополненный сведениями о фактическом и перспективном использовании водных ресурсов бассейна (района).

ВОДОГОСПОДАРСЬКИЙ комплекс – сукупність водокористувачів різних галузей народного господарства, які спільно використовують водні ресурси одного водозбірному басейну.

Водохозяйственный комплекс – совокупность водопользователей различных отраслей народного хозяйства, совместно использующих водные ресурсы одного водосборного бассейна.

ВОДОДІЛ – межа між суміжними водозбірними басейнами.

Водораздел – граница между смежными водосборными бассейнами.

ВОДОЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ – ступінь можливого задоволення оптимальних потреб водокористувача у воді за рахунок доступних для використання водних ресурсів.

Водообеспеченность – степень возможного удовлетворения оптимальных потребностей водопользователя в воде за счет доступных для использования водных ресурсов.

ВОДОЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ питома – водозабезпеченість, розрахована на душу населення або одиницю площі території.

Водообеспеченность удельная – водообеспеченность,

рассчитанная на душу населения или единицу площади территории.

ВОДОЗАБІР – споруда або пристрій для забору води з водного об'єкту.

Водозабор – сооружение или устройство для забора воды из водного объекта.

ВОДОЗАБІР ярусний – гідротехнічна споруда, за допомогою якої забирають воду з кількох рівнів води залежно від рівня води в водоймі або водотоці, а також від якості води на різних глибинах.

Водозабор ярусный – гидротехническое сооружение, с помощью которой забирают воду из нескольких уровней воды в зависимости от уровня воды в водоеме или водотоке, а также от качества воды на разных глубинах.

ВОДОЗЛИВ – гідротехнічна споруда або пристрій для переливу потоку з вільною поверхнею з одного рівня на інший.
Примітка. Водозливи можуть використовуватися для вимірювання витрати води.

Водослив – гидротехническое сооружение или устройство для перелива потока со свободной поверхностью с одного уровня на другой. *Примечание.* Водостоки могут использоваться для измерения расхода воды.

ВОДОЙМА – накопичення води в безстічному або зі сповільненим стоком природному або штучному заглибленні суші.

Водоем – накопление воды в бессточном или с замедленным стоком естественном или искусственном углублении суши.

ВОДОЙМА дистрофна – водойма з дуже малим вмістом біогенних речовин і тому бідним життям.

Водоем дистрофный – водоем с очень малым содержанием биогенных веществ и поэтому бедной жизнью.

ВОДОЙМА мезотрофна – водойма середньої продуктивності (з середнім вмістом біогенних елементів).

Водоем мезотрофный – водоем средней производительности (со средним содержанием биогенных элементов).

ВОДОЙМА оліготрофна – водойма з низьким рівнем первинної продуктивності (низьким вмістом біогенних елементів).

Водоем олиготрофный – водоем с низким уровнем первичной продуктивности (низким содержанием биогенных элементов).

ВОДОЙМА полісапробна (від грец. poly – багато і sapos – гнилий) – водойма з великим вмістом органічних речовин і тому населена сапробіонтами. Водойма полісапробна нерідко утворюється в місцях спуску стічних вод.

Водоем полисапробный (от греч. poly – много и sapos – гнилой) – водоем с большим содержанием органических веществ и поэтому населенный сапробионтами. Водоем полисапробный нередко образуется в местах спуска сточных вод.

ВОДОЙМА евтрофна – неглибока, добре прогрівана водойма, яка відрізняється великою продуктивністю і підвищеним вмістом біогенних елементів.

Водоем эвтрофный – неглубокий, хорошо прогреваемый водоем, отличающийся большой производительностью и повышенным содержанием биогенных элементов.

ВОДОКОРИСТУВАННЯ – використання вод (водних об'єктів) для задоволення потреб населення, промисловості, сільського господарства, транспорту та інших галузей господарства, включаючи право на забір води, скидання стічних вод та інші види використання вод (водних об'єктів).

Водопользование – использование вод (водных объектов) для удовлетворения нужд населения, промышленности, сельского хозяйства, транспорта и других отраслей хозяйства, включая право на забор воды, сброс сточных вод и другие виды использования вод (водных объектов).

ВОДОКОРИСТУВАННЯ господарсько-питне – використання водних об'єктів або їх ділянок як джерела господарсько-питного водопостачання, а також для водопостачання підприємств харчової промисловості.

Водопользование хозяйственно-питьевое – использование водных объектов или их участков в качестве источника хозяйственно-питьевого водоснабжения, а также для водоснабжения предприятий пищевой промышленности.

ВОДОКОРИСТУВАННЯ загальне – водокористування без застосування споруд або технічних пристроїв, які впливають на стан води.

Водопользование общее – водопользование без применения сооружений или технических устройств, влияющих на состояние воды.

ВОДОКОРИСТУВАННЯ комунально-побутове – водні об'єкти, призначені для купання, спортивних занять та відпочинку населення.

Водопользование коммунально-бытовое – водные

объекты, предназначенные для купания, спортивных занятий и отдыха населения.

ВОДОКОРИСТУВАННЯ рибогосподарське – використання водних об'єктів для відтворення, розмноження та міграції риб і інших водних організмів з метою їх вилову.

Водопользование рыбохозяйственное – использование водных объектов для воспроизводства, размножения и миграции рыб и других водных организмов с целью их вылова.

ВОДОКОРИСТУВАННЯ спеціальне – водокористування з застосуванням споруд або технічних пристроїв.

Примітка. До спеціального водокористування в окремих випадках може бути також віднесено водокористування без застосування споруд або технічних пристроїв, але спроможне істотно впливати на стан вод.

Водопользование специальное – водопользование с применением сооружений или технических устройств.

Примечание. К специальному водопользованию в отдельных случаях может быть также отнесено водопользование без применения сооружений или технических устройств, но способно существенно влиять на состояние вод.

ВОДОКОРИСТУВАЧ – юридична або фізична особа, що здійснює водокористування.

Водопользователь – юридическое или физическое лицо, осуществляющее водопользование.

ВОДОЛІКУВАННЯ (гідротерапія) – зовнішнє застосування води з метою лікування або загартування. Проводиться в формі обливання, обтирання, обгортання, душу, ванн

тощо. З лікувальною метою використовують також ванни з додаванням кисню, вуглекислого газу та ін.

Водолечение (гидротерапия) – наружное применение воды с целью лечения или закаливания. Проводится в форме обливания, обтирания, обертывания, душа, ванн и т.д. С лечебной целью используют также ванны с добавлением кислорода, углекислого газа и др.

ВОДОМІР – прилад для виміру кількості води, яка протікає в трубопроводі.

Водомер – прибор для измерения количества воды, протекающей в трубопроводе.

ВОДОМІРНА рейка – тип рівнеміра для безпосереднього візуального відліку миттєвого рівня води на вертикальній або похилій рейці, що має шкалу.

Водомерная рейка – тип уровнемера для непосредственного визуального отсчета мгновенного уровня воды на вертикальной или наклонной рейке, имеющей шкалу.

ВОДОМІРНИЙ вузол – установка водоміру разом з прилягаючими до нього трубопроводами, запірною і контрольною арматурами.

Водомерный узел – установка водомера вместе с прилегающими к нему трубопроводами, запорной и контрольной арматурами.

ВОДОНОСНИЙ горизонт – пласт гірських порід однорідного складу, що містить вільну (гравітаційну) воду і має однакову пористість і величину водопроницності.

Водоносный горизонт – пласт горных пород однородного состава, содержащий свободную (гравитационную) воду и имеющий одинаковую пористость и величину водопроницаемости.

ВОДОНОСНИЙ пласт – пласт гірської породи, однорідного літологічного складу з більш або менш однаковою пористістю і величиною водонепроникності, утримуючий гравітаційну воду.

Водоносный пласт – пласт горной породы, однородного литологического состава с более или менее одинаковой пористостью и величиной водонепроницаемости, содержащий гравитационную воду.

ВОДОНОСНІСТЬ річки – кількість води, яка протікає в певному створі річки в середньому за рік.

Водоносность реки – количество воды, протекающей в определенном створе реки в среднем за год.

ВОДООБМІН водойми – проміжок часу, за який відбувається повна зміна води у водоймі.

Водообмен водоема – промежуток времени, за который происходит полная смена воды в водоеме.

ВОДООХОРОННА система – пов'язані між собою споруди і пристрої для підтримання необхідної кількості і якості води в заданих створах або пунктах водних об'єктів.

Водоохранная система – связанные между собой сооружения и устройства для поддержания нужного количества и качества воды в заданных створах или пунктах водных объектов.

ВОДООХОРОННИЙ комплекс – сукупність підприємств різних галузей народного господарства, спільно забезпечуючих сприятливий стан вод.

Водоохранный комплекс – совокупность предприятий различных отраслей народного хозяйства, совместно обеспечивающих благоприятное состояние вод.

ВОДОПІДВІДНА деривація – підведення води до турбіни з природного русла з метою створення зосередженого перепаду рівнів води.

Водоподводная деривация – подвод воды к турбине с естественного русла с целью создания сосредоточенного перепада уровней воды.

ВОДОПІДВІДНИЙ тракт – сукупність споруд, що забезпечують підведення води до будівлі ГЕС або насосної станції від водозабірної споруди.

Водоподводный тракт – совокупность сооружений, обеспечивающих подвод воды к зданию ГЭС или насосной станции от водозаборного сооружения.

ВОДОПІДГОТОВКА – технологічні процеси обробки води для приведення її складу і властивостей у відповідність до вимог водокористувачів.

Водоподготовка – технологические процессы обработки воды для приведения ее состава и свойств в соответствии с требованиями водопользователей.

ВОДОПІЛЛЯ – фаза водного режиму водотоку, яка щорічно повторюється в даних кліматичних умовах в один і той же сезон і характеризується найбільшою водністю, високим і тривалим підйомом рівня води, і викликана сніготаненням або сумісним таненням снігу і льодовиків.

Половодье – фаза водного режиму водотоку, ежегодно повторяющаяся в данных климатических условиях в один и тот же сезон и характеризующаяся наибольшей водностью, высоким и длительным подъемом уровня воды, и вызвана снеготаянием или совместимым таянием снега и ледников.

ВОДОПОНИЖЕННЯ – штучне пониження рівня підземних вод

шляхом поверхневого або глибинного водовідливу.

Водопонижение – искусственное понижение уровня подземных вод путем поверхностного или глубинного водоотлива.

ВОДОПОСТАЧАННЯ – подача води споживачам.

Водоснабжение – подача воды потребителям.

ВОДОПОСТАЧАННЯ оборотне – система технічного водопостачання, в якій використана вода після відповідної обробки і охолодження знову використовується в тому ж технологічному процесі.

Водоснабжение обратное – система технического водоснабжения, в которой использованная вода после соответствующей обработки и охлаждения снова используется в том же технологическом процессе.

ВОДОПОСТАЧАННЯ прямоточне – подача води споживачу для її разового використання, після чого вода відводиться у водний об'єкт.

Водоснабжение прямоточное – подача воды потребителю для ее разового использования, после чего вода отводится в водный объект.

ВОДОПРИЙМАЧ – частина водозабору, яка служить для безпосереднього прийому води з водного об'єкту.

Водоприемник – часть водозабора, которая служит для непосредственного приема воды из водного объекта.

ВОДОПРОВІД – система водопровідних споруд для забезпечення споживачів водою певної якості.

Водопровод – система водопроводных сооружений для обеспечения потребителей водой определенного качества.

ВОДОПРОВІД груповий – водопровід, який подає воду водоспоживачам кількох населених пунктів.

Водопровод групповой – водопровод, подающий воду водопользователям нескольких населенных пунктов.

ВОДОПРОВІДНА кільцева мережа – водопровідна мережа, що подає воду споживачу з кількох сторін.

Водопроводная кольцевая сеть – водопроводная сеть, подающая воду потребителю с нескольких сторон.

ВОДОПРОВІДНА мережа – система трубопроводів, відповідних споруд та устаткування для розподілу і подачі питної води споживачам.

Водопроводная сеть – система трубопроводов, соответствующих сооружений и оборудования для распределения и подачи питьевой воды потребителям.

ВОДОПРОВІДНА мережа тупикова – водопровідна мережа, яка подає воду споживачу тільки з однієї сторони.

Водопроводная сеть тупиковая – водопроводная сеть, подающая воду потребителю только с одной стороны.

ВОДОПРОВІДНА насосна станція – водопровідна споруда, обладнана насосно-силовою установкою для підйому і подачі води у водоводи і водопровідну мережу.

Водопроводная насосная станция – водопроводное сооружение, оборудованное насосно-силовой установкой для подъема и подачи воды в водоводы и водопроводную сеть.

ВОДОПРОВІДНА споруда – конструктивний елемент трубопроводу, виконуючий одну з функцій водопостачання з забору, підйому, обробки, зберігання і розподілу води.

Водопроводное сооружение – конструктивный элемент трубопровода, исполняющий одну из функций водоснабжения по забору, подъему, обработке, хранению и распределению воды.

ВОДОПРОВІДНИЙ увід – трубопровід, який з'єднує зовнішню водопровідну мережу з внутрішньою водопровідною мережею будови або споруди.

Водопроводный ввод – трубопровод, соединяющий внешнюю водопроводную сеть с внутренней водопроводной сетью здания или сооружения.

ВОДОПРОНИКНІСТЬ ґрунту – фільтраційна здатність ґрунту пропускати воду зверху вниз. Найбільш водонепроникні ґрунти з великими ґрунтовими частками й великими порами.

Водопроницаемость почвы – фильтрационная способность почвы пропускать воду сверху вниз. Более водонепроницаемые почвы с крупными почвенными частицами и большими порами.

ВОДОПРОНИКНІСТЬ гірської породи – здатність гірської породи пропускати крізь себе воду під дією гідравлічного нахилу.

Водопроницаемость горной породы – способность горной породы пропускать через себя воду под действием гидравлического уклона.

ВОДОПОСТАЧАННЯ сільськогосподарське – використання води для побутових, культурних, господарських потреб у сільській місцевості. Характерна риса водопостачання сільськогосподарського – комплексне вирішення виробничого й господарського водопостачання як у межах тваринницьких господарств, так і в населених пунктах, на території яких вони розташовані. Розрізняють водопостачання централізоване й децентралізоване.

Водоснабжение сельскохозяйственное – использование воды для бытовых, культурных, хозяйственных нужд в

сельской местности. Характерная особенность водоснабжения сельскохозяйственного – комплексное решение производственного и хозяйственного водоснабжения как в пределах животноводческих хозяйств, так и в населенных пунктах, на территории которых они расположены. Различают водоснабжение централизованное и децентрализованное.

ВОДОПРОПУСКНА споруда – гідротехнічна споруда і її обладнання для пропуску води.

Водопропускное сооружение – гидротехническое сооружение и ее оборудование для пропуски воды.

ВОДОРІЗДІЛ – лінія, яка розділяє басейни водозбірні (водозбори) суміжних річок, водойм або накопичень підземних вод. Розрізняють: головний водорозділ – між сусідніми річковими системами; боковий водорозділ – між суміжними притоками основної річки, а також поверхневий і підземний водорозділи.

Водораздел – линия, которая разделяет бассейны водосборные (водосборы) смежных рек, водоемов или скоплений подземных вод. Различают: главный водораздел – между соседними речными системами; боковой водораздел – между смежными притоками основной реки, а также поверхностный и подземный водоразделы.

ВОДОРІСТІ – група нижчих водних рослин, які містять хлорофіл і утворюють органічні речовини в процесі фотосинтезу. Тіло водорості – талом, який не має справжніх коренів, стебел і листків, має розмір від частки мікрона до 60 м. Неклітинні, одноклітинні, багатоклітинні, колоніальні організми. Розмноження безстатеве, вегетативне і статеве.

Водоросли – група низших водных растений, содержащих хлорофилл и производящих органические вещества в процессе фотосинтеза. Тело водоросли – таллом, не имеющий настоящих корней, стеблей и листьев, от доли микрона до 60 м. Неклеточные, одноклеточные, многоклеточные, колониальные организмы. Размножение бесполое, вегетативное и половое.

ВОДОСКИД – гідротехнічна споруда, призначена для скиду зайвої води і для пропусків.

Водосброс – гидротехническое сооружение, предназначенное для сброса излишней воды и для пропусков.

ВОДОСКИД баштовий – водоскид, у який вода скидається через водоскидні і глибинні отвори в башті.

Водосброс башенный – водосброс, в который вода сбрасывается через водосбросные и глубинные отверстия в башне.

ВОДОСКИД глибинний – водоскид, рух води у вхідному перетині якого відбувається під тиском нижче рівня вільної поверхні.

Водосброс глубинный – водосброс, движение воды во входном сечении которого происходит под давлением ниже уровня свободной поверхности.

ВОДОСКИД поверхневий – водоскид, рух води у вхідному перетині якого відбувається з вільною поверхнею потоку.

Водосброс поверхностный – водосброс, движение воды во входном сечении которого происходит со свободной поверхностью потока.

ВОДОСКИД сифонний – водоскид, вода в який надходить за

принципом сифону.

Водосброс сифонный – водосброс, вода в который поступает по принципу сифона.

ВОДОСКИД шахтний – водоскид, розташований на березі і який має на вході водозлив криволінійної або полігональної у плані форми, з якого вода надходить у шахту, нижня частина якої з'єднана тунелем з нижнім б'єфом.

Водосброс шахтний – водосброс, розположений на березу і имеющий на входе водослив криволинейной или полигональной в плане формы, из которого вода поступает в шахту, нижняя часть которой соединена тоннелем с нижним бьефом.

ВОДОСПОЖИВАННЯ – споживання води з водного об'єкту або з системи водопостачання.

Водопотребление – потребление воды из водного объекта или системы водоснабжения.

ВОДОСПОЖИВАННЯ (водовідведення) питоме – об'єм води, поданий споживачу (відведений від споживача) за одиницю часу на одного мешканця або на одиницю продукції.

Водопотребление (водоотведение) удельное – об'єм води, поданный потребителю (отведен от потребителя) за единицу времени на одного жителя или на единицу продукции.

ВОДОСПОЖИВАННЯ незворотнє – водоспоживання без повернення води у водний об'єкт.

Водопотребление невозвратное – водопотребление без возврата воды в водный объект.

ВОДОСПОЖИВАЧ – юридична або фізична особа, здійснююча водоспоживання.

Водопотребитель – юридическое или физическое лицо, осуществляющее водопотребление.

ВОДОСПУСК – гідротехнічна споруда для повного або часткового випорожнення водосховища або каналу.

Водоспуск – гидротехническое сооружение для полного или частичного опорожнения водохранилища или канала.

ВОДОСХОВИЩЕ – штучна водойма, створена водопідпірною спорудою, місткістю понад 1 млн. м³, а також шляхом заповнення водою впадини або обваленої території, з метою зберігання води і регулювання її стоку.

Водохранилище – искусственный водоем, созданный водоподпорным сооружением, вместимостью более 1 млн. м³, а также путем заполнения водой впадины или обрушившейся территории, с целью хранения воды и регулирования ее стока.

ВОДОСХОВИЩЕ багаторічного регулювання – водосховище з циклом наповнення і спрацювання корисного об'єму терміном понад один рік.

Водохранилище многолетнего регулирования – водохранилище с циклом наполнения и сбрасывания полезного объема сроком более одного года.

ВОДОСХОВИЩЕ буферне – допоміжне водосховище, яке служить для виправлення неточності забезпечення витрат води в даному створі у випадку, коли віддалене верхове водосховище не може достатньо точно регулювати ці витрати.

Водохранилище буферное – вспомогательное водохранилище, служащее для исправления неточности обеспечения расхода воды в данном створе в случае, когда удаленное верховое водохранилище не может

достаточно точно регулировать эти расходы.

ВОДОСХОВИЩЕ компенсуючого регулювання – водосховище, режим експлуатації якого підпорядковується умовам регулювання стоку в лежачому нижче віддаленому створі з урахуванням побутових витрат з проміжного водозбірною басейну.

Водохранилище компенсирующего регулирования – водохранилище, режим эксплуатации которого подчиняется условиям регулирования стока в лежащем ниже отдаленном створе с учетом бытовых расходов из промежуточного водосборного бассейна.

ВОДОСХОВИЩЕ комплексного призначення – водосховище, призначене для задоволення потреб у воді водоспоживачів і водокористувачів кількох галузей народного господарства (крім рекреаційних).

Водохранилище комплексного назначения – водохранилище, предназначенное для удовлетворения потребностей в воде водопотребителей и водопользователей нескольких отраслей народного хозяйства (кроме рекреационных).

ВОДОСХОВИЩЕ наливне – водосховище, утворене шляхом використання чаші, розташованої поза межами русла водотоку, яке поповнюється в період надлишку води у водному об'єкті і використовується в період нестачі води з різною господарською метою.

Водохранилище наливное – водохранилище, образованное путем использования чаши, расположенной вне русла водотока, которое пополняется в период избытка воды в водном объекте и используется в период нехватки воды для различных хозяйственных целей.

ВОДОСХОВИЩЕ наносозатримуюче – водосховище, яке

служить для затримання наносів.

Водохранилище наносозадерживающее – водохранилище, служащее для задержания наносов.

ВОДОСХОВИЩЕ протипаводкове – водосховище, призначене в основному або тільки для охорони розташованої нижче території від затоплення.

Водохранилище противопаводковое – водохранилище, предназначенное в основном или только для охраны ниже расположенной территории от затопления.

ВОДОСХОВИЩЕ резервне – водосховище, яке є резервним джерелом водопостачання у випадку перебоїв подачі води з джерела регулярного водопостачання.

Водохранилище резервное – водохранилище, являющееся резервным источником водоснабжения в случае перебоев подачи воды из источника регулярного водоснабжения.

ВОДОСХОВИЩЕ річного (сезонного, місячного, тижневого, добового) регулювання – водосховище з річним (сезонним, місячним, тижневим, добовим) циклом наповнення і спрацювання корисного об'єму.

Водохранилище годичного (сезонного, місячного, недельного, суточного) регулювання – водохранилище с годичным (сезонным, месячным, недельным, суточным) циклом наполнения и сбратывания полезного объема.

ВОДОСХОВИЩЕ-КОНТРЕГУЛЯТОР

гідроелектростанції – проміжне водосховище, яке є нижнім б'єфом пікової гідроелектростанції і служить для повного або часткового вирівнювання витрат води на розташованій нижче ділянці річки. *Примітка.* Замість терміну – басейн-контррегулятор гідроелектростанції.

Водохранилище-контррегулятор

гидроэлектростанции – промежуточное водохранилище, являющееся нижним бьефом пиковой гидроэлектростанции и служит для полного или частичного выравнивания расхода воды на расположенном ниже участке реки. *Примечание.* Вместо термина – бассейн-контррегулятор гидроэлектростанции.

ВОДОТІК – водний потік, який характеризується рухом води з вільною поверхнею під дією гідравлічного ухилу.

Водоток – водный поток, характеризующийся движением воды со свободной поверхностью под действием гидравлического уклона.

ВОДОТІК зарегульований – водотік, природний гідрологічний режим якого змінений у результаті інженерно-технічних заходів.

Водоток зарегулированный – водоток, природный гидрологический режим которого изменен в результате инженерно-технических мероприятий.

ВОДОТІК зникаючий – водотік, зникаючий під земною поверхнею, найчастіше при протіканні по карстовій території.

Водоток исчезающий – водоток, исчезающий под земной поверхностью, чаще всего при протекании по карстовой территории.

ВОДОТІК карстовий – водотік, гідрологічний режим якого знаходиться під дією гідравлічного зв'язку з карстовими водами.

Водоток карстовый – водоток, гидрологический режим которого находится под действием гидравлической связи с карстовыми водами.

ВОДОТІК мандруючий – водотік, який характеризується

утворенням і розвитком закрутів.

Водоток странствующий – водоток, характеризуючийся
образованием и развитием излучин.

ВОДОТІК міжнародний – водотік або ділянка водотоку, яким на
основі міжнародних угод можуть користуватися держави,
через території яких він протікає.

Водоток международный – водоток или участок
водотока, которым на основе международных
соглашений могут пользоваться государства, через
территории которых он протекает.

ВОДОТІК судноплавний – водотік, по якому можливе
регулярне судноплавство.

Водоток судоходный – водоток, по которому возможно
регулярное судоходство.

ВОДОТІК тимчасовий – водотік, рух води в якому відбувається
непостійно.

Водоток временный – водоток, движение воды в
котором происходит непостоянно.

ВОДОТІК штучний – водотік, русло якого було створено
штучним способом.

Водоток искусственный – водоток, русло которого было
создано искусственным способом.

ВОДОУПОР – геологічне тіло, проникність якого менше
проникності суміжних порід, що викликає ускладнене
просування у ньому гравітаційної води за інших
однакових гідравлічних умов.

Водоупор – геологическое тело, проницаемость которого
меньше проницаемости смежных пород вызывающий
затруднение продвижение в нем гравитационной воды
при прочих равных гидравлических условиях.

ВОДОУТРИМУЮЧА здатність снігу – найбільша кількість

вологи, яку сніг може втримати після насичення його водою до повної вологомісткості.

Водоудерживающая способность снега – наибольшее количество влаги, которую снег может удержать после насыщения его водой до полной влагоемкости.

ВОЛОГИСТЬ – вміст водяної пари у повітрі.

Вологість абсолютна (e) – кількість водяної пари у грамах, що міститься в 1 м^3 повітря при даній температурі, або ж їхня пружність, виражена в мм рт.ст.

Вологість максимальна (E) – максимальна кількість водяної пари у грамах в 1 м^3 повітря при даній температурі або їхня пружність у мм рт.ст.

Вологість відносна (R) – відношення абсолютної вологості до максимальної, виражене у відсотках:

Влажность – содержание водяных паров в воздухе.

Влажность абсолютная (e) – количество водяных паров в граммах, содержащихся в 1 м^3 воздуха при данной температуре, или же их упругость, выраженная в мм рт. ст.

Влажность максимальная (E) – предельное количество водяных паров в граммах в 1 м^3 воздуха при данной температуре или их упругость в мм рт. ст.

Влажность относительная (R) – отношение абсолютной влажности к максимальной, выраженное в процентах:

ВОЛОГИСТЬ ґрунту – кількість води, що міститься в ґрунті.

Влажность почвы – количество воды, содержащееся в почве.

ВОЛОГИСТЬ твердих і сипучих тіл – кількість води, яка міститься в порах, тріщинах і інших пустотах гірських порід, ґрунтів, а також на їх поверхні.

Влажность твердых и сыпучих тел – количество воды, содержащаяся в порах, трещинах и других полостях горных пород, почв, а также на их поверхности.

ВОЛОГИСТНИЙ дефіцит (D) (дефіцит насичення) – різниця між максимальною й абсолютною вологістю повітря при даній температурі.

Влажностный дефицит (D) (дефицит насыщенности) – разница между максимальной и абсолютной влажностью воздуха при данной температуре.

ВОЛОГОЄМНІСТЬ ґрунту – здатність ґрунту втримувати певну кількість води. Вологоємність вища дрібнозернистих (дрібнопористих) ґрунтів, а також ґрунтів, що містять велику кількість перегною, колоїдних часток. Так, піщаний ґрунт утримує 15 – 20 % води, суглинистий – 30 – 40, глинистий – понад 70, торф'яний – 200 – 300 % і більше.

Влагоемкость почвы – способность почвы удерживать определенное количество воды. Влагоемкость выше мелкозернистых (мелкопористых) почв, а также почв, содержащих большое количество перегноя, коллоидных частиц. Так, песчаная почва удерживает 15 – 20 % воды, суглинистая – 30 – 40, глинистая – более 70, торфяная – 200 – 300 % и больше.

ВОЛОГОЗАРЯДКОВИЙ полив – полив, що проводиться з метою збільшення запасу води у верхньому шарі ґрунту до початку вегетаційного періоду розвитку рослин.

Влагозарядковый полив – полив, проводимый с целью увеличения запаса воды в верхнем слое почвы до начала вегетационного периода развития растений.

ВОЛОГОМІСТКІСТЬ твердих і сипучих тіл – здатність гірських порід, ґрунту, мулу та інших твердих або

сипучих тіл уміщувати в порах, пустотах, капілярах, тріщинах або втримувати на поверхні тіла певну кількість води.

Влагосодержание твердых и сыпучих тел – способность горных пород, почвы, ила и других твердых или сыпучих тел помещать в порах, полостях, капиллярах, трещинах или удерживать на поверхности тела определенное количество воды.

ВОЛОГООБИГ – постійний процес переміщення води в географічній оболонці Землі головним чином між атмосферою і земною поверхнею. Складається із випаровування, переносу водяної пари і конденсації її в атмосфері (з утворенням хмар), випадіння опадів, їх інфільтрації і стоку з суші в водойми.

Влагооборот – постійний процес переміщення води в географічній оболонці Землі головним чином між атмосферою і земною поверхнею. Состоїть із випаровування, переносу водяного пара і конденсації його в атмосфері (з утворенням хмар), випадіння опадів, їх інфільтрації і стоку з суші в водойми.

В'ЯЛЕННЯ – один із способів консервування попередньо посоленої риби й м'яса з метою заготівлі про запас. У результаті зневоднення продукту вміст вологи в ньому досягає межі, при якій припиняється життєдіяльність мікроорганізмів, а із часом і відмирання їх неспорутворюючих форм. Порівняно зі свіжими в'ялені продукти мають меншу масу й об'єм при порівняно однаковому вмісті поживних речовин.

Вяление – один із способів консервування попередньо посоленої риби й м'яса з метою заготівлі про запас. В результаті обезвоживання продукта

содержание влаги в нем достигает предела, при котором прекращается жизнедеятельность микроорганизмов, а с течением времени и отмирание их неспорообразующих форм. По сравнению со свежими вяленые продукты имеют меньшую массу и объем при сравнительно одинаковом содержании питательных веществ.

Г

ГАЛОБИОНТИ – організми, які живуть у солонуватих водах.

Галобионты – організми, живущие в солоноватых водах.

ГАЛОФІЛЬНІ бактерії (гр. **hals** – сіль + **phileo** – люблю) – бактерії, пристосовані до високих концентрацій солей (близько 30 %) і населяють водойми із солоною водою. При концентрації солі нижче 13 % припиняють ріст. Розмножуються в розсолах з 20 – 30 %-ю концентрацією й на поверхні солоних харчових продуктів утворюють червоні плями.

Галофильные бактерии (гр. **hals** – соль + **phileo** – люблю) – бактерии, приспособленные к высоким концентрациям солей (около 30 %) и населяющие водоемы с соленой водой. При концентрации соли ниже 13 % прекращают рост. Размножаются в рассолах с 20 – 30%-й концентрацией и на поверхности соленых пищевых продуктов образуют красные пятна.

ГЕЙЗЕР (ісланд. **geysir**, від **geysa** – хлинуть) – джерело, яке періодично викидає фонтани гарячої води і пари до висоти 20 – 40 м і більше. Гейзер – один із проявів пізніх стадій вулканізму. Відомі в Ісландії, США, Новій Зеландії, Російській Федерації (на Камчатці).

Гейзер (исланд. **geysir**, от **geysa** – хлынут) – источник, который периодически выбрасывает фонтаны горячей воды и пара до высоты 20 – 40 м и более. Гейзер – одно из проявлений поздних стадий вулканизма. Известны в Исландии, США, Новой Зеландии, Российской Федерации (на Камчатке).

ГЕОХІМІЧНА провінція – ділянка земної кори з підвищеним

або пониженим вмістом певних хімічних елементів в гірських породах (в порівнянні з кларком). Характер геохімічної провінції враховується при плануванні і проведенні геохімічних пошуків.

Геохимическая провинция – участок земной коры с повышенным или сниженным содержанием каких-либо химических элементов в горных породах (по сравнению с кларком). Характер геохимической провинции учитывается при планировании и проведении геохимических поисков.

ГЕРБИЦИДИ (від лат. herba – трава і caedo – убиваю) – хімічні препарати із групи пестицидів для знищення небажаної рослинності, головним чином бур'янів; включають арборіциди і альгіциди. Гербіциди загальної дії вражають всі види рослин (використовуються навколо промислових об'єктів, на аеродромах, під лініями електропередач тощо), вибіркової – знищують одні види, наприклад, бур'яни, і не пошкоджують культурні рослини. Використовують в сільському господарстві для хімічного прополювання на полях, в садах, виноградниках тощо. Вносять в ґрунт, проводять обприскування і опилювання.

Гербициды (от лат. herba – трава и caedo – убиваю) – химические препараты из группы пестицидов для уничтожения нежелательной растительности, главным образом сорняков; включают арборициды и альгициды. Гербициды общего действия поражают все виды растений (используются вокруг промышленных объектов, на аэродромах, под линиями электропередач и тому подобное), выборочной – уничтожают одни виды, например, сорняки, и не повреждают культурные

растения. Используют в сельском хозяйстве для химического проохотился на полях, в садах, виноградниках и тому подобное. Вносят в почву, проводят опрыскивание и опыление.

ГИРЛО водотоку – місце з мінімальним рівнем води в даному водотоці при сталому русі.

Устье водотока – место с минимальным уровнем воды в данном водотоке при постоянном движении.

ГИРЛОВЕ узмор'я – частина прибережної зони моря, в якій виявляється вплив річкового стоку і відбувається формування підводної частини дельти.

Устьевое взморье – часть прибрежной зоны моря, в которой сказывается влияние речного стока и происходит формирование подводной части дельты.

ГІГІЄНА (від грец. hygienos – той, що приносить здоров'я, цілющий) – наука про охорону і зміцнення здоров'я тварин раціональними заходами утримання, годівлі, вирощування і догляду за ними, які забезпечують високу продуктивність, зумовлену спадковістю. **Ветеринарна гігієна** – це система заходів, спрямованих на створення умов, які виключають захворювання тварин, забезпечуючи їх високу продуктивність та якість продукції.

Гигиена (от грец. hygienos – тот, который приносит здоровье, целебный) – наука об охране и укреплении здоровья животных рациональными способами содержания, кормления, выращивания и ухода за ними, обеспечивающими высокую продуктивность, определенную наследственностью. **Ветеринарная гигиена** – это система мероприятий, направленных на создание условий, исключающих заболевания животных,

обеспечивая их высокую производительность и качество продукции.

ГІГІЄНІЧНІ вимоги – заходи та умови, необхідні для управління небезпечними факторами і забезпечення придатності харчових продуктів для споживання людиною з урахуванням їх використання згідно з призначенням.

Гигиенические требования – меры и условия, необходимые для управления опасными факторами и обеспечения пригодности пищевых продуктов для потребления человеком с учетом их использования в соответствии с назначением.

ГІГІЄНІЧНЕ нормування (вміст шкідливих речовин в навколишньому середовищі) – див. Нормування санітарно-гігієнічне.

Гигиеническое нормирование (содержание вредных веществ в окружающей среде) – см. Нормирование санитарно-гигиеническое.

ГІГРОСКОПІЧНІСТЬ – здатність різних матеріалів поглинати й утримувати вологу в порах.

Гигроскопичность – способность различных материалов вбирать и удерживать влагу в порах.

ГІГРОСКОПІЧНІСТЬ ґрунту – властивість ґрунту поглинати з повітря водяні пари. Гігроскопічність дрібнозернистих ґрунтів вища, ніж грубозернистих. Великою гігроскопічністю відрізняються ґрунти, що містять гумус, органічні відходи і торф. Мінімальною гігроскопічністю характеризуються ґрунти грубозерністі, не забруднені органічними відходами.

Гигроскопичность почвы – свойство почвы поглощать из воздуха водяные пары. Гигроскопичность

мелкозернистых почв выше, чем крупнозернистых. Большой гигроскопичностью отличаются почвы, содержащие гумус, органические отходы и торф. Минимальной гигроскопичностью характеризуются почвы крупнозернистые, не загрязненные органическими отходами.

ГІДРОАКУМУЛЮВАННЯ – підйом насосами і накопичення води для наступного використання її потенційної енергії.

Гидроаккумулирование – подъем насосами и накопление воды для следующего использования ее потенциальной энергии.

ГІДРОАКУМУЛЮЮЧА електростанція (ГАЕС) –

гідроелектрична станція, що перетворює електричну енергію, одержану зі сторони, у потенційну енергію води шляхом її нагнітання з нижнього басейну у верхній (насосний режим) з наступним перетворенням її знову в електричну енергію, що подається в енергосистему, головним чином, на покриття піку навантаження.

Гидроаккумулирующая электростанция (ГАЭС) – гидроэлектрическая станция, превращающая электрическую энергию, получаемую со стороны, в потенциальную энергию воды путем ее нагнетания из нижнего бассейна в верхний (насосный режим) с последующим превращением ее снова в электрическую энергию, которая подается в энергосистему, главным образом, на покрытие пика нагрузки.

ГІДРОБІОЛОГІЯ – наука, яка досліджує життя прісних та океанічних вод в усіх його проявах.

Гидробиология – наука, исследующая жизнь пресных и океанических вод во всех ее проявлениях.

ГІДРОБІОНТ – організм, який населяє гідросферу.

Гидробионт – организм, населяющий гидросферу.

ГІДРОГЕОЛОГІЧНІ карти – відображають умови залягання і розповсюдження підземних вод; містять дані про якість і потужність водоносних горизонтів, положення древнього фундаменту водонапірних систем тощо.

Гидрогеологические карты – отображают условия залегания и распространения подземных вод; содержат данные о качестве и мощности водоносных горизонтов, положения древнего фундамента водонапорных систем, и тому подобное.

ГІДРОГЕОЛОГІЯ – наука про підземні води, їх походження, умови залягання, закони руху, режим, фізичні і хімічні властивості, взаємодію з гірськими породами, зв'язок з атмосферними і поверхневими водами, їх господарське значення.

Гидрогеология – наука о подземных воды, их происхождение, условиях залегания, законы движения, режим, физические и химические свойства, взаимодействие с горными породами, связь с атмосферными и поверхностными водами, их хозяйственное значение.

ГІДРОЕЛЕКТРОСТАНЦІЯ (ГЕС) – комплекс гідротехнічних споруд і обладнання для перетворення механічної енергії води в електричну енергію.

Гидроэлектростанция (ГЭС) – комплекс гидротехнических сооружений и оборудования для превращения механической энергии воды в электрическую энергию.

ГІДРОЛОГІЧНА аналогія – побічний метод визначення гідрологічних характеристик водного об'єкту, відносно якого немає даних безпосередніх вимірів, з

використанням даних для водного об'єкту, який знаходиться в аналогічних природних умовах і має ці виміри.

Гидрологическая аналогия – побочный метод определения гидрологических характеристик водного объекта, относительно которого нет данных непосредственных измерений, с использованием данных для водного объекта, находящегося в аналогичных естественных условиях и имеющего эти измерения.

ГІДРОЛОГІЧНЕ явище – явище природи, яке є результатом гідрологічного процесу (стік, інфільтрація, випаровування, паводки тощо).

Гидрологическое явление – явление природы, являющееся результатом гидрологического процесса (сток, инфильтрация, испарение, паводки и тому подобное).

ГІДРОЛОГІЧНИЙ автоматизований інформаційний пост – гідрологічний пост (водомірний, опадомірний), який передає в певних інтервалах часу або згідно запиту дані, отримані при спостереженнях і вимірюваннях гідрологічних елементів.

Гидрологический автоматизированный информационный пост – гидрологический пост (водомерный, осадкомерный), передающий в определенных интервалах времени или по запросу данные, полученные при наблюдениях и измерениях гидрологических элементов.

ГІДРОЛОГІЧНИЙ пост – пункт на водному об'єкті, обладнаний пристроями і приладами для проведення систематичних гідрологічних спостережень.

Гидрологический пост – пункт на водном объекте,

оборудованный устройствами и приборами для проведения систематических гидрологических наблюдений.

ГІДРОЛОГІЧНИЙ режим – сукупність закономірних змін водного об'єкта в часі, обумовлених фізико-географічними і, в першу чергу, кліматичними умовами водозбірного басейну.

Гидрологический режим – совокупность закономерных изменений водного объекта во времени, обусловленных физико-географическими и, в первую очередь, климатическими условиями водосборного бассейна.

ГІДРОЛОГІЧНИЙ рік – річний інтервал, який включає періоди накопичення і витрачання вологи на відповідній території, яка розглядається з умовно визначеним початком.

Гидрологический год – годовой интервал, включающий периоды накопления и расхода влаги на соответствующей территории, которая рассматривается с условно определенным началом.

ГІДРОЛОГІЧНИЙ розріз – ряд вертикалей, розташованих в заданому напрямі, на яких виконується спостереження з метою вивчення просторового розподілу гідрологічних характеристик водойм і водотоків.

Гидрологический разрез – ряд вертикалей, расположенных в заданном направлении, на которых выполняется наблюдение с целью изучения пространственного распределения гидрологических характеристик водоемов и водотоков.

ГІДРОЛОГІЯ – наука про гідросферу, яка вивчає її властивості, динаміку і взаємодію з іншими елементами географічної оболонки землі.

Гидрология – наука о гидросфере, изучающая ее свойства, динамику и взаимодействие с другими элементами географической оболочки земли.

ГІДРОЛОГІЯ інженерна – розділ гідрології, який займається розрахунковими методами обліку і прогнозу гідрологічних режимів при розв’язанні інженерних завдань.

Гидрология инженерная – раздел гидрологии, занимающийся расчетными методами учета и прогноза гидрологических режимов при решении инженерных заданий.

ГІДРОМЕЛІОРАТИВНА борозна – тимчасовий канал гідромеліоративної мережі, прокладений на полі і прохідний для сільськогосподарських машин.

Гидромелиоративная борозда – временный канал гидромелиоративной сети, проложенный на поле и проходной для сельскохозяйственных машин.

ГІДРОМЕЛІОРАТИВНА система – пов’язані між собою гідромеліоративні споруди, мережі і технічні засоби для гідроміліорації земель.

Гидромелиоративная система – связанные между собой гидромелиоративные сооружения, сети и технические средства для гидромелиорации земель.

ГІДРОМЕЛІОРАТИВНА споруда – споруда, яка самостійно або в комплексі з рештою служить меті меліорації.

Гидромелиоративное сооружение – сооружение, которое самостоятельно или в комплексе с остальными служит целям мелиорации.

ГІДРОМЕЛІОРАЦІЯ – сукупність засобів і споруд, що забезпечують поліпшення природних умов сільськогосподарського використання земель шляхом

регулювання водного режиму ґрунтів.

Гидромелиорация – совокупность средств и сооружений, обеспечивающих улучшение природных условий сельскохозяйственного использования земель путем регуляции водного режима почв.

ГІДРОМЕТЕОРОЛОГІЧНА станція – водобалансова, болотна, гідрометрична, метеорологічна, гідрологічна та ін. спеціалізовані станції, що забезпечують одержання інформації про клімат, стан водних об'єктів і про прогноз очікуваного їх режиму.

Гидрометеорологическая станция – водобалансовая, болотная, гидрометрическая, метеорологическая, гидрологическая и др. специализированные станции, обеспечивающие получение информации о климате, состоянии водных объектов, и о прогнозе ожидаемого их режима.

ГІДРОМЕТРІЯ – розділ гідрометрії суші, який займається вимірюванням елементів гідрологічного режиму, способами і приладами цих вимірювань, а також методами обробки отриманих результатів, їх збору, зберігання і публікації.

Гидрометрия – раздел гидрометрии суши, который занимается измерением элементов гидрологического режима, способами и приборами этих измерений, а также методами обработки полученных результатов, их сбора, хранения и публикации.

ГІДРОМЕХАНІЗАЦІЯ – спосіб виконання земляних робіт з використанням води і гідравлічних механізмів для розробки, транспортування та укладки ґрунту.

Гидромеханизация – способ выполнения земляных работ с использованием воды и гидравлических

механізмів для розробки, транспортування і укладки ґрунту.

ГІДРОПЕДОЛОГІЯ – галузь науки, яка вивчає рух і властивості вод верхнього шару ґрунту у взаємозв'язку з будовою і структурою середовища верхнього шару ґрунту.

Гидропедология – область науки, изучающая движение и свойства вод верхнего слоя почвы во взаимодействии со строением и структурой среды верхнего слоя почвы.

ГІДРОСФЕРА (від гідро... і сфера) – сукупність всіх водних об'єктів земної кулі: океанів, морів, рік, озер, водосховищ, боліт, підземних вод, льодовиків і сніжного покриву. Часто під гідросферою розуміють тільки океани і моря.

Гидросфера (от гидро... и сфера) – совокупность всех водных объектов земного шара: океанов, морей, рек, озер, водохранилищ, болот, подземных вод, ледников и снежного покрова. Часто под гидросферой понимают только океаны и моря.

ГІДРОТЕРАПІЯ – зовнішнє застосування води з метою лікування або загартування організму. Проводиться в формі обливання, обтирання, обвертання, душу, ванн тощо. З лікувальною метою використовують також ванни з домішками кисню, вуглекислого газу та ін.

Гидротерапия – внешнее применение воды с целью лечения или закаливания. Проводится в форме обливания, обтирания, обертывания, душа, ванн и т.д. С лечебной целью используют также ванны с добавлением кислорода, углекислого газа, и др.

ГІДРОТЕРМОТЕРАПІЯ, ВОДОЛІКУВАННЯ – метод лікування, заснований на термічному й механічному подразненні організму водою через шкірний покрив.

Види процедур: душ, купання, клізма й ін. Гідротермотерапія впливає на фізіологічний стан, підвищує інтенсивність обміну речовин.

Гідротермотерапія, водотеплолечение – метод лічення, оснований на термічному і механічному подразненні організму водою через кожний покрив. Види процедур: душ, купання, клізма і др. Гідротермотерапія оказує стимулююче впливання на фізіологічне становище, підвищує інтенсивність обміну речовин.

ГІДРОТЕХНІКА (від гідро... і техніка) – галузь науки і техніки, яка займається вивченням водних ресурсів, їх використанням з різною господарською метою, охороною вод, а також боротьбою з шкідливою дією вод за допомогою інженерних споруд і заходів.

Гідротехніка (от гидро ... и техника) – область науки і техніки, котра займається вивченням водних ресурсів, їх використанням для різних господарських цілей, охороною вод, а також боротьбою з шкідливим впливанням вод з допомогою інженерних споруд і заходів.

ГІДРОТЕХНІЧНІ споруди морських портів (гідротехнічні споруди) – інженерно-технічні споруди (портова акваторія, причали, пірси, інші види причальних споруд, моли, дамби, хвилеломы, інші берегозахисні споруди, підводні споруди штучного та природного походження, у тому числі канали, операційні акваторії причалів, якірні стоянки), розташовані в межах території та акваторії морського порту і призначені для забезпечення безпеки мореплавства, маневрування та стоянки суден.

Гидротехнические сооружения морских портов (гидротехнические сооружения) – инженерно-технические сооружения (портовая акватория, причалы, пирсы, другие виды причальных сооружений, молы, дамбы, волноломы, другие берегоукрепительные сооружения, подводные сооружения искусственного и природного происхождения, в том числе каналы, операционные акватории причалов, якорные стоянки), расположенные в пределах территории и акватории морского порта и предназначенные для обеспечения безопасности мореплавания, маневрирования и стоянки судов.

ГПСОГРАФІЧНА крива – графічна залежність, яка характеризує зростання площі водозбору зі збільшенням висоти місцевості, а у відношенні до річки – від гирла до її витoku.

Гипсографическая кривая – графическая зависимость, которая характеризует рост площади водосбора с увеличением высоты местности, а в отношении к реке – от устья к ее вытоку.

ГПСОТЕРМОМЕТР (від грец. *hypsos* – висота і термометр) (термобарометр) – прилад для вимірювання атмосферного тиску, ґрунтується на тому, що з зміною тиску змінюється і температура кипіння води. Застосовується в експедиційних умовах в горах.

Гипсотермометр (от греч. *hypsos* – высота и термометр) (термобарометр) – прибор для измерения атмосферного давления, основанный на том, что с изменением давления изменяется и температура кипения воды. Применяется в экспедиционных условиях в горах.

ГЛИБИНА води – відстань по вертикалі від поверхні води до

дна.

Глубина воды – расстояние по вертикали от поверхности воды ко дну.

ГЛИБОКА очистка стічної води – додаткова очистка очищеної стічної води, що забезпечує подальше зниження концентрації в ній деяких залишкових речовин.

Глубокая очистка сточных вод – дополнительная очистка очищенной стоковой воды, обеспечивающая последующее снижение концентрации в ней некоторых остаточных веществ.

ГЛЯЦІОЛОГІЯ – наука про природні льоди на поверхні води, в атмосфері, гідросфері і літосфері, що вивчає режим і динаміку їх розвитку, взаємодію з навколишнім середовищем, роль льоду в розвитку землі.

Гляциология – наука о естественных льдах на поверхности воды, в атмосфере, гидросфере и литосфере, которая изучает режим и динамику их развития, взаимодействие с окружающей средой, роль льда в развитии земли.

ГОРИЗОНТ (від грец. *horizon*, род. в. *horizontos*, букв. **обмежуючий**) – крива, обмежуюча частину земної поверхні, доступну зору (видимий горизонт). Видимий горизонт збільшується з висотою місця спостереження і звичайно розміщений нижче природного (в математиці) горизонту – великого круга, по якому небесна сфера пересікається з площиною, перпендикулярною до відвісної лінії в точці спостереження.

Горизонт (от греч. *horizon*, род. в. *horizontos*, букв. **ограничивающий**) – кривая, ограничивающая часть земной поверхности, доступную зрению (видимый горизонт). Видимый горизонт увеличивается с высотой

места наблюдения и обычно размещенный ниже естественного (в математике) горизонта – большого круга, по которому небесная сфера пересекается с плоскостью, перпендикулярной к отвесной линии в точке наблюдения.

ГОСПОДАРСЬКА ланка кругообігу води – антропогенний елемент гідросфери, який бере участь у процесі використання води для господарських потреб.

Хозяйственное звено круговорота воды – антропогенный элемент гидросферы, принимающий участие в процессе использования воды для хозяйственных потребностей.

ГРАД – атмосферні опади у вигляді частинок льоду неправильної форми; випадає в теплу пору року, як правило разом із зливовим дощем, при грозі.

Град – атмосферные осадки в виде частиц льда неправильной формы; выпадает в теплое время года, как правило всегда вместе с ливневым дождем, при грозе.

ГРАДИРНЯ – споруда у системі оборотного водопостачання для охолодження води атмосферним повітрям в основному за рахунок випаровування частини води, що стікає по зрошувачу під дією сили тяжіння.

Градирия – сооружение в системе оборотного водоснабжения для охлаждения воды атмосферным воздухом в основном за счет испарения части воды атмосферным воздухом, которая стекает по оросителю под действием силы притяжения.

ГРАНИЧНО допустима концентрація (ГДК) речовини у воді – встановлений рівень концентрації речовини у воді, вище якого вода вважається непридатною для конкретної мети водокористування.

Предельно допустимая концентрация (ПДК) вещества в воде – установленный уровень концентрации вещества в воде, выше которого вода считается непригодной для конкретных целей водопользования.

ГРАНИЧНО допустиме виснаження водних ресурсів – межа зменшення витрат і рівнів води у водостоках, водоймах і рівнів ґрунтових вод як з року в рік, так і протягом року в результаті антропогенного впливу, подальше зменшення яких призводить до незворотних порушень існуючої водної екосистеми.

Предельно допустимое истощение водных ресурсов – предел уменьшения расходов и уровней воды в водостоках, водоемах и уровней ґрунтовых вод как с года в год, так и на протяжении года, в результате антропогенного воздействия, последующее уменьшение которых приводит к необратимым нарушениям существующей водной экосистемы.

ГРАНИЧНО допустимий скид (ГДС) речовини – маса речовини у зворотній воді, що є максимально допустимою для відведення за встановленим режимом даного пункту водного об'єкта за одиницю часу.

Примітка. ГДС речовини встановлюється з урахуванням ПДК речовин у місцях водокористування, асимілюючої спроможності водного об'єкту і оптимального розподілу маси скинутих речовин між водокористувачами.

Предельно допустимый сброс (ГДС) вещества – масса вещества в обратной воде, которая является максимально допустимой для отведения за установленным режимом данного пункта водного объекта за единицу времени.

Примечание. ГДС вещества устанавливается с учетом ПДК веществ в местах водопользования,

ассимилирующей возможности водного объекта и оптимального распределения массы сброшенных веществ между водопользователями.

ГРАТИ для очистки стічної води – пристрій, призначений для механічної очистки стічної води від крупних завислих речовин і плаваючих предметів.

Решетки для очистки сточной воды – устройство, предназначенное для механической очистки сточной воды от больших зависших веществ и плавающих предметов.

ГРАФІК наростання площі водозабору – графічне зображення поступового збільшення площі водозабору по мірі наростання довжини річки від її витoku до гирла.

График нарастания площади водозабора – графическое изображение постепенного увеличения площади водозабора по мере нарастания длины реки от ее вытока к устью.

ГРЕБІНКА греблі – незакінчена зведенням бетонна гребля або частина її, що використовується для пропуску будівних витрат води через ділянки напірного фронту з пониженими відмітками.

Гребенка дамбы – незаконченная сводкой бетонная дамба или часть ее, используемая для пропуска строительных расходов воды через участки напорного фронта со сниженными отметками.

ГРЕБІНЬ греблі (дамби) – верх тіла греблі (дамби).

Гребень дамбы (дамбы) – верх тела дамбы (дамбы).

ГРЕБЛЯ – гідротехнічна споруда, що перегороджує водотік з метою підйому рівня води і створення водосховища.

Дамба – гидротехническое сооружение, перегораживающее водоток с целью подъема уровня воды и создания водохранилища.

ГРЕБЛЯ водопідйомна – водопідпірна споруда, яка перегороджує русло і іноді долину водотоку в основному для підйому рівня води і створення підпертого б'єфу.

Дамба водоподъемная – водоподпорное сооружение, перегораживающее русло и иногда долину водотока в основном для подъема уровня воды и создания подпертого бьефа.

ГРЕБЛЯ водосховна – водопідпірна споруда, яка перегороджує водотік і долину для створення водосховища.

Дамба водохранилищная – водоподпорное сооружение, перегораживающее водоток и долину для создания водохранилища.

ГРЕБЛЯ глуха – гребля або її частина, в якій відсутні отвори або пристрої для пропуску води.

Дамба глухая – дамба или ее часть, в которой отсутствуют отверстия или устройства для пропуска воды.

ГРЕБЛЯ гравітаційна – прямолінійна або криволінійна в плані бетонна або з кам'яної кладки гребля, стійкість якої проти зсуву забезпечується в основному її вагою.

Дамба гравитационная – прямолинейная или криволинейная в плане бетонная или из каменной кладки дамба, стойкость которой против сдвига обеспечивается в основном ее весом.

ГРЕБЛЯ з кам'яної кладки – гребля з блоків, переважно кам'яних, складених з використанням розчину.

Дамба из каменной кладки – дамба из блоков, преимущественно каменных, составленных с использованием раствора.

ГРЕБЛЯ заанкерована в основі – гребля, частина діючих сил на яку сприймається заздалегідь напруженими анкерами.

Дамба заанкерована в основе – дамба, часть действующих сил на которую воспринимается предварительно напряженными анкерами.

ГРЕБЛЯ земляна – гребля, тіло якої зведено з глинистих, піщаних, гравійно-галькових ґрунтів.

Дамба земляная – дамба, тело которой возведено из глинистых, песчаных, гравийно-гальковых почв.

ГРЕБЛЯ камінно-земляна – гребля з ґрунтових матеріалів, частину тіла якої зведено з піщаних або глинистих, а іншу з великоуламкових ґрунтів.

Дамба каменно-земляная – дамба из почвенных материалов, часть тела которой возведена из песчаных или глинистых, а другая из крупнообломковых почв.

ГРЕБЛЯ камінно-накидна – гребля з ґрунтових матеріалів, яка зведена з великоуламкових ґрунтів і має протифільтраційні пристрої з неґрунтових матеріалів.

Дамба каминно-набросная – дамба из ґрунтовых материалов, возведенная из крупнообломковых почв и имеющая противофильтрационные устройства из непочвенных материалов.

ГРЕБЛЯ кам'яна – гребля з кам'яних матеріалів, міцність і стійкість якої забезпечуються без використання в'язучих розчинів.

Дамба каменная – дамба из каменных материалов, прочность и стойкость которой обеспечиваются без использования вяжущих растворов.

ГРЕБЛЯ напівнамивна – земляна гребля при зведенні якої ґрунт розробляється в кар'єрах, доставляється до греблі і відсипається в її бокових частинах тими ж способами, що і в насипних греблях, а укладка ґрунту у внутрішню частину ведеться за допомогою засобів гідромеханізації.

Дамба полунамывная – земляная дамба, при сводке которой почва разрабатывается в карьерах, доставляется к дамбе и отсыпается в ее боковых частях теми же способами, что и в насыпных дамбах, а укладка почвы во внутреннюю часть ведется с помощью средств гидромеханизации.

ГРЕБЛЯ насипна – гребля, зведена шляхом відсипання ґрунту, каменю або іншого матеріалу з ущільненням в процесі відсипання.

Дамба насыпная – дамба, возведенная путем отсыпания почвы, камня или другого материала с уплотнением в процессе отсыпания.

ГРУПОВІ норми водоспоживання і водовідведення – середньозважені норми споживання і відведення води, встановлені для об'єднання (за підприємствами, що входять до його складу), або галузі (за відомчими об'єднаннями і організаціями). *Примітка.* Групові норми призначені для складання схем комплексного використання водних ресурсів району.

Групповые нормы водопотребления и водоотвода – средневзвешенные нормы потребления и отведения воды, установленные для объединения (по предприятиям, которые входят в его состав), или отрасли (по ведомственным объединениям и организациям).

Примечание. Групповые нормы предназначены для составления схем комплексного использования водных

ресурсов району.

ГРУНТОВІ води – підземні води першого від поверхні Землі постійного водоносного горизонту, який не має зверху загального покриття водонепроникними породами; вони не володіють тиском і піддані сезонним коливанням рівня і дебету.

Грунтовые воды – подземные воды первого от поверхности Земли постоянного водоносного горизонта, не имеющего сверху общего покрытия водонепроницаемыми породами; они не владеют давлением и подвержены сезонным колебанием уровня и дебета.

Д

ДАМБА (від нідерл. dam) – гідротехнічна споруда у вигляді насипу для захисту території від повені, для огороження штучних водойм і водотоків, для спрямованого відхилення потоку води.

Дамба (от нидерл. dam) – гидротехническое сооружение в виде насыпи для защиты территории от наводнения, для ограждения искусственных водоемов и водотоков, для направленного отклонения потока воды.

ДАМБА захисна – дамба для захисту території і розташованих на ній споруд від затоплення при високих рівнях води у водному об'єкті.

Дамба защитная – дамба для защиты территории и расположенных на ней сооружений от затопления при высоких уровнях воды в водном объекте.

ДЕАЕРАЦІЯ – виведення з води розчиненого в ній повітря.

Деаэрация – выведение из воды растворенного в ней воздуха.

ДЕБІТ свердловини (криниці) – об'єм води, видобутий за допомогою свердловини (з криниці) за одиницю часу.

Дебит скважины (колодца) – объем воды, добытый с помощью скважины (с колодца) за единицу времени.

ДЕГАЗАЦІЯ води – виведення з води розчинених газів.

Дегазация воды – выведение из воды растворенных газов.

ДЕЗАКТИВАЦІЯ води – обробка води з метою виведення з неї радіоактивних речовин.

Дезактивация воды – обработка воды с целью выведения из нее радиоактивных веществ.

ДЕНІТРИФІКАЦІЯ – процес відновлення нітратів і нітритів,

який призводить до зменшення концентрації у воді зв'язаного азоту і який протікає при нестачі кисню в присутності безазотистих речовин.

Денитрифікація – процес відновлення нітратів і нітритів, який приводить до зменшенню концентрації в воді зв'язаного азоту і протікає при дефіциті кисню в присутності безазотистих речовин.

ДЕНІТРИФІКАЦІЯ (від де... і нітрифікація) – відновлення денітрифікуючими бактеріями ґрунту і водою нітратів і нітритів до молекулярного азоту або геміоксиду азоту. Протікає в умовах високої вологості і недостатньої аерації ґрунту, денітрифікація знижує вміст азоту в ньому. Обробка ґрунту, яка покращує його аерацію, пригнічує денітрифікацію.

Денитрифікація (от где... и нитрификация) – відновлення денітрифікуючими бактеріями ґрунту і водоемів нітратів і нітритів до молекулярного азоту або геміоксиду азоту. Протікає в умовах високої вологості і недостатньої аерації ґрунту, денітрифікація знижує вміст азоту в ньому. Обробка ґрунту, яка покращує його аерацію, пригнічує денітрифікацію.

ДЕРЖАВНА санітарно-епідеміологічна експертиза – це вид професійної діяльності органів державної санітарно-епідеміологічної служби, що полягає у комплексному вивченні об'єктів експертизи з метою виявлення можливих небезпечних факторів у цих об'єктах, встановленні відповідності об'єктів експертизи вимогам санітарного законодавства, а у разі відсутності відповідних санітарних норм – в обґрунтуванні медичних

вимог щодо безпеки об'єкта для здоров'я та життя людини.

Государственная санитарно-эпидемиологическая экспертиза – это вид профессиональной деятельности органов государственной санитарно-эпидемиологической службы, заключающийся в комплексном изучении объектов экспертизы с целью выявления возможных опасных факторов в этих объектах, установлении соответствия объектов экспертизы требованиям санитарного законодательства, а при отсутствии соответствующих санитарных норм – в обосновании медицинских требований безопасности объекта для здоровья и жизни человека.

ДЕРЖАВНА санітарно-епідеміологічна експертиза щодо безпечності харчових продуктів – професійна діяльність, яку провадять органи державної санітарно-епідеміологічної служби з метою попередження, зменшення та усунення можливого шкідливого впливу на здоров'я людини харчового продукту і яка полягає в оцінці ризику, визначенні відповідних санітарних заходів та/або технічних регламентів щодо виробництва та/або введення в обіг харчових продуктів і проведенні перевірки (розширеного контролю) на відповідність цим заходам та регламентам наданого виробником або постачальником зразка харчового продукту, допоміжних засобів та матеріалів для виробництва та обігу харчових продуктів, а також нових технологій і технологічного обладнання.

Государственная санитарно-эпидемиологическая экспертиза по безопасности пищевых продуктов – профессиональная деятельность, которую осуществляют

органы государственной санитарно-эпидемиологической службы с целью предупреждения, уменьшения и устранения возможного вредного воздействия на здоровье человека пищевого продукта и заключающаяся в оценке риска, определении соответствующих санитарных мероприятий и/или технических регламентов по производству и/или введению в оборот пищевых продуктов и проведении проверки (расширенного контроля) на соответствие этим мероприятиям и регламентам предоставленного производителем или поставщиком образца пищевого продукта, вспомогательных средств и материалов для производства и обращения пищевых продуктов, а также новых технологий и технологического оборудования.

ДЕРЖАВНІ санітарні норми та правила, санітарно-гігієнічні та санітарно-протиепідемічні правила і норми, санітарно-епідеміологічні правила і норми, протиепідемічні правила і норми, гігієнічні та протиепідемічні правила і норми, державні санітарно-епідеміологічні нормативи, санітарні регламенти (далі – санітарні норми) – обов'язкові для виконання нормативно-правові акти центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, що встановлюють медичні вимоги безпеки щодо середовища життєдіяльності та окремих його факторів, недотримання яких створює загрозу здоров'ю і життю людини та майбутніх поколінь, а також загрозу виникнення і розповсюдження інфекційних хвороб та масових неінфекційних захворювань (отруєнь) серед населення.

Государственные санитарные нормы и правила,

санитарно-гигиенические и санитарно-противоэпидемические правила и нормы, санитарно-эпидемиологические правила и нормы, противоэпидемические правила и нормы, гигиенические и противоэпидемические правила и нормы, государственные санитарно-эпидемиологические нормативы, санитарные регламенты (далее – санитарные нормы) – обязательные для выполнения нормативно-правовые акты центрального органа исполнительной власти, обеспечивающие формирование государственной политики в сфере здравоохранения, устанавливающие медицинские требования безопасности относительно среды жизнедеятельности и отдельных ее факторов, несоблюдение которых создает угрозу здоровью и жизни человека и будущих поколений, а также угрозу возникновения и распространения инфекционных болезней и массовых неинфекционных заболеваний (отравлений) среди населения.

ДЕСТРАТИФІКАЦІЯ – перемішування глибинних і поверхневих шарів води в озері або резервуарі природним або штучним способом.

Дестратификация – перемешивание глубинных и поверхностных слоев воды в озере или резервуаре естественным или искусственным способом.

ДЕТРИТ – органічний мул і залишки організмів у водному середовищі.

Детрит – органический ил и остатки организмов в водной среде.

ДЕФІЦИТ кисню – різниця між кількістю кисню, який при даній температурі і тиску може розчинитися у воді у випадку

насичення повітрям, і реальною кількістю кисню в досліджуваній воді.

Дефіцит кислорода – різниця между количеством кислорода, который при данной температуре и давлении может растворяться в воде в случае насыщения воздухом, и реальным количеством кислорода в исследуемой воде.

ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНЕ водопостачання. Кожна (або декілька) точка споживання води обслуговується з окремих вододжерел, якими можуть служити невеликі колодязі. За своєю будовою вони бувають шахтні й трубчасті. Шахтні колодязі влаштовують на невеликій глибині, облицьовують зсередини залізобетонними кільцями або дерев'яними зрубками; трубчасті – будують для одержання підземних артезіанських вод на глибині 50 м і більше.

Децентрализованное водоснабжение. Каждая (или несколько) точка потребления воды обслуживается из отдельных водоисточников, которыми могут служить небольшие колодцы. По своему устройству они бывают шахтные и трубчатые. Шахтные колодцы устраивают на небольшой глубине, облицовывают изнутри железобетонными кольцами или деревянными срубками; трубчатые – устраивают, для получения подземных артезианских вод на глубине 50 м и более.

ДЖЕРЕЛА води. Прийнято розрізняти 3 основних види водних об'єктів: поверхневі, підземні й атмосферні. Поверхневі води – ріки, струмки, озера, ставки, болота. Підземні води – ґрунтові й міжпластові. Міжпластові залягають на глибині до 1000 м і їх температура перебуває в межах 5 – 12 °С. Ґрунтові води можуть перебувати на глибині від

2 до 100 м і більше. Атмосферні води – одержувані від випадання дощів і танення снігу.

Источники воды. Принято различать 3 основных вида водных объектов: поверхностные, подземные и атмосферные. Поверхностные воды – реки, ручьи, озера, пруды, болота. Подземные воды – грунтовые и межпластовые. Межпластовые залегают на глубине до 1000 м и их температура находится в пределах 5 – 12 °С. Грунтовые воды могут находиться на глубине от 2 до 100 м и более. Атмосферные воды – получаемые от выпадения дождей и таяния снега.

ДЖЕРЕЛА підземних вод (джерела, ключі) – природні виходи підземних вод на земну поверхню (на суші чи під водою). Джерела можуть бути холодними і гарячими (термальні) і мати різноманітний хімічний і газовий склад.

Источники подземных вод (источники, ключи) – естественные выходы подземных вод на земную поверхность (на суше или под водой). Источники могут быть холодными и горячими (термальные) и иметь разнообразный химический и газовый состав.

ДЖЕРЕЛО – зосереджений природний вихід підземної води на поверхню.

Источник – сосредоточенный естественный выход подземной воды на поверхность.

ДЖЕРЕЛО домішок – об'єкт, від якого в природні води надходять домішки розчинених, колоїдних або завислих речовин.

Источник примесей – объект, от которого в природные воды поступают примеси растворенных, коллоидных или взвешенных веществ.

ДЖЕРЕЛО забруднення води – об'єкт, який вносить у

поверхневі або підземні води забруднюючі воду речовини, мікроорганізми або тепло.

Примітка. Неприпустимий для вживання термін-синонім: забруднювач.

Источник загрязнения воды – объект, который вносит в поверхностные или подземные воды вещества, микроорганизмы или тепло, вода которых загрязняющая.

Примечание. Недопустимый для употребления термин-синоним: загрязнитель.

ДЖЕРЕЛО питного водопостачання – водний об'єкт, вода якого використовується для питного водопостачання після відповідної обробки або без неї.

Источник питьевого водоснабжения – водный объект, вода которого используется для питьевого водоснабжения после соответствующей обработки или без нее.

ДЗЕРКАЛО водне – водна поверхня поверхневих або підземних безнапірних вод.

Зеркало водное – водная поверхность поверхностных или подземных безнапорных вод.

ДИСТИЛЯЦІЯ (від лат. distillatio – стікання каплями, перегонка) – розділення багатоконпонентних рідких сумішей на фракції, які відрізняються за складом; базується на різноманітті в складах рідини і утвореної з неї пари. Здійснюється шляхом часткового випаровування рідини і наступної конденсації пари. Отриманий конденсат збагачений компонентами з нижчою температурою кипіння, залишок рідкої суміші – компонентами з дещо вищою температурою кипіння. Дистиляцію використовують в хімічній, нафтопереробній, фармакологічній промисловостях, в

лабораторній практиці.

Дистиляція (от лат. distillatio – стекание каплями, перегонка) – разделение многокомпонентных жидких смесей на фракции, которые отличаются за составом; базируется на многообразии в составах жидкости и образующегося из нее пара. Осуществляется путем частичного испарения жидкости с последующей конденсацией пара. Полученный конденсат обогащен компонентами с более низкой температурой кипения, остаток жидкой смеси – компонентами с более высокой температурой кипения. Дистиляцию используют в химической, нефтеперерабатывающей, фармакологической промышленности, в лабораторной практике.

ДИСТИЛЬОВАНА вода – вода, очищена шляхом перегонки від розчинних у ній домішок. Для одержання дистильованої води звичайну питну воду переганяють у спеціальному апараті – дистиляторі. Дистильована вода безбарвна, без запаху й смаку, рН 5,8 – 6,8, має сухий залишок не більше 0,001 %. Дистильована вода не повинна давати хімічних реакцій на хлориди, сульфати, кальцій, важкі метали й інші речовини. Зберігають у добре закупореній посуді у прохолодному місці. Для пиття непридатна.

Дистиллированная вода – вода, очищенная путем перегонки от растворенных в ней примесей. Для получения дистиллированной воды обычную питьевую воду перегоняют в специальном аппарате – дистиляторе. Дистиллированная вода бесцветная, без запаха и вкуса, рН 5,8 – 6,8, имеет сухой остаток не более 0,001 %. Дистиллированная вода не должна давать химических реакций на хлориды, сульфаты, кальций,

тяжелые металлы и др. вещества. Хранят в хорошо закупоренных бутылках в прохладном месте. Для питья непригодна.

ДИСТРОФИКАЦІЯ водойми (від грец. *dys* – порушення, втрата, і *trophe* – їжа, корм) – збідніння водойми поживними речовинами, киснем, спрощення і збідніння біотичного суспільства.

Дистрофикация водоема (от греч. *dys* – нарушение, потеря, и *trophe* – еда, корм) – обеднение водоема питательными веществами, кислородом, упрощение и обеднение биотического сообщества.

ДОЗА активного мулу – концентрація активного мулу в стічній воді аеротенка.

Доза активного ила – концентрация активного ила в сточной воде аэротенка.

ДОЗА завантаження в метантенк (за об'ємом або за сухою речовиною) – відношення об'єму осаду, поданого в метантенк, до робочого об'єму метантенку у відсотках, або маса осаду у кг сухої речовини, поданого протягом доби, на 1 м³ ємності метантенку.

Доза загрузки в метантенк (по объему или по сухому веществу) – отношение объема осадка, поданого в метантенк, к рабочему объему метантенка в процентах, или масса осадка в кг сухого вещества, поданного на протяжении суток, на 1 м³ емкости метантенка.

ДОЗАТОР (від грець. *dosis* – доза) – прилад для автоматичного відмірювання (дозування) заданих маси або об'єму рідких або сипучих речовин. Розрізняють дозатори об'ємні, періодичної і неперервної дії, з ручним або автоматичним управлінням.

Дозатор (от греч. *dosis* – доза) – прибор для

автоматического отмеривания (дозирования) заданных массы или объема жидких или сыпучих веществ. Различают дозаторы объемные, периодического и непрерывного действия, с ручным или автоматическим управлением.

ДОЗИМЕТР (від грець. **dosis** + **metreo**) – прилад для вимірювання дози або потужності дози іонізуючого випромінювання, зокрема при його впливі на живий організм.

Дозиметр (от греч. **dosis** + **metreo**) – прибор для измерения дозы или мощности дозы ионизирующего излучения, в частности при его воздействии на живой организм.

ДОК сухой – споруда у вигляді басейну, яка сполучається з акваторією за допомогою воріт і може наповнюватися водою і осушуватися для підйому суден з води, огляду і ремонту їх підводної частини.

Док сухой – сооружение в виде бассейна, сообщаемое с акваторией с помощью ворот и может наполняться водой и осушаться для подъема судов из воды, обзора и ремонта их подводной части.

ДОЛИНА річки – відносно вузьке і витягнуте у довжину, як правило звивисте заглиблення у земній поверхні, утворене віковою діяльністю стікаючої по поверхні землі води при наявності русла сучасного потоку і яке характеризується поздовжнім нахилом дна.

Долина реки – относительно узкое и вытянутое в длину, обычно извилистое углубление в земной поверхности, образованное вековой деятельностью стекающей по поверхности земли воды при наличии русла современного потока и которое характеризуется

продольным уклоном дна.

ДОМІНЕРАЛІЗАЦІЯ питної води – технологічний процес обробки питної води для збільшення концентрації мінеральних речовин, зокрема макро- та мікроелементів (штучна мінералізація).

Доминерализация питьевой воды – технологический процесс обработки питьевой воды для увеличения концентрации минеральных веществ, в частности макро- и микроэлементов (искусственная минерализация).

ДОМІШКИ у воді – неорганічні і органічні речовини, а також мікроорганізми, які знаходяться у воді на її поверхні (у вигляді плівки), або в її товщі в завислому, колоїдному або розчиненому стані. *Примітка.* Неприпустимі для вживання терміни-синоніми: забруднення, забруднювачі.

Примеси в воде – неорганические и органические вещества, а также микроорганизмы, находящиеся в воде на ее поверхности (в виде пленки), или в ее толще в звешенном, коллоидном или растворенном состоянии. *Примечание.* Недопустимые для употребления термины-синонимы: загрязнения, загрязнители.

ДОПОМІЖНІ засоби і матеріали для виробництва та обігу харчових продуктів – матеріали або речовини, включаючи обладнання та інвентар, одиниці упаковки (контейнери), які контактують з харчовими продуктами і таким чином можуть впливати на їх безпечність.

Вспомогательные средства и материалы для производства и обращения пищевых продуктов – материалы или вещества, включая оборудование и инвентарь, единицы упаковки (контейнеры),

контактирующие с пищевыми продуктами и таким образом могут влиять на их безопасность.

ДОПОМІЖНІ матеріали для переробки харчових продуктів – будь-який матеріал, за винятком матеріалів харчового обладнання та інвентарю, які не споживаються, а використовуються під час виробництва або переробки харчового продукту чи його складових для досягнення певної виробничої мети, в результаті чого утворюються залишки або похідні речовини у кінцевому продукті.

Вспомогательные материалы для переработки пищевых продуктов – любой материал, за исключением материалов пищевого оборудования и инвентаря, которые не потребляются, а используются при производстве или переработке пищевого продукта или его составляющих для достижения определенной производственной цели, в результате чего образуются остатки или производные вещества в конечном продукте.

ДОСЛІДНЕ відкачування – відкачування води з однієї або декількох свердловин, яке провадиться при детальних гідрогеологічних роботах (як правило при декількох пониженнях рівня).

Опытное откачивание – откачивание воды из одной или нескольких скважин, которое осуществляется при детальных гидрогеологических работах (обычно при нескольких понижениях уровня).

ДОЩ – опади, які випали на земну поверхню з хмар у вигляді крапель, діаметр яких перевищує 0,5 мм.

Дождь – осадки, выпавшие на земную поверхность из туч в виде капель, диаметр которых превышает 0,5 мм.

ДОЩ кислий – дощ, при випадінні якого на поверхню землі величина водневого показника дощової води

зменшується до 5,6 і навіть досягає величини 2,3 через розчинення в ній антропогенних викидів у атмосферу оксидів сірки, азоту і ін.

Дождь кислый – дождь, при выпадении которого на поверхность земли величина водородного показателя дождевой воды уменьшается до 5,6 и даже достигает величины 2,3 через растворение в ней антропогенных выбросов в атмосферу окислов серы, азота и др.

ДОЩ одиничний – тип дощу з рівномірною інтенсивністю і прийнятою, як правило, невеликою тривалістю (частина часу добігання), який вибирається для створення одиничного гідрографа.

Дождь единичный – тип дождя с равномерной интенсивностью и принятой, обачно, небольшой длительностью (часть времени добегаия), который выбирается для создания единичной гидрографии.

ДОЩ орографічний – тип дощу, обумовлений охолодженням висхідних потоків повітря, викликаних підвищенням рельєфу місцевості.

Дождь орографический – тип дождя, обусловленный охлаждением восходящих потоков воздуха, вызванных повышением рельефа местности.

ДОЩОВА тінь – територія, яка знаходиться з підвітряного боку гірської місцевості з відносним зниженням кількості випадаючих опадів порівняно з оточуючою місцевістю.

Дождевая тень – территория, находящаяся с подветренной стороны горной местности с относительным снижением количества выпавших осадков в сравнении с окружающей местностью.

ДОЩОВІ черви (земляні черви) – родина малощетинкових червів. Довжина тіла червів становить 2 – 3 см при

товщині від 1 мм, та до 50 см при товщині 1,5 – 2 см. Їх налічується біля 300 видів, вони широко розповсюджені, найбільше в лісовій і лісостеповій зонах. Живуть у ґрунті, ведуть нічний образ життя, вдень виповзають на поверхню після сильних дощів. Ґрунтоутворювачі, 11 видів охороняється.

Дождевые черви (земляные черви) – семья малощетинковых червей. Длина 2 – 3 см при толщине от 1 мм, и до 50 см при толщине 1,5 – 2 см. Их насчитывают около 300 видов, они широко распространены, больше всего в лесной и лесостепной зонах. Живут в почве, ведут ночной образ жизни, днем выползают на поверхность после сильных дождей. Почвообразователи, 11 видов охраняется.

ДОЩОПРИЙМАЧ – споруда на каналізаційній мережі призначена для прийому і відводу дощових вод.

Дождеприемник – сооружение на канализационной сети предназначенное для приема и отвода дождевых вод.

ДОЩУВАЛЬНА машина – поливна машина з робочими органами для дощування.

Дождевальная машина – поливальная машина с рабочими органами для дождевания.

ДОЩУВАЛЬНА насадка – рабочий орган, який не має рухомих частин, призначений для одержання і розподілу штучного дощу по площі поливу.

Дождевальная насадка – рабочий орган, не имеющий подвижных частей, предназначенный для получения и распределения искусственного дождя по площади полива.

ДОЩУВАННЯ – спосіб поливу сільськогосподарських культур, при якому вода розбризкується дощувальними машинами

і установками.

Дождевание – способ полива сельскохозяйственных культур, при котором вода разбрызгивается дождевальными машинами и установками.

ДРЕЙФ льоду – переміщення льоду під дією вітру і течії.

Дрейф льда – перемещение льда под действием ветра и течения.

ДРЕНА (від англ. drain – осушувати) – канава, труба або порожнина, закладена (влаштована) в ґрунті або споруді і призначена для пониження рівня, збору і відводу профільтрованих ґрунтових вод.

Дрена (от англ. drain – осушать) – канава, труба или полость, заложённая (устроенная) в почве или сооружении и предназначенная для понижения уровня, сбора и отвода профильтрованных почвенных вод.

ДРЕНА гідромеліоративна – елемент гідромеліоративної мережі для збору і відводу поверхневих і підземних вод.

Дрена гидромелиоративная – элемент гидромелиоративной сети для сбора и отвода поверхностных и подземных вод.

ДРЕНА кротова – гідромеліоративна дрена у вигляді циліндричної порожнини у ґрунті.

Дрена кротовая – гидромелиоративная дрена в виде цилиндрической полости в почве.

ДРЕНАЖ – система підземних каналів (дрен) за допомогою яких здійснюється осушення сільськогосподарських земель, відвід від споруд підземної (ґрунтової) води і зниження її рівня. Воду із дренажної сітки як правило виводять за межі осушуваної території у водоприймач.

Дренаж – система подземных каналов (дрен) с помощью которых осуществляется осушение

сельскохозяйственных земель, отвод от сооружений подземной (грунтовой) воды и снижение ее уровня. Воду из дренажной сетки обычно выводят за пределы осушаемой территории в водоприемник.

ДРЕНАЖ вертикальный – система криниць (свердловин), розташованих на землях, які заболочуються і засолюються, з метою штучного пониження рівня ґрунтових вод шляхом відкачування їх з криниць (свердловин).

Дренаж вертикальный – система колодцев (скважин), расположенных на землях, которые заболачиваются и засаливаются, с целью искусственного понижения уровня грунтовых вод путем откачивания их из колодцев (скважин).

ДРЕНАЖ відвідний – пристрій у тілі і основі греблі за допомогою якого зосереджується і відводиться профільтована вода.

Дренаж отводный – устройство в теле и основе дамбы с помощью которого сосредоточивается и отводится профильтрованная вода.

ДРЕНАЖ гідромеліоративний – частина осушувальної мережі, забезпечуюча збір і відведення води в провідну мережу і в приймач дренажної води.

Дренаж гидромелиоративный – часть осушительной сети, обеспечивающей сбор и отведение воды в ведущую сеть и в приемник дренажной воды.

ДРЕНАЖ гідромеліоративний горизонтальний – гідромеліоративний дренаж дрени якого займають горизонтальне положення або мають незначний нахил.

Дренаж гидромелиоративный горизонтальный – гидромелиоративный дренаж, дрены которого занимают

горизонтальное положение или имеют незначительный уклон.

ДРЕНАЖ **основи греблі** – система пристроїв в основі греблі для збору профільтрованої води і відводу її в нижній б'єф.

Дренаж **основи дамбы** – система устройств в основе дамбы для сбора профильтрованной воды и отвода ее в нижний бьеф.

ДРЕНАЖ **тіла греблі** – система пристроїв у тілі греблі для збору профільтрованої води і відводу її в нижній б'єф.

Дренаж **тела дамбы** – система устройств в теле дамбы для сбора профильтрованной воды и отвода ее в нижний бьеф.

ДРЕНАЖ **фільтра** – пристрій для рівномірного розподілу промивної води і повітря по площі фільтру, збору і відводу фільтрованої води.

Дренаж **фильтра** – устройство для равномерного распределения промывной воды и воздуха по площади фильтра, сбора и отводу фильтруемой воды.

ДРЕНАЖНА **призма** – влаштований в основі греблі з боку нижнього б'єфу дренаж у вигляді призми, виконаної з водопроникного матеріалу, що забезпечує збір і відвід профільтрованої води через тіло греблі.

Дренажная **призма** – устроенный в основе дамбы со стороны нижнего бьефа дренаж в виде призмы, выполненной из водопроницаемого материала, обеспечивающий сбор и отвод профильтрованной воды через тело дамбы.

ДРЕНАЖНИЙ **матрац** – плоский горизонтальный шар з водопроникного матеріалу, який служить для збору і відводу профільтрованої води в тілі або основі греблі.

Дренажный **матрас** – плоский горизонтальный слой из

водопроницаемого материала, который служит для сбора и отвода профильтрованной воды в теле или основе дамбы.

ДРЕНОВАНА площа – територія з якої забезпечується стік води природним або штучним шляхом (каналами, підземними дренами).

Дренируемая площадь – территория из которой обеспечивается сток воды естественным или искусственным путем (каналами, подземными дренами).

ДЮНИ в руслі річки – піщані гряди масового поширення, які переміщуються по дну річкового русла; характерні серпоподібними обрисами в плані, мало відрізняються розмірами (на даній ділянці), розташовуються одна відносно одної в цілому невпорядковано, лише злегка нагадуючи шаховий порядок.

Дюны в русле реки – песчаные гряды массового распространения, перемещающиеся по дну речного русла; характерные серпообразными очертаниями в плане, мало отличаются размерами (на данном участке), располагаются друг относительно друга в целом беспорядочно, лишь слегка напоминая шахматный порядок.

Е

ЕКВІВАЛЕНТНЕ число жителів – умовне число жителів, визначаючих масу або концентрацію домішок у стічній воді.

Эквивалентное число жителей – условное число жителей, определяющих массу или концентрацию примесей в сточной воде.

ЕКВІДИСТАНТИ – лінії з'єднучі на карті водозабірною басейну точки, які знаходяться на однаковій відстані від замикаючого створу.

Эквидистанты – линии, объединяющие на карте водозаборного бассейна точки, находящиеся на одинаковом расстоянии от запирающего створа.

ЕКОЛОГІЧНА броня питного водопостачання – мінімальний рівень використання питної води споживачами (крім населення), необхідний для запобігання виникнення надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру.

Экологическая броня питьевого водоснабжения – минимальный уровень использования питьевой воды потребителями (кроме населения), необходимый для предотвращения возникновения чрезвычайных ситуаций техногенного или природного характера.

ЕКОЛОГІЧНЕ благополуччя водного об'єкту – нормальне відтворення пелагічних і придонних ракоподібних і риб у водному об'єкті.

Экологическое благополучие водного объекта – нормальное воспроизводство пелагических и придонных ракообразных и рыб в водном объекте.

ЕКРАН греблі – протифільтраційний пристрій, розташований

біля верхньої грані (верхового укусу) греблі.

Экран дамбы – противофильтрационное устройство, расположенное около верхней грани (верхового укуса) дамбы.

ЕКСПЛУАТАЦІЙНІ запаси підземних вод – об'єм підземних вод, який може бути одержаний раціональними в техніко-економічному відношенні водозабірними спорудами, при заданому режимі експлуатації і при якості води, що задовольняє вимоги протягом всього розрахункового періоду водопостачання.

Эксплуатационные запасы подземных вод – объем подземных вод, который может быть получен рациональными в технико-экономическом отношении водозаборными сооружениями, при заданном режиме эксплуатации и при качестве воды, удовлетворяющей требованиям в течение всего расчетного периода водоснабжения.

ЕКСФІЛЬТРАЦІЯ – втрати рідини з водопровідних і каналізаційних споруд.

Эксфльтрация – потери жидкости из водопроводных и канализационных сооружений.

ЕЛЕКТРИЧНА провідність води – показник, характеризуючий здатність води проводити електричний струм, який залежить від мінералізації води і її температури.

Электрическая проводимость воды – показатель, характеризующий способность воды проводить электрический ток, который зависит от минерализации воды и ее температуры.

ЕЛЕМЕНТИ водного балансу – частини, які складають надходження-витрату і зміну запасів води у водному об'єкті.

Элементы водного баланса – части, составляющие поступление-расход и изменение запасов воды в водном объекте.

ЕЛІНГ – споруда для переміщення судна по похилій площині і установки його для ремонту на спусковому стапелі; залежно від напрямку переміщення судна при підйомі відносно його кильової площини слід розрізняти повздовжній і поперечний елінги.

Эллинг – сооружение для перемещения судна по наклонной плоскости и установки его для ремонта на спусковом стапеле; в зависимости от направления перемещения судна при подъеме относительно его килевой плоскости следует различать продольный и поперечный эллинги.

ЕМУЛЬГОВАНІ нафтопродукти – нафтопродукти, які знаходяться у водній товщі у вигляді емульсії (розмір частинок понад 0,45 нм). *Примітка.* Вимірювання концентрації розчинених нафтопродуктів і емульгованих нафтопродуктів як правило провадиться сумарно.

Эмульгированные нефтепродукты – нефтепродукты, находящиеся в водной толще в виде эмульсии (размер частиц более 0,45 нм). *Примечание.* Измерение концентрации растворенных нефтепродуктов и эмульгированных нефтепродуктов обычно осуществляется суммарно.

ЕМУЛЬСІЯ – стійка система, що вміщує в одній рідині частинки іншої рідини.

Эмульсия – стойкая система, содержащая в одной жидкости частицы другой жидкости.

ЕНДЕМІЧНА ОСТЕОДИСТРОФІЯ, osteodystrophia endemica (від грець. **osteon** – кістка + **dys** – погано + **trophe** –

харчування, лат. endemicus – місцевий) – хвороба, що характеризується порушенням фосфорно-кальцієвого обміну й змінами структури кістяка. Спостерігається у тварин і людей в місцевостях з недостатнім вмістом у ґрунтах, воді й кормах кобальту, марганцю, солей кальцію, фосфору або надлишку стронцію, бору, магнію, нікелю та ін.

Эндемическая остеодистрофия, osteodystrophia endemica (от греч. osteon – кость + dys – плохо + trophe – питание, лат. endemicus – местный) – болезнь, характеризующаяся нарушением фосфорно-кальциевого обмена и изменениями структуры скелета. Наблюдается в животных и людей в местностях с недостаточным содержанием в почвах, воде и кормах кобальта, марганца, солей кальция, фосфора или избытке стронция, бора, магния, никеля и др.

ЕНДЕМІЧНІ хвороби, morbi endemici (від лат. morbus – хвороба, endemicus), біохімічні ендемії – хвороби, що спостерігаються в провінціях, які характеризуються надлишком або нестачею у ґрунтах, воді й кормах хімічних елементів, необхідних тварині.

Эндемические болезни, morbi endemici (от лат. morbus – болезнь, endemicus), биохимические эндемии – болезни, наблюдающиеся в провинциях, характеризующихся избытком или недостатком в почвах, воде и кормах химических элементов, необходимых животным.

ЕНДЕМІЧНИЙ, endemicus (від гр. endemos – місцевий) – місцевий (про хворобу) – властивий даній області або місцевості.

Эндемический, endemicus (от гр. endemos – местный) –

местный (о болезни) – свойственный данной области или местности.

ЕПЛІМНІОН – верхній, найбільш інтенсивно переміщуваний шар у водоймах, в межах якого спостерігається гомотермія або слабо виражена температурна стратифікація.

Эпилимнион – верхний, наиболее интенсивно перемещаемый, слой в водоемах, в пределах которого наблюдается гомотермия или слабо выраженная температурная стратификация.

ЕПІФІТИ – організми, які живуть на водних рослинах, але не є паразитами.

Эпифиты – организмы, живущие на водных растениях, но не являющиеся паразитами.

ЕПЮРА швидкості течії – графік розподілу швидкості течії за глибиною або шириною водотоку.

Эпюра скорости течения – график распределения скорости течения по глубине или ширине водотока.

ЕРОЗІЯ – процес руйнування земної поверхні під впливом зовнішніх дій води, вітру, льодовика.

Эрозия – процесс разрушения земной поверхности под воздействием внешних действий воды, ветра, ледника.

ЕСТУАРІЙ – частково замкнута водна маса в нижній течії річки, яка зв'язана вільно з морем і живиться прісною водою з водозбірного басейну.

Эстуарий – частично замкнутая водная масса в нижнем течении реки, которая связана свободно с морем и питается пресной водой из водосборного бассейна.

ЕФЕКТИВНІ атмосферні опади – частина атмосферних опадів, які безпосередньо утворюють стік.

Эффективные атмосферные осадки – часть

атмосферных осадков, непосредственно образующих сток.

ЄВТРОФНА водойма – водойма, у воді і донних відкладах якої містяться високі концентрації біогенних елементів і органічних речовин, які сприяють посиленому розвитку рослинних і тваринних організмів.

Евтрофный водоем – водоем, в воде и донных отложениях которого содержатся высокие концентрации биогенных элементов и органических веществ, которые способствуют усиленному развитию растительных и животных организмов.

ЄВТРОФУВАННЯ води – підвищення біологічної продуктивності водних об'єктів у результаті накопичення у воді біогенних елементів під дією антропогенних або природних факторів.

Евтрофирование воды – повышение биологической производительности водных объектов в результате накопления в воде биогенных элементов под действием антропогенных или естественных факторов.

Ж

ЖИВА речовина – згідно з В.І. Вернадським, «сукупність всіх живих організмів, які існують на даний момент, чисельно виражена в елементарному хімічному складі, у вазі, енергії». Жива речовина нерозривна від біосфери, є однією із наймогутніших геохімічних сил нашої планети, і володіє цілим рядом унікальних властивостей (наприклад, поляризувати світло на відміну від косної речовини – закон Пастера-Кюрі).

Живое вещество – согласно с В.И. Вернадским, «совокупность всех живых организмов, существующих на данный момент, численно выраженная в элементарном химическом составе, в весе, энергии». Живое вещество неразрывное от биосферы, является одной из самых мощных геохимических сил нашей планеты, и владеет целым рядом уникальных свойств (например, поляризовать свет в отличие от косного вещества – закон Пастера-Кюри).

ЖИРОВЛОВЛЮВАЧ – очисна споруда (резервуар) в системах міської чи промислової каналізації для виділення жирів із стічних вод.

Жиропоглотитель – очистительное сооружение (резервуар) в системах городской или промышленной канализации для выделения жиров из сточных вод.

ЖИТТЄВА форма – 1) в ботаніці – зовнішня риса (габітус) рослин, яка відображає пристосованість до умов середовища. Життєвою формою також називають одиницю екологічної класифікації рослин – групу рослин із подібними пристосувальними структурами, необов'язково пов'язаних родинністю (наприклад,

кактуси і молочаї утворюють життєву форму стеблевих суккулентів). Життєва форма у рослин змінюється по ходу індивідуального розвитку. Один і той же вид рослин у різних умовах може мати різні життєві форми. Син.: Біоморфа; 2) в зоології поняття Життєва форма стало застосовуватися лише в ХХ ст. і ще не достатньо розроблено. При виділенні життєвих форм і класифікацією за ними організмів використовують наявність подібних морфоекологічних, фізіологічних, поведінкових і ін. пристосувань для проживання у однакових середовищах.

Жизненная форма – 1) в ботанике – внешняя черта (габитус) растений, которая отображает приспособленность к условиям среды. Жизненной формой также называют единицу экологической классификации растений – группу растений с подобными приспособительными структурами, необязательно связанных семейностью (например, кактусы и молочаи образуют жизненную форму стебельных суккулентов). Жизненная форма у растений изменяется в ходе индивидуального развития. Один и тот же вид растений в разных условиях может иметь разные жизненные формы. Сын.: Биоморфа; 2) в зоологии понятие Жизненная форма стало применяться лишь в ХХ в. и еще не достаточно разработано. При выделении жизненной формы и классификации по ним организмов используют наличие подібних морфоекологических, физиологических, поведенческих и др. приспособлений для обитания в одинаковых средах.

ЖИТТЄВІСТЬ, vitalrtas (лат.) – здатність організму здійснювати фізіологічні процеси й протистояти впливу

негативних зовнішніх факторів.

Жизненность, vitalitas (лат.) – способность организма осуществлять физиологические процессы и противостоять воздействию отрицательных внешних факторов.

ЖИТТЯ – одна із форм існування матерії, закономірно виникаюча при окремих умовах у процесі її розвитку. Організми відрізняються від неживих об'єктів обміном речовин, подразливістю, властивістю до розмноження, росту, розвитку, активної регуляції свого складу і функцій, до різних форм руху, пристосованістю до середовища і ін.

Жизнь – одна из форм существования материи, закономерно возникающая при отдельных условиях в процессе ее развития. Организмы отличаются от неживых объектов обменом веществ, раздражительностью, способностью к размножению, росту, развитию, активной регуляции своего состава и функций, к разным формам движения, приспособленностью к среде и др.

ЖОРСТКІСТЬ води – сукупність властивостей води, обумовлена наявністю у ній переважно солей кальцію і магнію у вигляді двовуглецевих, сірчаноокислих і частково хлористих сполук. Використання жорсткої води призводить до осадження твердого осаду (накипу) на стінках парових котлів, теплообмінників, затрудняє приготування харчових продуктів, прання. Розрізняють загальну, тимчасову, постійну і карбонатну жорсткість води. Загальна жорсткість визначається сумою розчинених у воді катіонів кальцію і магнію. Тимчасова (усувна) жорсткість – це частина загальної жорсткості,

зникаюча при кип'ятінні води, а постійна – частина жорсткості, яка залишається після кип'ятіння, і усувається пом'якшенням води (додаванням гашеного вапна, соди, застосуванням катіонітів ін.). Жорсткість води визначається в умовних одиницях-градусах або в міліграм-еквівалентах на 1 л води; 1 мг/екв на 1 л води становить 2,8⁰, 1⁰ жорсткості відповідає 10 мг/л СаО.

Жесткость воды – совокупность свойств воды, обусловленная наличием в ней преимущественно солей кальция и магния в виде двухуглеродистых, сернокислых и частично хлористых соединений. Использование жесткой воды приводит к осаждению твердого осадка (накипи) на стенках паровых котлов, теплообменников, усложняет приготовление пищевых продуктов, стирку. Различают общую, временную, постоянную и карбонатную жесткость воды. Общая жесткость определяется суммой растворенных в ней катионов кальция и магния. Временная жесткость (устраняемая) – это часть общей жесткости, исчезающая при кипячении воды, а постоянная – часть жесткости, которая остается после кипячения, и устраняется смягчением воды (добавлением гашеной извести, соды, применением катионитов др.). Жесткость воды определяется в условных единицах-градусах или в миллиграмм-эквивалентах на 1 л воды; 1 мг/екв на 1 л воды составляет 2,8⁰, 1⁰ жесткости отвечает 10 мг/л СаО.

ЗАБАРВЛЕНІСТЬ – показник, що характеризує інтенсивність забарвлення води, зумовлену вмістом забарвлених речовин.

Цветность – показатель, характеризующий интенсивность окраски воды, обусловленную содержанием окрашенных веществ.

ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ водоподачі за числом безперебійних років – число років у відсотках від загального числа років, протягом яких гарантується установлена подача води без обмежень.

Обеспеченность водоподачи за числом бесперебойных лет – число лет в процентах от общего числа лет, в течение которых гарантируется установленная подача воды без ограничений.

ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ водоподачі по об'єму – відношення об'єму фактично поданої споживачу води до загальної планової водоподачі протягом розрахункового інтервалу часу.

Обеспеченность водоподачи по объему – отношение объема фактически поданной потребителю воды к общей плановой водоподаче в течение расчетного интервала времени.

ЗАБІР води – вилучення води з водного об'єкта для використання за допомогою технічних пристроїв або без них.

Забор воды – изъятие воды из водного объекта для использования с помощью технических устройств или без них.

ЗАБОЛОЧЕНІСТЬ водозбірному басейну – наявність боліт на водозбірному басейні, кількісно відповідає їх площі.

Заболоченность водосборного бассейна – наличие болот на водосборном бассейне, количественно отвечает их площади.

ЗАБОЛОЧУВАННЯ – процес, який призводить до утворення надмірно зволжених земель і боліт.

Заболачивание – процесс, приводящий к образованию излишне увлажненных земель и болот.

ЗАБРУДНЕНІСТЬ води – наявність у воді забруднюючих речовин.

Загрязненность воды – наличие в воде загрязняющих веществ.

ЗАБРУДНЕННЯ вод – несприятливі зміни складу і властивостей води водного об'єкта в результаті надходження до нього забруднюючих речовин.

Загрязнение вод – неблагоприятные изменения состава и свойств воды водного объекта в результате поступления в него загрязняющих веществ.

ЗАБРУДНЕННЯ вод вторинне – забруднення природних вод в результаті переходу з донних відкладів у водну масу або перетворення внесених раніше речовин, масового розвитку організмів або розкладу мертвої біологічної маси, яка міститься у воді і донних відкладеннях.

Загрязнение вод вторичное – загрязнение природных вод в результате перехода из донных отложений в водную массу или превращение внесенных ранее веществ, массового развития организмов или распада мертвой биологической массы, содержащейся в воде и донных отложениях.

ЗАБРУДНЕННЯ механічне – привнесення в екосистему різноманітних чужерідних їй предметів, відходів, наносів абіотичних, порушуючих її нормальне функціонування.

Див. також Засмічення земель.

Загрязнение механическое – привнесение в экосистему разнообразных чужеродных ей предметов, отходов, наносов абиотических, нарушающих ее нормальное функционирование. См. также Засорение территории.

ЗАБРУДНЕННЯ фізичне – привнесення в екосистему джерел енергії (тепла, світла, шуму, вібрації, гравітації, електромагнітного, радіоактивного випромінювань і ін.), яке проявляється у відхиленні від норми її фізичних властивостей. Розрізняють радіаційне, світлове, теплове, шумове, електромагнітне і ін. види фізичного забруднення.

Загрязнение физическое – привнесение в экосистему источников энергии (тепла, света, шума, вибрации, гравитации, электромагнитного, радиоактивного излучений и др.), проявляющееся отклонением от нормы ее физических свойств. Различают радиационное, световое, тепловое, шумовое, электромагнитное и др. виды физического загрязнения.

ЗАБРУДНЕННЯ хімічне – привнесення в екосистему забруднюючих речовин, чужерідних їй або в концентраціях, які перевищують фонові.

Загрязнение химическое – привнесение в экосистему загрязняющих веществ, чужеродных ей или в концентрациях, превышающих фоновые.

ЗАБРУДНЮЮЧА речовина – речовина, яка привноситься у водний об'єкт в результаті господарської діяльності людини. *Примітка.* Неприпустимі для вживання терміни-синоніми: забруднення, забруднювач.

Загрязняющие вещество – вещество, которое привносится в водный объект в результате

хозяйственной деятельности человека. *Примечание.*
Недопустимые для употребления термины-синонимы:
загрязнение, загрязнитель.

ЗАВАНТАЖЕННЯ фільтру – підтримуючі шари і матеріали в фільтрі для очистки води.

Загрузка фильтра – поддерживающие слои и материалы в фильтре для очистки воды.

ЗАВОДЬ – річний залив, як правило по низьких берегах річок, в якому течія або відсутня, або приймає зворотний напрям.

Заводь – годовой залив, обычно по низким берегам рек, в котором течение или отсутствует, или принимает обратное направление.

ЗАГАЛЬНА лужність – показник, що характеризує властивість води, зумовлену наявністю у ній аніонів слабких кислот, головним чином вугільної кислоти (карбонатів, гідрокарбонатів).

Общая щелочность – показатель, характеризующий свойство воды, обусловленное наличием в ней анионов слабых кислот, главным образом угольной кислоты (карбонатов, гидрокарбонатов).

ЗАГАЛЬНА економічна ефективність водоохоронних витрат – відношення річного об'єму повного економічного ефекту від водоохоронних заходів до їх витрат.

Общая экономическая эффективность водоохраных расходов – отношение годового объема полного экономического эффекта от водоохраных мероприятий к их расходам.

ЗАГАТА – виправна водопідпірна споруда, яка перегороджує русло водотоку або його рукава, з метою зменшення поздовжнього нахилу водної поверхні на вище

розташованій ділянці водотоку або зосередження витрати води в одному з її рукавів, як правило судноплавному.

Плотина – исправительное водоподпорное сооружение, перегораживающее русло водотока или его рукава, с целью уменьшения продольного уклона водной поверхности на выше расположенном участке водотока или сосредоточения затраты воды в одном из ее рукавов, обычно судоходному.

ЗАГЛИБЛЕНИЙ резервуар для води – резервуар для води, дно якого розташовано нижче відмітки поверхні землі.

Углубленный резервуар для воды – резервуар для воды, дно которого расположено ниже отметки поверхности земли.

ЗАКАЗНИК – територія (акваторія), на якій при обмеженому використанні природних ресурсів охороняються окремі види тварин, рослин, водні, лісові, земельні об'єкти і ін. Існують мисливські, рибогосподарські та інші заказники.

Заказник – территория (акватория), на которой при ограниченном использовании природных ресурсов охраняются отдельные виды животных, растений, водные, лесные, земельные объекты и др. Существуют охотничьи, рыбохозяйственные и другие заказники.

ЗАКРАЇНИ – смуги відкритої води вздовж берегів, утворені у результаті танення льоду і підвищення рівня води.

Закраины – полосы открытой воды вдоль берегов, образованные в результате таяния льда и повышения уровня воды.

ЗАЛИШКОВА забрудненість стічної води – маса забруднюючих речовин, які залишилися в стічній воді після очистки, тобто різниця між масою домішок у воді, що відводиться від очисної споруди і величиною

гранично допустимого скиду (ГДС).

Остаточная загрязненность сточной воды – масса загрязняющих веществ, которые остались в сточной воде после очистки, то есть разница между массой примесей в отводящейся воде от очистительного сооружения и величиной предельно допустимого сброса (ПДС).

ЗАЛОМИ – завали, які виникають як правило в мілководних або вузьких місцях русел річок у результаті накопичення вимитих і пронесених річкою дерев, а також окремих пнів, гілок і т.п. *Примітка.* Заломи утворюються також при розрізненому сплаві лісу.

Заломы – завалы, возникающие обычно в мелководных или узких местах русел рек в результате накопления вымытых и пронесенных рекой деревьев, а также отдельных пней, ветвей и т. п. *Примечание.* Заломы образуются также при разрозненном сплаве леса.

ЗАЛПОВИЙ скид стічної води – короткочасне надходження у водний об'єкт або в каналізацію стічної води з різко збільшеною витратою чи концентрацією забруднюючих речовин.

Залповый сброс сточной воды – кратковременное поступление в водный объект или в канализацию сточной воды с резко увеличенной затратой или концентрацией загрязняющих веществ.

ЗАМКНЕНИЙ водний об'єкт – природна або штучно створена водойма не зв'язана з іншими водними об'єктами, крім водоносних горизонтів.

Замкнутый водный объект – естественный или искусственно созданный водоем не связанный с другими водными объектами, кроме водоносных горизонтов.

ЗАМКНУТА система водопостачання – система

водопостачання підприємства без відведення використаної води за його межі.

Замкнутая система водоснабжения – система водоснабжения предприятия без отведения использованной воды за его пределы.

ЗАМОК шахтної криниці – водонепроникний шар, перешкоджаючий проникненню поверхневих вод у криницю.

Замок шахтного колодца – водонепроницаемый слой, препятствующий проникновению поверхностных вод в колодец.

ЗАМОРОЖУВАННЯ риби – процес, який проводять на відповідному обладнанні таким чином, щоб діапазон температур максимальної кристалізації тканинного соку проходив швидко.

Замораживание рыбы – процесс, который проводят на соответствующем оборудовании таким образом, чтобы диапазон температур максимальной кристаллизации тканевого сока проходил быстро.

ЗАМУЛЮВАННЯ – спосіб попередження і гасіння підземних пожеж шляхом подачі в гірські виробки пульпи по свердловинах.

Заиление – способ предупреждения и тушения подземных пожаров путем подачи в горные выработки пульпы по скважинам.

ЗАПАС води – кількість води, яка може бути використана в даний момент часу з різною метою.

Запас воды – количество воды, которое может быть использовано в данный момент времени для разных целей.

ЗАПАС води у снігові – об'єм води від розтанувшого снігу.

Запас воды в снегу – объем воды от растаявшего снега.

ЗАПАХ – показник, що характеризує властивість води подразнювати рецептори слизових оболонок носа та синусних пазух, зумовлюючи відповідне відчуття у людини.

Запах – показатель, характеризующий свойство воды раздражать рецепторы слизистых оболочек носа и синусный пазух, вызывая соответствующее ощущение у человека.

ЗАПЛАВ – наплавна споруда, яка служить для затримання плаваючих предметів: льоду, торф'яних полів, сплавленого лісу та ін.

Заводь – наплавное сооружение, служащее для задержания плавающих предметов: льда, торфяных полей, сплавленного леса, и др.

ЗАПЛАВА – частина долини водотоку, затоплювана при проходженні по ньому паводку і водопілля.

Заводь – часть долины водотока, затапливаемая при прохождении по нему паводка и водополья.

ЗАПЛАВНІ землі – прибережна територія, що може бути затоплена чи підтоплена під час повені.

Заплавные земли – прибрежная территория, которая может быть затоплена или подтоплена во время наводнения (паводка).

ЗАПРУДА – регуляційна споруда для перекриття другорядних рукавів річок з метою збільшення витрати води в основному руслі, створення штучних водойм, зменшення розмиву русла і ін. Виконують кам'яним, земляним насипом або кладкою із фашин і габіонів.

Запруда – регуляционное сооружение для перекрытия

второстепенных рукавов рек с целью увеличения расхода воды в основном русле, создания искусственных водоемов, уменьшения размыва русла и др. Выполняют каменной, земляной насыпью или кладкой из фашин и габионов.

ЗАРОСТАННЯ річки – розвиток і накопичення живої і відмерлої водної рослинності в руслі річки.

Зарастание реки – развитие и накопление живой и отмершей водной растительности в русле реки.

ЗАСМІЧЕННЯ вод – привнесення у водні об'єкти сторонніх предметів і матеріалів, що шкідливо впливають на стан вод.

Засорение вод – привнесение в водные объекты посторонних предметов и материалов, вредно влияющих на состояние вод.

ЗАСУХА – довготривала і значна нестача опадів, частіше при підвищеній температурі і пониженій вологості повітря на певній території. Викликає зниження запасів вологи в ґрунті і, як наслідок, погіршення росту, а іноді і загибель рослин.

Засуха – долговременный и значительный недостаток осадков, чаще при повышенной температуре и сниженной влажности воздуха на определенной территории. Вызывает снижение запасов влаги в почве и, как следствие, ухудшения роста, а иногда и гибель растений.

ЗАТОКА – частина водної поверхні моря, озера, водосховища, яка достатньо глибоко заходить у сушу, але має вільний водообмін з основною частиною водойми. Іноді затоками називають окремі частини Світового океану, які за гідрологічним режимом по суті є морями: Мексиканська,

Персидська, Гудзонова затоки. *Примітка.* Залежно від причин виникнення, розмірів, конфігурації, зв'язку з основною водоймою та інших ознак серед заток розрізняють: бухти, естуарії, фіорди, лагуни, гафи і губи.

Залив – часть водной поверхности моря, озера, водохранилища, которая достаточно глубоко заходит в сушу, но имеет свободный водообмен с основной частью водоема. Иногда заливами называют отдельные части Мирового океана, которые по гидрологическому режиму по сути являются морями: Мексиканский, Персидский, Гудзонов заливы. *Примечание.* В зависимости от причин возникновения, размеров, конфигурации, связи с основным водоемом и других признаков среди заливов различают: бухты, эстуарии, фьорды, лагуны, гафы и губы.

ЗАТОПЛЕННЯ земель – підвищення рівня води у водному об'єкті, яке призводить до поширення вільної поверхні води на ділянки прилеглих до нього територій, викликане природними явищами (розлив річок, великі опади, морські припливи) або діяльністю людини (будівництво водопідпірних споруд).

Затопление земель – повышение уровня воды в водном объекте, приводящее к распространению свободной поверхности воды на участки прилегающих к нему территорий, вызванное природными явлениями (разлив рек, большие осадки, морские приливы) или деятельностью человека (строительство водоподпорных сооружений).

ЗАХИСНА дамба – теж, що захисний вал.

Защитная дамба – тоже, что защитный вал.

ЗАХИСНА частина греблі – захисні покриття греблі.

Защитная часть дамбы – защитные покрытия дамбы.

ЗАХИСТ від повені – сукупність заходів щодо запобігання або зниження небажаних наслідків повені.

Защита от наводнения – совокупность мероприятий по предотвращению или снижению нежелательных последствий наводнения.

ЗБРОДЖУВАННЯ осаду стічної води – технологічний процес розпаду органічних речовин осаду стічної води в анаеробних умовах.

Сбраживание осадка сточной воды – технологический процесс распада органических веществ осадка сточной воды в анаэробных условиях.

ЗВИВИСТІСТЬ річки – криволінійність планових обрисів русла річки у формі чергування лівих і правих його поворотів.

Извилистость реки – криволинейность плановых очертаний русла реки в форме чередований левых и правых его поворотов.

ЗВОЛОЖУВАЛЬНО-ОСУШУВАЛЬНА мережа – мережа гідромеліоративна, в якій осушувальна мережа використовується для зволоження земель.

Увлажнительно-осушительная сеть – сеть гидромелиоративная, в которой осушительная сеть используется для увлажнения земли.

ЗВОРОТНИЙ активний мул – частина активного мулу, яка повертається з вторинного відстійника в аеротенк.

Обратный активный ил – часть активного ила, которая возвращается из вторичного отстойника в аэротенк.

ЗВОРОТНИЙ фільтр – пристрій, який складається з кількох шарів сипучих матеріалів з крупністю зерен кожного шару, яка збільшується у напрямі фільтрації і служить для запобігання виносу часток ґрунту фільтраційним

поток.

Обратный фильтр – устройство, состоящее из нескольких слоев сыпучих материалов из крупнисто зерен каждого слоя, которая увеличивается в направлении фильтрации и служит для предотвращения выноса частей почвы фильтрационным потоком.

ЗЕЛЕНІ бактерії (хлоробактерії) – містять пігменти бактеріохлорофіли і каротиноїди, які забарвлюють скупчення бактерій в зелений або жовтувато-коричневий колір. Анаероби, давні фотосинтезуючі організми; відносяться до сіркобактерій. Живуть в прісних і солоних водоймах.

Зеленые бактерии (хлоробактерии) – содержат пигменты бактериохлорофилл и каротиноиды, окрашивающие скопление бактерий в зеленый или желтовато-коричневый цвет. Анаэробы, давние фотосинтезирующие организмы; относятся к серобактериям. Живут в пресных и соленых водоемах.

ЗЕЛЕНІ водорості – відділ водоростей, які характеризуються зеленим забарвленням, обумовленим хлорофілом. Одноклітинні, багатоклітинні, колоніальні організми. Розмноження статеве і безстатеве. Біля 400 родів, які включають від 13 до 20 тис. видів, живуть переважно в прісних водах (зрідка в морях, небагато на стовбурах дерев і в ґрунті). В складі планктону викликають «цвітіння» води. Деякі (наприклад, ульва) їстівні. Хлорелу, сценедесмус і ін. досліджують у якості джерела їжі і для очищення повітря в замкнутих екологічних системах.

Зеленые водоросли – отдел водорослей, характеризующихся зеленым цветом, обусловленным

хлорофиллом. Одноклеточные, многоклеточные, колониальные организмы. Размножение половое и бесполое. Около 400 родов, которые включают от 13 до 20 тыс. видов, живут преимущественно в пресных водах (изредка в морях, некоторые на стволах деревьев и в почве). В составе планктона вызывают «цветение» воды. Некоторые (например, ульва) съедобные. Хлореллу, сценедесмус и др. исследуют в качестве источника еды и для очистки воздуха в замкнутых экологических системах.

ЗЕЛЕНІ добрива – зелена маса переважно бобових рослин (сидеральних культур), заорювана в ґрунт. Багата органічними речовинами і азотом.

Зеленые удобрения – зеленая масса преимущественно бобовых растений (сидеральных культур), которую вносят в почву. Богатая органическими веществами и азотом.

ЗЕМЛЯ – третя від Сонця велика планета Сонячної системи. Дякуючи своїм унікальним, може бути, єдиним у Всесвіті природнім умовам, стала місцем, де виникло і отримало розвиток органічне життя. Площа поверхні Землі 510,2 млн. км², із яких приблизно 70,8 % припадає на Світовий океан. Його середня глибина біля 3,8 км, максимальна (Маріанська впадина в Тихому океані) дорівнює 11,022 км; об'єм води 1370 млн. км³, середня солоність 35 г/л. Суша складає відповідно 29,2 % і утворює шість материків і острови. Вона піднімається над рівнем моря в середньому на 875 м; найбільша висота (вершина Джомолунгма в Гімалаях) 8848 м. Гори займають більше 1/3 поверхні суші. Пустелі покривають біля 20 % поверхні суші, савани і рідколісся – біля 20 %,

ліси – біля 30 %, льодовики – понад 10 %. Більше 10 % суші зайнято під сільськогосподарськими угіддями. У Землі є єдиний супутник – Місяць. Його орбіта близька до кола радіусом близько 384400 км.

Земля – третья от Солнца большая планета Солнечной системы. Благодаря своим уникальным, может быть, единственным во Вселенной естественным условиям, стала местом, где возникла и получила развитие органическая жизнь. Площадь поверхности Земли 510,2 млн. км², из них приблизительно 70,8 % приходится на Мировой океан. Его средняя глубина около 3,8 км, максимальная (Марианская впадина в Тихом океане) равняется 11,022 км; объем воды 1370 млн. км³, средняя соленость 35 г/л. Суша составляет соответственно 29,2 % и образует шесть материков и острова. Она поднимается над уровнем моря в среднем на 875 м; наибольшая высота (вершина Джомолунгма в Гималаях) 8848 м. Горы занимают больше 1/3 поверхности суши. Пустыни покрывают около 20 % поверхности суши, саваны и редколесье, – около 20 %, леса – около 30 %, ледники – больше 10 %. Больше 10 % суши занято под сельскохозяйственными угодьями. У Земли есть единственный спутник – Луна. Его орбита близка к окружности радиусом около 384400 км.

ЗЛИВА – тип дощу як правило невеликої тривалості з високою інтенсивністю, яка різко міняється, покриваючого порівняно невелику територію (сильний дощ).

Ливень – тип дождя обычно небольшой длительности с высокой интенсивностью, которая резко меняется, покрывающего сравнительно небольшую территорию (сильный дождь).

ЗЛИВОВІДВІД – трубопровід для відводу дощової води від зливоспуску у приймач стічної води.

Ливнеотвод – трубопровод для отвода дождевой воды от ливнеспуска в приемник сточной воды.

ЗЛИВОСПУСК – споруда на каналізаційній мережі для скиду надлишку дощової води у приймач стічної води.

Ливнеспуск – сооружение на канализационной сети для сброса избытка дождевой воды в приемник сточной воды.

ЗМІНЕНИЙ гідрологічний режим – гідрологічний режим, який установився в результаті людської діяльності (відбір води, додаткове живлення, регулювання земель, урбанізація тощо).

Измененный гидрологический режим – гидрологический режим, установившийся в результате человеческой деятельности (отбор воды, дополнительное питание, регуляция земель, урбанизация, и тому подобное).

ЗМ'ЯКШЕННЯ води – підготовка води з метою зниження її жорсткості.

Смягчение воды – водоподготовка с целью снижения жесткости воды.

ЗНАРЯДДЯ лову – сітки, неводи, трали, пастки, якими здійснюється промисловий лов.

Орудия лова – сети, неводы, тралы, ловушки, которыми осуществляется промышленный лов.

ЗНЕВОДНЕННЯ організму – хворобливий стан, обумовлений виділенням значної кількості рідини (поліурія, посилене потовиділення, багаторазова блювота, пронос і ін.) при деяких захворюваннях або водним голодуванням. Прояви: спрага, втрата маси, у важких випадках –

судоми, психічні порушення, колапс.

Обезвоживание организма – болезненное состояние, обусловленное выделением значительного количества жидкости (полиурия, усиленное потовыделение, многоразовая рвота, пронос и др.) при некоторых заболеваниях или водным голоданием. Проявления: жажда, потеря массы, в тяжелых случаях – судороги, психические нарушения, колапс.

ЗНЕЗАРАЖЕННЯ води – процес знищення патогенних та умовно-патогенних мікроорганізмів шляхом впливу на них фізичних (ультрафіолетове опромінювання, ультразвук тощо), хімічних (хлор, гіпохлорит натрію, озон, діоксид хлору, оксидантний газ тощо) та фізико-хімічних факторів.

Обеззараживание воды – процесс уничтожения патогенных и условно-патогенных микроорганизмов путем воздействия на них физических (ультрафиолетовое облучение, ультразвук и т.д.), химических (хлор, гипохлорит натрия, озон, диоксид хлора, оксидантный газ и т.п.) и физико-химических факторов.

ЗНЕЗАРАЖЕННЯ води безреагентне – див. Безреагентний метод знезараження води.

Обеззараживание воды безреагентное – см. Безреагентный метод обеззараживания воды.

ЗНЕЗАРАЖЕННЯ води реагентне – див. Реагентний метод знезараження води.

Обеззараживание воды реагентное – см. Реагентный метод обеззараживания воды.

ЗОНА забрудненості – частина водного об'єкту, в якій порушені норми якості води хоча б з одного показника.

Зона загрязненности – часть водного объекта, в которой

нарушенны нормы качества воды хоть бы из одного показателя.

ЗОНА насичення – частина земної кори, у якій гірські породи насичені водою.

Зона насыщения – часть земной коры, в которой горные породы насыщены водой.

ЗОНА надзвичайної екологічної ситуації – ділянки території України та СНД, де в результаті господарської і іншої діяльності проходять стійкі негативні зміни в навколишньому природному середовищі, які загрожують здоров'ю населення, стану природних екологічних систем, генетичних фондів тварин і рослин.

Зона чрезвычайной экологической ситуации – участки территории Украины и СНГ, где в результате хозяйственной и другой деятельности проходят стойкие негативные изменения в окружающей естественной среде, угрожающие здоровью населения, состоянию естественных экологических систем, генетическим фондам животных и растений.

ЗОНА охорони захисної дамби – смуга території за верховою п'ятою захисної дамби з установленим способом сільськогосподарського або лісотехнічного використання.

Зона охраны защитной дамбы – полоса территории за верховой пятой защитной дамбы с установленным способом сельскохозяйственного или лесотехнического использования.

ЗОНА підтоплення – територія, на якій перевищені рівні підземних вод порівняно з природним рівнем.

Зона подтопления – территория, на которой превышены уровни подземных вод против естественного уровня.

ЗОНА постійного затоплення – ділянки чаші водосховища нижче відмітки рівня мертвого об'єму.

Зона постійного затоплення – участки чаші водохранилища нижче отметки уровня мертвого объема.

ЗОНА санітарної охорони – територія і акваторія, де запроваджується особливий санітарно-епідеміологічний режим з метою запобігання погіршення якості води джерел централізованого господарсько-питного водопостачання, а також з метою забезпечення охорони водопровідних споруд.

Зона санитарной охраны – территория и акватория, где внедряется особенный санитарно эпидемиологический режим с целью предотвращения ухудшения качества воды источников централизованного хозяйственно-питьевого водоснабжения, а также с целью обеспечения охраны водопроводных сооружений.

ЗОНА формування берегів – зона, в якій зміни рівня води і хвильова дія викликають обвалення берегів (зсуви, обвалення, осипання тощо).

Зона формирования берегов – зона, в которой изменения уровня воды и волновое действие вызывают обрушение берегов (сдвиги, обрушения, осыпи, и тому подобное).

ЗОНА санітарної охорони (ЗСО) вододжерела. Складається із трьох поясів. Перший пояс ЗСО – «строного режиму», де перебуває джерело водопостачання. Радіус його дії – не менш 50 м. Тут заборонене проживання людей і знаходження сторонніх осіб. Другий пояс – «обмежень» – охоплює територію, що безпосередньо оточує джерело водопостачання. У третій пояс входить суміжна із другим поясом територія. Тут ведуться спостереження з обліку

водних інфекцій.

Зона санитарной охраны (ЗСО) водосточника.

Состоит из трех поясов. Первый пояс ЗСО – «строгого режима», где находится источник водоснабжения. Радиус его действия – не менее 50 м. Здесь запрещено проживание людей и нахождение посторонних лиц. Второй пояс – «ограничений» – охватывает территорию, непосредственно окружающую источник водоснабжения. В третий пояс входит смежная со вторым поясом территория. Здесь ведутся наблюдения по учету водных инфекций.

ЗОНАЛЬНІСТЬ гідрологічного режиму – закономірні зміни режиму поверхневих і підземних вод, які відбуваються по окремих географічних зонах землі.

Зональность гидрологического режима – закономірні зміни режиму поверхневих і підземних вод, що відбуваються по окремих географічних зонах землі.

ЗОО... (від грец. **зоон** – тварина, жива істота) – частина складних слів, які вказують на відношення до тваринного світу (наприклад, зоогеографія, зоогігієна).

Зоо.. (от греч. **зоон** – животное, живое существо) – часть сложных слов, указывающих на отношение к животному миру (например, зоогеография, зоогигиена).

ЗООАНТРОПОНОЗИ, zooanthroponoses (від грец. **зоон** – тварина + **anthropos** – людина + **nosos** – хвороба) – група інфекційних і інвазійних хвороб, спільних для тварин і людини. Джерело збудника інфекції (інвазії) – тварина й дуже рідко людина.

Зооантропонозы, zooanthroponoses (от греч. **зоон** – животное + **anthropos** – человек + **nosos** – болезнь) –

група інфекційних і інвазійних захворювань, загальних для тварин і людини. Джерело збудника інфекції (інвазії) – тварина і дуже рідко людина.

ЗООБЕНТОС (від зоо... і бентос) – сукупність тварин, які живуть на ґрунті і в ґрунті морських і материкових водойм; складова частина бентосу.

Зообентос (от зоо... и бентос) – совокупность животных, живущих на почве и в почве морских и материковых водоемов; составная часть бентоса.

ЗООНОЗИ (від зоо... і грец. posos – хвороба) – інфекційні і паразитарні захворювання тварин. Зоознозами називають також хвороби, якими людина може заразитися від тварин (антропоознози, наприклад сказ, бруцельоз).

Зоознози (от зоо... и греч. posos – болезнь) – инфекционные и паразитарные заболевания животных. Зоознозами называют также болезни, которыми человек может заразиться от животных (антропоознози, например бешенство, бруцеллез).

ЗООПЛАНКТОН (від зоо... і планктон) – сукупність тварин, які живуть у товщі води морських і прісних водойм і не здатних протистояти переносу течіями; складова частина планктону. Найбільша біомаса зоопланктону в тропічних водах (до 200 – 500 мг/м³ і вище).

Зоопланктон (от зоо... и планктон) – совокупность животных, живущих в толще воды морских и пресных водоемов и не способных противостоять переносу течениями; составная часть планктона. Наибольшая биомасса зоопланктона в тропических водах (до 200 – 500 мг/м³ и выше).

ЗООФАГИ (від зоо... і фаги) – тварини, які живляться іншими тваринами.

Зоофаги (от зоо... и фаги) – животные, питающиеся другими животными.

ЗООЦЕНОЗ (від грец. *zoon* – тварина, жива істота, *koinos* – загальний) – частина біоценозу, сукупність тварин, яка характеризується окремим складом і взаємовідносинами, які склалися між ними та з навколишнім середовищем.

Зооценоз (от грец. *zoon* – животное, живое существо, *koinos* – общий) – часть биоценоза, совокупность животных, характеризующаяся отдельным составом и взаимоотношениями, сложившимися между ними и с окружающей средой.

ЗРОШЕННЯ внутрішньогрунтове – зрошення земель шляхом подачі води безпосередньо в корене-заселену зону з середини.

Орошение внутренне грунтовое – орошение земель путем подачи воды непосредственно в корене-заселенную зону со середины.

ЗРОШЕННЯ земель – штучне зволоження верхнього шару ґрунту для підвищення його родючості.

Орошение земель – искусственное увлажнение верхнего слоя почвы для повышения ее плодородия.

ЗРОШЕННЯ локальне – зрошення обмеженого об'єму верхнього шару ґрунту поблизу рослин.

Орошение локальное – орошение ограниченного объема верхнего слоя почвы вблизи растений.

ЗРОШЕННЯ підґрунтове – зрошення земель шляхом регулювання рівня вод верхнього шару ґрунту.

Орошение подпочвенное – орошение земель путем регуляции уровня вод верхнего слоя почвы.

ЗРОШУВАЛЬНА мережа – гідромеліоративна мережа для підводу води від водного об'єкту до поливаної ділянки.

Оросительная сеть – гидромелиоративная сеть для подвода воды от водного объекта к поливочному участку.

ЗРОШУВАЛЬНА норма – кількість води, яка подається при поливах на 1 га посіву за вегетаційний період. Розділяється на поливні норми.

Оросительная норма – количество воды, подающееся при поливах на 1 га посева за вегетационный период. Разделяется на поливальные нормы.

ЗРОШУВАЛЬНА система – земельна територія з розміщеними на ній гідротехнічними (водозабірні і водонапірні споруди, канали, трубопроводи і ін.) і експлуатаційними (дороги, мости і ін.) спорудами, які забезпечують її зрошування. Найбільш прогресивні зрошувальні системи закриті (канали замінені трубопроводами).

Оросительная система – земельная территория с размещенными на ней гидротехническими (водозаборные и водонапорные сооружения, каналы, трубопроводы и др.) и эксплуатационных (дороги, мосты и др.) сооружений, обеспечивающие ее орошение. Наиболее прогрессивные оросительные системы закрытые (каналы заменены трубопроводами).

ЗРОШУВАЛЬНА сітка – постійні і тимчасові канали, трубопроводи зрошувальної системи, які подають воду із джерела зрошення на зрошувальні землі.

Оросительная сетка – постоянные и временные каналы, трубопроводы оросительной системы, подающие воду из источника орошения на оросительные земли.

ЗРОШУВАЛЬНИЙ період – частина вегетаційного періоду від початку першого до закінчення останнього поливу сільськогосподарських культур.

Оросительный период – часть вегетационного периода от начала первого до окончания последнего полива сельскохозяйственных культур.

ЗРОШУВАННЯ (ірригація) – підведення води на поля, які мають дефіцит вологи, для створення сільськогосподарським рослинам оптимального водного режиму (вид меліорації).

Орошение (ирригация) – подведение воды на поля, имеющих недостаток влаги, для создания сельскохозяйственным растениям оптимального водного режима (вид мелиорации).

ЗРОШУВАЧ – водовід зрошувальної мережі, який подає воду до однієї поливної ділянки.

Ороситель – водовод оросительной сети, подающий воду к одному поливному участку.

ЗУБ греблі – часткове заглиблення подошви греблі в основу (фундамент) з метою підвищення її стійкості при скельній основі або збільшення шляху фільтрацій при м'яких основах.

Зуб дамбы – частичное углубление подошвы дамбы в основу (фундамент) с целью повышения ее стойкости при скальной основе или увеличения пути фильтраций при мягких основах.

ЗУБЧАТА подошва греблі – створення виступів на контакті греблі зі скельною основою для підвищення стійкості греблі.

Зубчатая подошва дамбы – создание выступлений на контакте дамбы со скальной основой для повышения стойкости дамбы.

I

ІДІОСИНКРАЗІЯ, idiosynkrasia (від грец. **idios** – своєрідний, незвичайний + **sykrosis** – змішання, з'єднання) – уроджена, а іноді придбана підвищена чутливість організму до впливу зовнішніх факторів (перегрівання, охолодження, підвищена сонячна радіація) і деяких речовин (білків).

Идиосинкразия, idiosynkrasia (от греч. **idios** – своеобразный, необычный + **sykrosis** – смешение, соединение) – врожденная, а иногда приобретенная повышенная чувствительность организма к воздействию внешних факторов (перегревание, охлаждение, повышенная солнечная радиация) и некоторым веществам (белкам).

ІЄРАРХІЯ природних систем (екосистем) (від грец. **hierarchia** і **hieros** – священний і **arche** – влада) – функціональна супідрядність (входження більш дрібних і простих у більші, складніші) систем різноманітного рівня.

Иерархия естественных систем (экосистем) (от греч. **hierarchia** и **hieros** – священный и **arche** – власть) – функциональное соподчинение (вхождение более мелких и простых в большие, сложные) систем разнообразного уровня.

ІЗОГІЄТА – лінія з'єднуюча на карті місця з однаковим шаром атмосферних опадів.

Изогиета – линия соединяющая на карте места с одинаковым слоем атмосферных осадков.

ІЗОГІЄТИ (від **изо...** і грец. **hyetos** – дощ) – ізолінії, які характеризують кількість опадів за певний період часу.

Изоиеты (от **изо...** и греч. **hyetos** – дождь) – изолинии,

характеризующие количество осадков за определенный период времени.

ІКРА – оброблені і засолені ікринки риб різних видів.

Розрізняють чотири види харчового продукту з ікри:

- 1) чорна ікра, тобто ікра осетрових (осетер, білуга, севрюга, стерлядь);
- 2) червона ікра, або ікра лососевих, головним чином далекосхідних (кета, сьомга, чавич);
- 3) рожева (сиг, ряпушка, минтай);
- 4) ястикова або жовта (щука, судак, вобла, тарань, кефаль, лобан).

І. Чорна (або осетрова, білуги, чечужна) ікра завжди поділялась на декілька різновидів. Офіційно в торговельній практиці розрізняють зернисту, паюсну, троїшну і ястикову ікру. Кожен з видів ділиться на торгові сорти: вищий, перший, другий залежно від ступеня свіжості і делікатності соління (крім ястикової).

1. Зернистою називається ікра, яку одержують з риби відразу після її вилову, протирають на решеті для одержання зерен певного діаметру та очищення ікринок від плівок і жилок ястика. Після цього її підсолюють до легкого, майже невідчутного присмаку.

2. Паюсною називається ікра, яку одержують з риби відразу після її вилову і засолюють у ястиках, а потім розкладають в лубки і дещо просушують (обвітрюють). Після цього ікру звільняють від ястиків, очищають від усіх прожилок і слизу і дають в чанах товкачем для одержання щільніших і плоскіших ікринок, а також і надання їм особливого смаку, що виникає через поєднання дещо підсохших (ферментованих) ікринок з свіжішими, просоченими, насиченими солонуватим

осетровим жиром.

3. Троїшна (троїчна) ікра одержувалася з свіжої ікри, яку протирали на ситах, як і зернисту, а потім обливали теплим міцним розсолом, і, обережно перемішуючи в ньому ікру, відкидали її на решето, давши повністю стекти розсолу самопливом. Після повного зневоднення ікри її ретельно, герметично упаковували в бочки (по пуду) і на поштових трійках доставляли замовнику. Звідси і пішла її назва – троїшна.

4. Ястикова ікра виготовляється шляхом її міцного засолу (тузлука) разом з ястиком, зберігають її у тузлуці аж до вживання. Ястикову ікру виготовляють з бракованої або втратившої товарний вигляд риби.

В смаковому відношенні, а також при зберіганні найкращою є паюсна ікра.

II. Червона і рожева ікра має тільки один, зернистий різновид, але солиться міцніше чорної і практично володіє однаковим стандартом смаку. (Найбільша за розміром і ніжніша лише ікра зубатки).

III. Ястикову ікру виготовляють виключно ястикowego типу, тобто у ястиках.

IV. Біла ікра не відноситься до риб'ячої, але має характерний для ікри «риб'ячий ікр'яний» смак і однаковий з зернистою ікрою осетрів хімічний склад. Це ікра виноградних слимаків. Вона являє собою кульки білого (молочного) кольору, розміром дещо більше, ніж червоні лососеві ікринки. Смак у них нагадує чорну ікру.

Икра – обработанные и засоленные икринки рыб различных пород. Различают четыре вида пищевого продукта из икры:

1) черную икру, или икру осетровых (осетр, белуга,

севрюга, стерлядь);

2) красную икру, или икру лососевых, главным образом дальневосточных (кета, семга, чавыч);

3) розовую (сиг, ряпушка, минтай);

4) ястычная или желтую (щука, судак, вобла, тарань, кефаль, лобан).

Существует, кроме того, икра «белая» (улиточная).

I. Черная (или осетровая, белужья, стерляжья) икра всегда подразделялась на несколько разновидностей. Официально в торговой практике различают зернистую, паюсную, троишную и ястычную икру. Каждый из основных видов делится на торговые сорта: высший, первый, второй в зависимости от степени свежести и деликатности соления (кроме ястычной).

1. Зернистой называется икра, которую получают из рыбы сразу после ее вылова, протирают на решете для получения зерен определенного диаметра и ичищения икринок от пленок и жилок ястыка. После этого ее подсаливают до легкого почти неощутимого привкуса.

2. Паюсной называется икра, которую получают из рыбы сразу после ее вылова и засаливают в ястыках, а затем раскладывают в лубки и слегка просушивают (обветривают). После этого икру освобождают от ястыков, очищают от всех прожилок и слизи и дают в чанах толкушками для получения более плотных и плоских икринок, а также приобретения икрой особого вкуса, возникающего из-за сочетания чуть подсохших (ферментированных) икринок с более свежими, пропитанными, насыщенными солоноватым осетровым жиром.

3. Троишная (троичная) икра получалась со свежей икры,

которую протирали на ситах, как и зернистую, а затем обливали теплым крепким рассолом, и, осторожно помешав в нем икру, откидывали ее на решето, дав полностью стечь рассолу самотеком. После полного обезвоживания икры ее тщательно, герметично упаковывали в бочонки (по пуду) и на почтовых тройках доставляли заказчику. Отсюда и произошло ее название – троишная.

4. Ястычная икра приготавливается путем ее крепкого засола (тузлука) вместе с ястыком, хранят ее в тузлуке вплоть до употребления. Ястычную икру готовят из бракованной или потерявшей товарный вид рыбы. бракованные экземпляры рыбы, или же икра из рыбы не первой свежести.

Во вкусовом отношении, а также при хранении самой лучшей является паюсная икра.

II. Красная и розовая икра имеет только одну, зернистую разновидность, но солится крепче черной и практически обладает одинаковым стандартом вкуса. (Крупнее по размерам и нежнее лишь икра зубатки).

III. Ястычную икру изготавливают исключительно ястычного типа, т.е. в ястыках.

IV. Белая икра не относится к рыбьей, но имеет характерный для икры «рыбий икряной» вкус и одинаковый с зернистой икрой осетров химический состав. Это икра виноградных улиток. Она представляет собой шарики белого (молочного) цвета, размером чуть больше, чем красные лососевые икринки. Вкус у них напоминает черную икру.

ІМУНІТЕТ (від лат. **immunitas** – звільненість) – несприйнятливість організму до будь-яких генетично

чужорідних агентів, у тому числі до мікроорганізмів і їх токсинів. Імунітет забезпечується чисельними клітинними й гуморальними факторами й обумовлює сталість внутрішнього середовища організму протягом усього періоду його існування. Розрізняють імунітет вроджений й набутий, активний і пасивний, а також інші види.

Иммунитет (от лат. *immunitas* – освобожденность) – невосприимчивость организма к любым генетически чужеродным агентам, в том числе к микроорганизмам и их токсинам. Иммунитет обеспечивается многочисленными клеточными и гуморальными факторами и обуславливает постоянство внутренней среды организма в течение всего периода его существования. Различают иммунитет врожденный и приобретенный, активный и пассивный, а также другие виды.

ІН ВІВО, *in vivo* (лат. у живій істоті) – у живому тілі в живому організмі; протилежність – *in vitro*.

Ин vivo, *in vivo* (лат. в живом существе) – в живом теле в живом организме; противоположность – *in vitro*.

ІН ВІТРО, *in vitro* (лат. у склі) – у пробірці; відноситься до досліджень або спостережень, зроблених не на живому організмі; протилежність – *in vivo*.

Ин vitro, *in vitro* (лат. в стекле) – в пробирке; относится к опытам или наблюдениям, произведенным не на живом организме; противоположность – *in vivo*.

ІНВЕСТИЦІЙНА програма – комплекс заходів, затверджений в установленому порядку, для підвищення рівня надійності та забезпечення ефективної роботи систем централізованого водопостачання і водовідведення, який

містить зобов'язання суб'єкта господарювання у сфері централізованого водопостачання та водовідведення щодо будівництва (реконструкції, модернізації) об'єктів у цій сфері, поліпшення якості послуг, з відповідними розрахунками та обґрунтуваннями, а також зазначенням джерел фінансування та графіка виконання.

Инвестиционная программа – комплекс мероприятий, утвержденный в установленном порядке, для повышения уровня надежности и обеспечения эффективной работы систем централизованного водоснабжения и водоотведения, содержащий обязательства субъекта хозяйствования в сфере централизованного водоснабжения и водоотведения по строительству (реконструкции, модернизации) объектов в этой сфере, улучшения качества услуг, с соответствующими расчетами и обоснованиями, а также указанием источников финансирования и графика выполнения.

ІНДЕКС активного мулу – об'єм активного мулу, який містить 1 г сухої речовини після 35 хв. відстоювання.

Индекс активного ила – объем активного ила, содержащий 1 г сухого вещества после 35 мин. отстаивания.

ІНДЕКС забруднення річки – екологічна характеристика річки; залежить від величин індексів сапробності і протяжності річки і може бути порівняний з такими ж для інших річок будь-якої протяжності.

Индекс загрязнения реки – экологическая характеристика реки; зависит от величин индексов сапробности и протяженности реки и может быть сравнен с такими же для других рек любой протяженности.

ІНДЕКС якості середовища – кількісний показник стану навколишнього середовища, по-різному виражений залежно від мети оцінки: в балах (див. Кваліметрія) або у абсолютних одиницях (наприклад, у ГДК і ін. характеристиках ступені забруднення окремою речовиною або групою речовин).

Индекс качества среды – количественный показатель состояния окружающей среды, по-разному выраженный в зависимости от цели оценки: в баллах (см. Квалиметрия) или в абсолютных единицах (например, в ПДК и др. характеристиках степени загрязнения отдельным веществом или группой веществ).

ІНДЕКС небезпечності забруднюючої речовини – показник, який характеризує небезпечність забруднюючої речовини для людини; визначається за формулою: $J = \lg A S/a M$ (ГДК), де A – атомна маса відповідного елемента; M – молекулярна маса хімічної сполуки, у яку входить даний елемент; S – розчинність у воді хімічної сполуки (мг/л); a – середнє арифметичне із шести ГДК хімічної сполуки у різних харчових продуктах (м'ясо, риба, молоко, хліб, овочі, фрукти); ГДК – гранично допустима концентрація елемента у ґрунті. Залежно від величини індексу небезпечності (J) може бути визначений клас небезпечності хімічної речовини: I клас – при $J=4,1$ і більше; II клас – від 2,6 до 4; III клас – від 0,1 до 2,5; IV клас – менше 0,1.

Индекс опасности загрязняющего вещества – показатель, характеризующий опасность загрязняющего вещества для человека; определяется по формуле: $J = \lg A S/a M$ (ПДК), где A – атомная масса соответствующего элемента; M – молекулярная масса химического

соединения, в которую входит данный элемент; S – растворимость в воде химического соединения (мг/л); а – среднее арифметическое из шести ПДК химического соединения в разных пищевых продуктах (мясо, рыба, молоко, хлеб, овощи, фрукты); ПДК – предельно допустимая концентрация элемента в почве. В зависимости от величины индекса опасности (J) может быть определен класс опасности химического вещества: I класс – при $J=4,1$ и больше; II класс – от 2,6 до 4; III класс – от 0,1 до 2,5; IV класс – менее 0,1.

ИНДЕКС статей – відношення загального числа статей зрілих самок до загальної чисельності популяції. Використовується у демографії при аналізі статеві структури популяції.

Индекс половой – отношение общего числа половозрелых самок к общей численности популяции. Используется в демографии при анализе половой структуры популяции.

ИНДЕКС сапробності – чисельне вираження властивості спільноти гідробіонтів витримувати певний рівень органічного забруднення. Тісно корелює з величиною біохімічної потреби кисню (БПК).

Индекс сапробности – численное выражение свойства общества гидробионтов выдерживать определенный уровень органического загрязнения. Тесно коррелирует с величиной биохимической потребности кислорода (БПК).

ИНДЕКС попереднього зволоження – умовна відносна величина, яка характеризує водонасиченість верхнього шару ґрунту попередніми опадами.

Индекс предыдущего увлажнения – условная

относительная величина, характеризующая водонасыщенность верхнего слоя почвы предыдущими осадками.

ІНДЕКС якості води – узагальнена числова оцінка якості води за сукупністю основних показників і видів водокористування.

Индекс качества воды – обобщенная числовая оценка качества воды за совокупностью основных показателей и видов водопользования.

ІНДИВІДУАЛЬНІ та колективні установки (пристрої) питного водопостачання – установки (пристрої) для забору води з водного об'єкта або водопровідної мережі та доведення її якості до вимог державних стандартів.

Индивидуальные и коллективные установки (устройства) питьевого водоснабжения – установки (устройства) для забора воды из водного объекта или водопроводной сети и доведения ее качества до требований государственных стандартов.

ІНЖЕНЕРНИЙ захист – комплекс інженерних заходів, що забезпечують захист об'єктів народного господарства і територій від шкідливого впливу вод: затоплення, підтоплення берегів водних об'єктів.

Инженерная защита – комплекс инженерных мероприятий, обеспечивающих защиту объектов народного хозяйства и территорий от вредного влияния вод: затопление, подтопление берегов водных объектов.

ІНІЙ – тонкий шар льодяних кристалів, які утворюються на ґрунті, траві і наземних предметах при охолодженні земної поверхні до температури нижче 0°C в результаті її сильного теплового випромінювання вночі при ясному небі і відсутності вітру.

Иней – тонкий слой ледяных кристаллов, образующихся на почве, траве и наземных предметах, при охлаждении земной поверхности до температуры ниже 0°C в результате ее сильного теплового излучения ночью при ясном небе и отсутствии ветра.

ІНКУБАЦІЙНИЙ період (від лат. *incubo*, тут – спочиваю) – скритий період від моменту попадання у організм збудника до появи перших ознак інфекційного захворювання. При ряді захворювань хворі заразні уже в кінці інкубаційного періоду.

Инкубационный период (от лат. *incubo*, здесь – **отдыхаю**) – скрытый период от момента попадания в организм возбудителя до появления первых признаков инфекционного заболевания. При ряде заболеваний больные заразны уже в конце инкубационного периода.

ІНСОЛЯЦІЯ, insolatio (від лат. *insolo* – виставляю на сонце) – опромінення сонячними променями. Інсоляція в оптимальних кількостях здійснює стимулюючу дію на тварин і широко використовується із профілактичною й лікувальною метою.

Инсоляция, insolatio (от лат. *insolo* – **выставляю на солнце**) – облучение солнечными лучами. Инсоляция в оптимальных количествах оказывает стимулирующее действие на животных и широко используется с профилактической и лечебной целью.

ІНСПЕКЦІЯ, inspectio (лат. **оглядання**), **огляд хворого** – один з основних методів клінічного дослідження.

Инспекция, inspectio (лат. **осматривание**), **осмотр больного** – один из основных методов клинического исследования.

ІНСПЕКЦІЯ по якості – орган державного контролю за якістю

предметів споживання й сировини для їхнього виготовлення.

Инспекция по качеству – орган государственного контроля за качеством предметов потребления и сырья для их изготовления.

ІНТЕГРАЛЬНА крива стоку – крива, яка виражає суму хронологічного графіка витрат води, тобто послідовність збільшення об'ємів води, яка пройшла через даний створ річки за певний час.

Интегральная кривая стока – кривая, выражающая сумму хронологического графика расходов воды, то есть последовательность увеличения объемов воды, прошедшей через данный створ реки за определенное время.

ІНТЕНСИВНІСТЬ аерації стічної води – витрата повітря на одиницю площі або об'єму аерованої споруди за одиницю часу.

Интенсивность аэрации сточной воды – затрата воздуха на единицу площади или объема аэрированного сооружения за единицу времени.

ІНТЕНСИВНІСТЬ атмосферних опадів (дощу) – шар атмосферних (дощових) опадів, що випадають за одиницю часу (як правило за 1 хв.), вимірюваний в мм.

Интенсивность атмосферных осадков (дождя) – слой атмосферных (дождевых) осадков, выпадающих за единицу времени (обычно за 1 мин.), измеряемый в мм.

ІНТЕНСИВНІСТЬ випаровування – шар води в мм, який випаровується за одиницю часу.

Интенсивность испарения – слой воды в мм, испаряющийся за единицу времени.

ІНТЕНСИВНІСТЬ підйому і спаду рівнів – зміна рівня води за

одиницю часу (як правило доба, а для малих річок з різкими коливаннями рівня – година).

Интенсивность подъема и спада уровней – изменение уровня воды за единицу времени (как правило сутки, а для малых рек с резкими колебаниями уровня – час).

ІНТЕНСИВНІСТЬ промивки фільтра – об’єм води або повітря, пропущених при промиванні фільтра через одиницю площі завантаження фільтра за одиницю часу.

Интенсивность промывки фильтра – объем воды или воздуха, пропущенных при промывании фильтра через единицу площади загрузки фильтра за единицу времени.

ІНТОКСИКАЦІЯ, intoxicatio (від лат. **in** – в, усередину + грец. **toxikon** – отрута), **отруєння** – наслідок порушення фізіологічного стану організму токсичними речовинами. Розрізняють інтоксикацію ендогенну – отруєння речовинами, що утворюються в самому організмі (аутоінтоксикація), і екзогенну – отруєння речовинами (токсини, алкалоїди, глюкозиди, важкі метали і ін.), що надходять ззовні з водою, кормом, повітрям.

Интоксикация, intoxicatio (от лат. **in** – в, внутрь + греч. **toxikon** – яд), **отравление** – следствие нарушения физиологического состояния организма токсическими веществами. Различают интоксикацию эндогенную – отравление веществами, образующимися в самом организме (аутоинтоксикация), и экзогенную – отравление веществами (токсины, алкалоиды, глюкозиды, тяжелые металлы и др.), поступающими извне с водой, кормом, воздухом.

ІНФІЛЬТРАЦІЙНА споруда – споруда для забору підземних вод або їх штучного поповнення.

Инфильтрационное сооружение – сооружение для

забора подземных вод или их искусственного пополнения.

ІНФІЛЬТРАЦІЯ – просочування рідини всередину пористого тіла під дією гравітаційних і капілярних сил.

Инfiltrация – просочивание жидкости внутрь пористого тела под действием гравитационных и капиллярных сил.

ІНФІКУВАННЯ – проникнення патогенного мікроорганізму в організм чутливої тварини й подолання захисних пристосувань його організму з наступним розвитком інфекційного процесу.

Инфицирование – проникновение патогенного микроорганизма в организм восприимчивого животного и преодоление защитных приспособлений его организма с последующим развитием инфекционного процесса.

ІНФЛЮАЦІЯ – надходження води у верхній шар ґрунту і гірські породи через тріщини і макропори.

Инфлюация – поступление воды в верхний слой почвы и горные породы через трещины и макропоры.

ІОНИ (від грец. **іон** – що йде) – електрично заряджені частки, що утворюються з молекул і атомів внаслідок втрати або приєднання електронів.

Ионы (от греч. **іон** – идуций) – электрически заряженные частицы, образующиеся из молекул и атомов вследствие утраты или присоединения электронов.

ІОНІЗАЦІЯ – утворення в повітрі газових іонів при впливі іонізаторів. Див. Аероіонізація.

Ионизация – образование в воздухе газовых ионов при воздействии ионизаторов. См. Аэроионизация.

ІОНІТ – твердий, практично нерозчинний у воді і органічних розчинниках природний або штучний матеріал, здатний

до обміну іонами. *Примітка.* Існують дві групи іонітів – катіоніти і аніоніти.

Ионит – твердый, практически нерастворимый в воде и органических растворителях естественный или искусственный материал, способный к обмену ионами.

Примечание. Существуют две группы ионитов – катиониты и аниониты.

ІОНІТІВ фільтр – фільтр із завантаженням іонітом або високомолекулярною речовиною.

Ионитов фильтр – фильтр с загрузкой ионитом или высокомолекулярным веществом.

ІОННИЙ стік – кількість мінеральних розчинних речовин у рідкому стоці.

Ионный сток – количество минеральных растворимых веществ в жидком стоке.

ІОНОСФЕРА – верхні шари атмосфери, починаючи від 50 – 80 км, які характеризуються значним вмістом атмосферних іонів і вільних електронів. Верхня межа іоносфери – зовнішня частина магнітосфери Землі. Причина підвищення іонізації повітря в іоносфері – розкладання молекул газів атмосфери під дією ультрафіолетової і рентгенівської сонячної радіації і космічного випромінювання. Іоносфера здійснює великий вплив на розповсюдження радіохвиль.

Ионосфера – верхние слои атмосферы, начиная от 50 – 80 км, характеризующиеся значительным содержанием атмосферных ионов и свободных электронов. Верхняя граница ионосферы – внешняя часть магнитосферы Земли. Причина повышения ионизации воздуха в ионосфере – разложение молекул газов атмосферы под воздействием ультрафиолетовой и рентгеновской

солнечной радиации и космического излучения. Ионосфера осуществляет большое влияние на распространение радиоволн.

ПРИГАЦІЯ, irrigatio (лат. зрошення) – зрошення або промивання з лікувальною метою поверхні тіла або органа холодною водою або теплими лікарськими розчинами.

Ирригация, irrigatio (лат. орошение) – орошение или промывание с лечебной целью поверхности тела или органа холодной водой или теплыми лекарственными растворами.

ІХТІОФАУНА (від грец. ichthys – риба і фауна) – сукупність риб певної водойми, басейну, зоогеографічної області, а також певного відрізка часу історії Землі.

Ихтиофауна (от греч. ichthys – рыба и фауна) – совокупность рыб какого-либо водоема, бассейна, зоогеографической области, а также какого-либо отрезка времени в истории Земли.

К

КАЛАМУТНІСТЬ – показник, що характеризує природну властивість води, зумовлену наявністю у ній завислих речовин органічного і неорганічного походження (глини, мулу, органічних колоїдів, планктону тощо).

Мутность – показатель, характеризующий природное свойство воды, обусловленное наличием в воде взвешенных веществ органического и неорганического происхождения (глины, ила, органических коллоидов, планктона и тому подобное).

КАМ'ЯНА насипка – кріплення з дрібного каменю, нанесеного певним шаром на підготовлену поверхню дна та берегового укосу.

Каменная насыпь – крепление из мелкого камня, нанесенного определенным слоем на подготовленную поверхность дна и берегового укоса.

КАНАЛ – штучний відкритий водовід в земляному заглибленні або у напівзаглибленні-напівнасыпу.

Канал – искусственный открытый водовод в земляной выемке или в полувыемке-полунасыпи.

КАНАЛІЗАЦІЙНА мережа – система трубопроводів, каналів або лотків і споруд на них для збору і відведення стічних вод.

Канализационная сеть – система трубопроводов, каналов или лотков и сооружений на них для сбора и отведения сточных вод.

КАНАЛІЗАЦІЙНА споруда – споруда, яка є елементом каналізації, наприклад, каналізаційний колектор, каналізаційна мережа, каналізаційна станція, станція очистки стічної води, біологічний ставок, мулове

господарство, випуск стічної води і ін.

Канализационное сооружение – сооружение, являющееся элементом канализации, например, канализационный коллектор, канализационная сеть, канализационная станция, станция очистки сточной воды, биологический пруд, иловое хозяйство, выпуск сточной воды и др.

КАНАЛІЗАЦІЙНИЙ випуск – трубопровід, який відводить стічну воду від будови або споруди в каналізаційний колектор.

Канализационный выпуск – трубопровод, отводящий сточную воду от строения или сооружения в канализационный коллектор.

КАНАЛІЗАЦІЙНИЙ колектор – трубопровід зовнішньої каналізаційної мережі для збору і відводу стічних вод.

Канализационный коллектор – трубопровод внешней канализационной сети для сбора и отвода сточных вод.

КАНАЛІЗАЦІЯ – комплекс інженерних споруд, обладнання і санітарних заходів, що забезпечують прийом, очистку і відведення стічних вод з території населеного пункту чи промислового підприємства, включаючи ліквідацію чи утилізацію осаду стічної води.

Канализация – комплекс инженерных сооружений, оборудования и санитарных мероприятий, обеспечивающих прием, очистку и отведение сточных вод из территории населенного пункта или промышленного предприятия, включая ликвидацию или утилизацию осадка сточной воды.

КАНАЛІЗОВАНА територія – територія, з якої відводять стічні води каналізаційною мережею.

Канализированная территория – территория, из

якою відводять сточні води каналізаційною мережею.

КАПІЛЯРНА зона – зона, що розподіляє зону аерації і зону насичення, зв'язана гідравлічно з останньою.

Капиллярная зона – зона, розділююча зону аерації і зону насичення, зв'язана гідравлічно з останньою.

КАПІЛЯРНІСТЬ ґрунту – здатність ґрунту забезпечувати підйом води залежно від її технічного складу (чим менше ґрунтові частки, тим вона вище). У піщаних ґрунтах величина підйому становить кілька дециметрів, у глинистих може досягати 5 – 6 м. Висока капілярність ґрунту може служити причиною вологості в приміщеннях для тварин.

Капиллярность почвы – здатність ґрунту забезпечувати підйом води в залежності від її технічного складу (чим менше ґрунтові частки, тим вона вище). У піщаних ґрунтах величина підйому становить кілька дециметрів, у глинистих може досягати 5 – 6 м. Висока капілярність ґрунту може служити причиною вологості в приміщеннях для тварин.

КАПТАЖ джерела – інженерна водозабірна споруда, призначена для збирання джерельної води в місцях її вільного виходу на поверхню, до складу якої входять камери каптажу (приймальна та освітленої води), каптажне приміщення або павільйон.

Каптаж источника – інженерне водозабірне спорудження, призначене для збору ключової води в місцях її вільного виходу на поверхню, до складу якої входять камери каптажу (приймальна та освітленої води), каптажне приміщення або павільйон.

КАПТАЖ підземних вод – споруда для захоплення підземних вод.

Каптаж подземных вод – спорудження для захоплення підземних вод.

подземных вод.

КАРСТ, карстові явища (по назві плато Крас (Kras) у колишній Югославії) – явища, які виникають у розчинних водними розчинами осадових гірських породах (вапняки, гіпс) і виражаються утвореннями заглиблень у вигляді ям, провалів, печер, природних пустот, криниць і ін. Антропогенне порушення поверхні літосфери посилює карстові явища.

Карст, карстовые явления (по названію плато Крас (Kras) в бывшей Югославии) – явления, возникающие в растворимых водными растворами осадочных горных породах (известняки, гипс) и выражаются образованиями углублений в виде ям, провалов, пещер, естественных пустот, колодцев и др. Антропогенное нарушение поверхности литосферы усиливает карстовые явления.

КАСКАД водосховищ – група водосховищ, функціонально залежних одне від одного і розташованих на одному водотоці.

Каскад водохранилищ – група водохранилищ, функціонально зависимых друг от друга и расположенных на одном водотоке.

КАСКАД гідровузлів – група гідровузлів, розташованих послідовно за течією водотоку і пов'язаних між собою спільністю водогосподарського режиму.

Каскад гідроузлов – группа гидроузлов, расположенных последовательно по течению водотока и связанных между собой общностью водохозяйственного режима.

КАТАСТРОФА екологічна (грец. *katastrophe* – поворот, переворот) – нерівномірне, нестационарне перетворення навколишнього середовища, наслідком якого є втрата

стійкості (втрата рівноваги) у результаті зміни власних параметрів і/або швидкої зміни зовнішніх перемінних. Катастрофа екологічна переводить навколишнє середовище в область рівноваги з меншими, у порівнянні з вихідним рівнем складності, енергетичним і екологічним потенціалами. Катастрофа екологічна виникає нерідко на основі прямої або непрямой антропогенної дії, а також несприятливого і небезпечного природного явища.

Катастрофа екологическая (греч. *katastrophe* – **поворот, переворот**) – неравномерное, нестационарное превращение окружающей среды, следствием которого является потеря стойкости (потеря равновесия) в результате изменения собственных параметров и/или быстрого изменения внешних переменных. Катастрофа екологическая переводит окружающую среду в область равновесия с меньшими, в сравнении с исходным уровнем сложности, энергетическим и экологическим потенціалами. Катастрофа екологическая возникает нередко на основе прямого или непрямого антропогенного воздействия, а также неблагоприятного и опасного природного явления.

КАТАХАЛІННІСТЬ – зниження солоності морської води від дна до поверхні. *Примітка.* Термін не вживається для прісних вод.

Катахалинность – снижение солёности морской воды от дна к поверхности. *Примечание.* Термин не употребляется для пресных вод.

КАТІОНІТ – іоніт, здатний до обміну катіонів, якими він заряджений при регенерації, на катіони, які знаходяться у воді.

Катионит – ионит, способный к обмену катионов, которыми он заряжен при регенерации, на катионы, находящиеся в воде.

КАШТАНОВІ ґрунти – тип ґрунту сухих степів помірного поясу, містить 1,5 – 4,5 % гумусу. Темно-каштанові, каштанові і світло-каштанові займають значну площу на півдні України, в Російській Федерації, а також у Північній Монголії, Китаї, Турції, США та Аргентині.

Каштановые почвы – тип почвы сухих степей умеренного пояса, содержит 1,5 – 4,5 % гумуса. Темно-каштановые, каштановые и светло-каштановые занимают значительную площадь на юге Украины, в Российской Федерации, а также в Северной Монголии, Китае, Турции, США и Аргентине.

КЕК – осад стічної води або активний мул, зневоднений до 60 – 85 % вологості.

Кек – осадок сточной воды или активный ил, обезвоженный до 60 – 85 % влажности.

КЕСОН – захисна конструкція, що утворює замкнений робочий простір, у якому підтримується тиск повітря, що запобігає надходженню у нього води.

Кессон – защитная конструкция, образующая замкнутое рабочее пространство, в котором поддерживается давление воздуха, предотвращающее поступление в него воды.

КЕСОННА хвороба – декомпресійне захворювання, яке виникає в більшості людей після кесонних і водолазних робіт при порушенні правил декомпресії (послідовного переходу від високого до нормального атмосферного тиску). Ознаки: свербіж, біль в суглобах і м'язах, головокружіння, розлад мови, запаморочення свідомості,

параліч.

Кессонная болезнь – декомпресійне захворювання, виникає в більшості людей після кессонних і водолазних робіт при порушенні правил декомпресії (последовательного переходу від високого до нормального атмосферного тиску). Признаки: зуд, біль в суглобах і м'язах, головокружіння, розлад мови, втрата свідомості, параліч.

КИСЛОТНІСТЬ ґрунту – властивість ґрунту, обумовлена наявністю водневих іонів у ґрунтовому розчині і обмінних іонів водню і алюмінію у ґрунтовому поглинаючому комплексі. Підвищена кислотність ґрунту нейтралізується вапнуванням.

Кислотность почвы – свойство ґрунту, обумовлене наявністю водневих іонів в ґрунтового розчині і обмінних іонів водню і алюмінію в ґрунтового поглинаючому комплексі. Підвищена кислотність ґрунту нейтралізується вапнуванням.

КІЛОМЕТРАЖ водотоку – підрахунок відстаней за середньою лінією водотоку, починаючи від його гирла вгору за течією.

Километраж водотока – підрахунок відстаней по середній лінії водотока, починаючи від його гирла вгору за течією.

КІЛЬКІСТЬ опадів – загальний об'єм води, який утворився з атмосферних опадів, що випали на площу даної території за певний час.

Количество осадков – загальний об'єм води, який утворився з атмосферних опадів, випавших на площу даної території за певний час.

КЛАС небезпеки речовини (I, II, III, IV) – ступінь небезпеки для людини хімічних речовин забруднюючих воду, який

залежить від їх токсичності, кумулятивності, лімітуючої ознаки шкідливості та здатності викликати негативні віддалені ефекти.

Класс опасности вещества (I, II, III, IV) – степень опасности для человека химических веществ, загрязняющих воду, который зависит от их токсичности, кумулятивности, лимитирующего признака вредности и способности вызывать неблагоприятные отдаленные эффекты.

КЛАС сапробності – ступінь забруднення води органічними речовинами. Див. Сапробність гідробіонта.

Класс сапробности – степень загрязнения воды органическими веществами. См. Сапробность гидробионта.

КЛАС якості води – оцінка якості води, виявлена в інтервалі чисельних значень показників складу і властивостей води, що характеризують її придатність для певного виду водокористування.

Класс качества воды – оценка качества воды, обнаруженная в интервале численных значений показателей состава и свойств воды, характеризующих ее пригодность для определенного вида водопользования.

КЛАСИФІКАЦІЯ водотоків – розподіл водотоків на групи за географічними, кліматичними, гідрологічними і іншими ознаками.

Классификация водотоков – распределение водотоков на группы за географическими, климатическими, гидрологическими и другими признаками.

КЛЮЧ – джерела підземних вод, природні виходи підземних вод на земну поверхню (на суші або під водою). Джерела можуть бути холодними і гарячими і мати різноманітний

хімічний і газовий склад.

Ключ – источники подземных вод, естественные выходы подземных вод на земную поверхность (на суше или под водой). Источники могут быть холодными и горячими и иметь разнообразный химический и газовый состав.

КОАГУЛЮВАННЯ води – реагентний метод поліпшення якості води за допомогою спеціальних речовин – коагулянтів: сірчанокислого алюмінію, залізного купоросу, хлорного заліза, алюмінату натрію. Дозу коагулянту встановлюють залежно від мутності води від 30 до 200 мг/л.

Коагулирование воды – реагентный метод улучшения качества воды с помощью специальных веществ – коагулянтов: сернокислого алюминия, железного купороса, хлорного железа, алюмината натрия. Дозу коагулянта устанавливают в зависимости от мутности воды от 30 до 200 мг/л.

КОАГУЛЯНТИ – речовини, введення яких у рідку дисперсну систему викликає склеювання одна з одною частинок дисперсної фази (коагуляцію). Розповсюджені коагулянти – полімерні поверхнево активні речовини, які використовуються для розділення складних сумішей. У медицині коагулянтами називаються речовини, які підвищують згортання крові.

Коагулянты – вещества, введение которых в жидкую дисперсную систему вызывает склеивание друг с другом частиц дисперсной фазы (коагуляцию). Распространенные коагулянты – полимерные поверхностно активные вещества, использующиеся для разделения сложных смесей. В медицине коагулянтами называются вещества, повышающие свертывание крови.

КОАЛЕСЦЕНЦІЯ (від лат. *coalesco* – зростаюсь, з'єднуюсь) –

злиття крапель рідини або пухирців газу при їх дотику. Коалесценція крапель води – одна із причин випадання атмосферних опадів у вигляді дощу і роси. Коалесценцію використовують при руйнуванні піни і емульсій, нанесенні лакофарбових покриттів методом розпилення, рафінації рослинних масел і ін.

Коалесценция (от лат. *coalesco* – *срастаюсь, соединяюсь*) – слияние капель жидкости или пузырьков газа при их соприкосновении. Коалесценция капель воды – одна из причин выпадения атмосферных осадков в виде дождя и росы. Коалесценцию используют при разрушении пены и эмульсий, нанесении лакокрасочных покрытий методом распыления, рафинации растительных масел и др.

КОЕФІЦІЄНТ водовіддачі – відношення об'єму води, який може віддати порода при гравітаційному осушенні, до загального об'єму породи.

Коэффициент водоотдачи – отношение объема воды, который может отдать порода при гравитационном осушении, к общему объему породы.

КОЕФІЦІЄНТ водообміну – відношення кількості води, яка надходить у водойму за прийняту одиницю часу, до його об'єму. *Примітка.* Для озер приймається відношення середньорічного притоку до об'єму озера, а для водосховища – відношення об'єму стоку через гідровузол у середній за водністю річок до повного об'єму водосховища.

Коэффициент водообмена – отношение количества воды, поступающего в водоем за принятую единицу времени, к его объему. *Примечание.* Для озер принимается отношение среднегодового притока к

об'єму озера, а для водохранилища – отношение объема стока через гидроузел в средней по водности рек к полному объему водохранилища.

КОЕФІЦІЄНТ звивистості річки – відношення довжини річки, виміряної по карті, до суми відрізків прямих, з'єднуючих початок і кінець одноманітно орієнтованих ділянок річки.

Коэффициент извилистости реки – отношение длины реки, измеренной по карте, к сумме отрезков прямых, соединяющих начало и конец однообразно ориентированных участков реки.

КОЕФІЦІЄНТ зволоження – відношення річної кількості опадів до річної величини випаровуваності для даного ландшафту. Коефіцієнт зволоження – показник відношення тепла і вологи. При коефіцієнті зволоження > 1 і достатній кількості тепла переважають лісні ландшафти, при коефіцієнті зволоження < 1 – лісостепові, степові і пустельні ландшафти. Показник вперше увів Г.М. Висоцький.

Коэффициент увлажнения – отношение годового количества осадков к годовой величине испаряемости для данного ландшафта. Коэффициент увлажнения – показатель отношения тепла и влаги. При коэффициенте увлажнения > 1 и достаточному количеству тепла преобладают лесные ландшафты, при коэффициенте увлажнения < 1 – лесостепные, степные и пустынные ландшафты. Показатель впервые ввел Г.М. Висоцкий.

КОЕФІЦІЄНТ корисної дії зрошувальної мережі – відношення об'єму води, поданої при зрошенні, до об'єму води, вилученої з водного об'єкту у зрошувальну мережу.

Коэффициент полезного действия оросительной

сети – отношение объема воды, поданного при орошении, к объему воды, изъятая из водного объекта в оросительную сеть.

КОЕФІЦІЄНТ корисної ємності водосховища – відношення корисного об'єму водосховища до середньо багаторічної величини річного стоку водотоку у створі регулюючої споруди.

Коэффициент полезной емкости водохранилища – отношение полезного объема водохранилища к средне многолетней величине годового стока водотока в створе регулирующего сооружения.

КОЕФІЦІЄНТ наповнення каналізаційної мережі – відношення глибини шару води у самопливному трубопроводі або каналі до його діаметра або висоти у розрахунковій точці каналізаційної мережі.

Коэффициент наполнения канализационной сети – отношение глубины слоя воды в самотечном трубопроводе или канале к его диаметру или высоте в расчетной точке канализационной сети.

КОЕФІЦІЄНТ нерівномірності витрати стічної води – відношення максимальної або мінімальної витрати до середньої витрати стічної води за певний інтервал часу.

Коэффициент неравномерности вытраты сточной воды – отношение максимальной или минимальной вытраты к средней вытрате сточной воды за определенный интервал времени.

КОЕФІЦІЄНТ нерівномірності водоспоживання – відношення максимального або мінімального водоспоживання до середнього за певний інтервал часу.

Коэффициент неравномерности водопотребления – отношение максимального или минимального

водопотреблення до середнього за определенный інтервал
времени.

КОЕФІЦІЄНТ підземного живлення річки – відношення
об'єму підземного живлення річки за певний інтервал
часу до величини річкового стоку.

Коэффициент подземного питания реки – отношение
объема подземного питания реки за определенный
интервал времени к величине речного стока.

КОЕФІЦІЄНТ підземного стоку – відношення величини
підземного стоку до об'єму атмосферних опадів
водозбірного басейну за певний інтервал часу.

Коэффициент подземного стока – отношение величины
подземного стока к объему атмосферных осадков
водосборного бассейна за определенный интервал
времени.

КОЕФІЦІЄНТ рециркуляції активного мулу – відношення
об'єму зворотного активного мулу до середньої витрати
стічної води в аеротенку.

Коэффициент рециркуляции активного ила –
отношение объема обратного активного ила к средней
вытрате сточной воды в аэротенке.

КОЕФІЦІЄНТ розмноження – 1) число народжених особин, які
припадають на 1000 самок; особин, що розмножуються
або особин обох статей у популяції за одиницю часу;
2) різниця між народжуваністю і смертністю за одиницю
часу; 3) приріст чисельності популяції з урахуванням
обмежуючих факторів середовища, описаний
математичним рівнянням (коефіцієнт приросту Вольтера
або специфічна швидкість природного приросту Лотка).

Коэффициент размножения – 1) число рожденных
особей, припадающее на 1000 самок; особей

розмножуються или особей обоєго пола в популяції за одиницю часу; 2) різниця між народжуваністю и смертністю за одиницю часу; 3) приріст численності популяції з урахуванням обмежуючих факторів середовища, описаний математическим рівнянням (коефіцієнт прироста Вольтера или специфіческа скорость естественного прироста Лотка).

КОЕФІЦІЄНТ стійкості русла – величина, що характеризує ступінь стійкості русла у відношенні розмиву, яка становить собою відношення середнього розміру часток, утворюючих ложе потоку, до нахилу водної поверхні річки.

Коеффициент стойкости русла – величина, характеризующая степень стойкости русла в отношении размыва, представляющая собой отношение среднего размера частей, образующих ложе потока, к уклону водной поверхности реки.

КОЕФІЦІЄНТ стоку – відношення величини поверхневого стоку, вираженої у одиницях об'єму або у мм шару, до кількості атмосферних опадів, які випали на ту ж одиницю площі за той же час (як правило, за рік).

Коеффициент стока – отношение величины поверхностного стока, выраженной в единицах объема или в мм слоя, к количеству атмосферных осадков, выпавших на ту же единицу площади за то же время (как правило, за год).

КОЕФІЦІЄНТ фільтрації – величина, що характеризує ступінь водопроникності пористого тіла, і дорівнює швидкості ламінарної фільтрації води при п'єзометричному ухилі фільтраційного потоку, який дорівнює одиниці.

Коеффициент фильтрации – величина,

характеризуюча ступінь водопроницаємості пористого тіла, і рівняюча ступінь швидкості ламинарної фільтрації води при пьезометричному ухилі фільтраційного потоку, рівняючогося одиниці.

КОЛЕКТОР – 1) Колектор при осушінні – дренажна труба або канал, які приймають воду із регулюючої частини осушувальної сітки і відводять її за межі осушуваної території. **2) Колектор каналізаційний** – ділянка каналізаційної сітки, яка збирає стічні води із басейнів каналізування.

Коллектор – 1) Коллектор при осушении – дренажная труба или канал, принимающие воду из регулирующей части осушительной сетки и отводящие ее за пределы осушаемой территории. **2) Коллектор канализационный** – участок канализационной сети, собирающий сточные воды из бассейнов канализирования.

КОЛІ-ІНДЕКС води – кількість бактерій (E. Coli) в 1 л води. Для доброякісної питної води колі-індекс не перевищує 3.

Коли-индекс воды – количество бактерий (E. Coli) в 1 л воды. Для доброкачественной питьевой воды коли-индекс не превышает 3.

КОЛІРНІСТЬ води – показник, що характеризує інтенсивність забарвлення (кольору) води.

Цветность воды – показатель, характеризующий интенсивность цвета воды.

КОЛІ-ТИТР води – найменший об'єм досліджуваної води (у мл), у якому виявляють одну кишкову паличку (для доброякісної питної води колі-титр становить не менше 300 мл).

Коли-титр води – найменший об'єм досліджуваної води (в мл), в якій виявляють одну кишечкову паличку (для доброякісної питьової води коли-титр становить не менше 300 мл).

КОЛІ-ТИТР ґрунту. Характеризує санітарний стан ґрунту. Сильно забруднений ґрунт – виявлення кишкової палички в 0,001 г і менше; помірно забруднений – в 0,01 – 0,001; слабо забруднений – 1,0 – 0,1 і чистий – 1,0 г і вище.

Коли-титр ґрунту. Характеризує санітарне стан ґрунту. Сильно забруднений ґрунт – виявлення кишкової палички в 0,001 г і менше; помірно забруднений – в 0,01 – 0,001; слабо забруднений – 1,0 – 0,1 і чистий – 1,0 г і вище.

КОЛОДЯЗЬ – споруда для водопостачання на підвищенні, на певній відстані від гноєсховищ, скотопротинних трактів. Колодязі бувають шахтні й трубчасті. Шахтні бувають із дерева, цегли, каменю, бетону, залізобетону. Середня глибина шахтного колодязя до 10 м. Глибина водостоку колодязя повинна гарантувати безперебійне постачання водою; нормальна висота водостою 1,5 м.

Колодець – споруда для водоснабження на підвищеному місці, на певній відстані від гноєсховищ, скотопротинних трактів. Колодці бувають шахтні й трубчасті. Шахтні бувають із дерева, цегли, каменю, бетону, залізобетону. Середня глибина шахтного колодця до 10 м. Глибина водостока колодця повинна гарантувати безперебійне постачання водою; нормальна висота водостою 1,5 м.

КОЛОДЯЗЬ артезіанський – водозабірний шахтовий колодець для отримання води з напірних водоносних пластів.

Колодец артезианский – водозаборный шахтний колодець для получения воды из напорных водоносных пластов.

КОЛОДЯЗЬ вбирающий – колодязь або шахта (із закріпленими стінками), у які скидають надлишкові води із заболочених замкнутих улоговин.

Колодец вбирающий – колодец или шахта (с закреплёнными стенками), в которые сбрасывают избыточные воды из заболоченных замкнутых улоговин.

КОЛОДЯЗЬ водобійний – пристрій, що забезпечує затоплення гідравлічного стрибка і гасіння надлишкової енергії потоку за рахунок зниження водобоя відносно дна відводного русла.

Колодец водобойный – устройство обеспечивающее затопление гидравлического прыжка и гашение избыточной энергии потока за счет снижения водобоя относительно дна отводного русла.

КОЛОДЯЗЬ водозбірний – колодязь для збору води з водозабірних споруд.

Колодец водосборный – колодец для сбора воды из водозаборных сооружений.

КОЛОДЯЗЬ водопровідний – споруда на водопровідній мережі, призначена для установки арматури і експлуатації мережі.

Колодец водопроводный – сооружение на водопроводной сети, предназначенное для установки арматуры и эксплуатации сети.

КОЛОДЯЗЬ каналізаційний – колодязь, влаштований на каналізаційній мережі для забезпечення її експлуатації.

Колодец канализационный – колодец, устроенный на канализационной сети для обеспечения ее эксплуатации.

КОЛОДЯЗЬ опускний – порожниста конструкція, занурювана під дією сили тяжіння у ґрунт по мірі його розробки усередині конструкції.

Колодец опускной – полая конструкция, погружаемая под действием силы притяжения в почву по мере его разработки внутри конструкции.

КОЛОДЯЗЬ шахтний – колодязь із закріпленими стінками для забору підземних вод через дно і стінки.

Колодец шахтный – колодец с закрепленными стенками для забора подземных вод через дно и стенки.

КОЛЬМАТАЦІЯ – заповнення пор ґрунтів дрібними частками, наприклад, глинистими, внесеними водою у процесі її фільтрації через ґрунт.

Кольматация – заполнение пор почв мелкими частицами, например, глинистыми, внесенными водой в процессе ее фильтрации через почву.

КОМПЛЕКСНЕ використання водних ресурсів – використання водних ресурсів для задоволення потреб населення і різних галузей народного господарства, при якому знаходять економічно виправдане застосування багато корисних властивостей певного водного об'єкту.

Комплексное использование водных ресурсов – использование водных ресурсов для удовлетворения потребностей населения и разных отраслей народного хозяйства, при котором находят экономически оправданное применение много полезных свойств определенного водного объекта.

КОМПЛЕКСНИЙ гідровузол – гідровузол, призначений для потреб декількох користувачів водогосподарського комплексу.

Комплексный гидроузел – гидроузел, предназначенный

для потребностей нескольких пользователей водохозяйственного комплекса.

КОНДИЦІОНУВАННЯ води – обробка води з метою доведення її складу і властивостей до необхідної якості для даного виду використання.

Кондиционирование воды – обработка воды с целью доведения ее состава и свойств до необходимого качества для данного вида использования.

КОНДИЦІОНУВАННЯ осаду – обробка осаду стічної води перед зневодненням з метою покращення його водовіддаючих властивостей.

Кондиционирование осадка – обработка осадка сточной воды перед обезвоживанием с целью улучшения его водоотдающих свойств.

КОНТАКТНИЙ резервуар – резервуар, у якому відбувається взаємодія води з реагентами протягом заданого інтервалу часу.

Контактный резервуар – резервуар, в котором происходит взаимодействие воды с реагентами в течение заданного интервала времени.

КОНТРОЛЬ якості води – перевірка відповідності контрольованих показників нормам і вимогам.

Контроль качества воды – проверка соответствия контролируемых показателей нормам и требованиям.

КОНТРОЛЬОВАНІ показники – показники складу і властивостей води, визначені при контролі її якості.

Контролируемые показатели – показатели состава и свойств воды, определенные при контроле ее качества.

КОНТРОЛЬНИЙ створ водного об'єкта – поперечний перетин водного об'єкта, у якому здійснюється контроль за якістю води.

Контрольный створ водного объекта – поперечное сечение водного объекта, в котором осуществляется контроль за качеством воды.

КОНЦЕНТРАЦИЯ речовини у воді – кількість речовини, що міститься у одиниці об'єму води. Залежно від способу її вираження розрізняють об'ємну, масову і молярну концентрації.

Концентрация вещества в воде – количество вещества, содержащееся в единице объема воды. В зависимости от способа ее выражения различают объемную, массовую и молярную концентрации.

КОНЦЕНТРАЦИЯ фоновая – концентрація речовини у воді водного об'єкту, що сформувалася під впливом усіх джерел домішок, за винятком впливу даного джерела, відносно якого визначається фоновая концентрація.

Концентрация фоновая – концентрация вещества в воде водного объекта, сформировавшаяся под воздействием всех источников примесей, за исключением влияния данного источника, относительно которого определяется фоновая концентрация.

КОНЦЕНТРАЦИЯ фоновая забруднюючої речовини – концентрація забруднюючої атмосферу або водні об'єкти речовини, створювана усіма джерелами викиду (скиду) речовин, виключаючи розглядувані.

Концентрация фоновая загрязняющего вещества – концентрация загрязняющей атмосферу или водные объекты вещества, создаваемая всеми источниками выбросов (сбросу) веществ, исключая рассматриваемые.

КОНЦЕНТРАЦИЯ фоновая природна – концентрація речовини у воді у фоновому створі водного об'єкту, що формується у результаті природних процесів без антропогенного

впливу, у тому числі пов'язана зі скидом зворотних (стічних, скидних і дренажних) вод.

Концентрация фоновая естественная – концентрация вещества в воде в фоновом створе водного объекта, формируемая в результате естественных процессов без антропогенного влияния, в том числе связанная с сбросом обратных (сточных, сбросных и дренажных) вод.

КОНЦЕНТРАЦІЯ фоновая природна розрахункова – передбачувано можлива природна фоновая концентрація речовини у воді водного об'єкту, яка обраховується для заданих розрахункових умов.

Концентрация фоновая естественная расчетная – предполагаемая возможная естественная фоновая концентрация вещества в воде водного объекта, вычисляемая для заданных расчетных условий.

КОНЦЕНТРАЦІЯ фоновая розрахункова – номінальна фоновая концентрація речовини у воді водного об'єкту, яка обчислюється для заданих розрахункових умов.

Концентрация фоновая расчетная – номинальная фоновая концентрация вещества в воде водного объекта, вычисляемая для заданных расчетных условий.

КОПАНЬ – невелика штучна водойма, утворена у спеціально викопаному заглибленні.

Копань – небольшой искусственный водоем, образованный в специально выкопанном углублении.

КОРИСНИЙ об'єм водосховища – частина повного об'єму водосховища, використовується для регулювання стоку, яка міститься між нормальним підпірним рівнем і рівнем мертвого об'єму.

Полезный объем водохранилища – часть полного

объема водохранилища, используемая для регуляции стока, содержащаяся между нормальным подпорным уровнем и уровнем мертвого объема.

КРИВА виснаження запасів води – гідрограф, що характеризує гранично інтенсивний спад від початкової витрати води, виникаючий при повній відсутності поповнень запасів води у водозбірному басейні дощовою і сніговою водою.

Примітка. Розрізняють: загальну криву виснаження сумарних запасів води, які накопичуються у водозбірному басейні до початку даного інтервалу часу; часткову криву виснаження поповнень запасів води у водозбірному басейні, які виникли протягом даного інтервалу часу.

Кривая истощения запасов воды – гидрограф, характеризующий предельно интенсивный спад от начальной вытраты воды, возникающий при полном отсутствии пополнений запасов воды в водосборном бассейне дождевой и снежной водой.

Примечание. Различают: общую кривую истощения суммарных запасов воды, скапливающихся в водосборном бассейне к началу данного интервала времени; частичную кривую истощения пополнений запасов воды в водосборном бассейне, возникающих в течение данного интервала времени.

КРИВА виснаження стоку – лінія, характеризуюча закономірність зменшення величини стоку у зв'язку з виснаженням запасів води у річковому басейні.

Кривая истощения стока – линия, характеризующая закономерность уменьшения величины стока в связи с истощением запасов воды в речном бассейне.

КРИВА витрат води – залежність між витратою і рівнем води

для даного створу водотоку.

Кривая расхода воды – зависимость между вытратой и уровнем воды для данного створа водотока.

КРИВА площ дзеркала у водосховищі – крива залежності площі дзеркала води водосховища від рівня його наповнення.

Кривая площадей зеркала в водохранилище – кривая зависимости площади зеркала воды водохранилища от уровня его наполнения.

КРИТЕРІЙ якості води – ознака, за якою робиться оцінка якості води за видами водокористування.

Критерий качества воды – признак, по которому делается оценка качества воды по видам водопользования.

КРИТЕРІЙ якості води гігієнічний – показник, який дозволяє оцінювати токсикологічну, епідеміологічну і радіологічну безпеку води і наявність сприятливих властивостей для здоров'я нинішніх і наступних поколінь людей.

Критерий качества воды гигиенический – показатель, позволяющий оценивать токсикологическую, эпидемиологическую и радиологическую безопасность воды и наличие благоприятных свойств для здоровья нынешних и последующих поколений людей.

КРИТЕРІЙ якості води екологічний – показник, за допомогою якого оцінюються умови нормального життя гідробіонтів.

Критерий качества воды экологический – показатель, с помощью которого оцениваются условия нормальной жизни гидробионтов.

КРИТЕРІЙ якості води економічний – показник, за допомогою

якого оцінюється рентабельність використання води водного об'єкту для всіх видів водокористування.

Критерий качества воды экономический – показатель, с помощью которого оценивается рентабельность использования воды водного объекта для всех видов водопользования.

КРИТЕРІЙ якості води рибогосподарський – показник оцінки придатності води для споживання і розвитку промислових риб і промислових водних організмів.

Критерий качества воды рыбохозяйственный – показатель оценки пригодности воды для потребления и развития промышленных рыб и промышленных водных организмов.

КРИТЕРІЙ якості зрошувальної води – показник оцінки придатності води для зрошення за впливом її на стан верхніх шарів ґрунту, урожайність і якість сільськогосподарської продукції.

Критерий качества оросительной воды – показатель оценки пригодности воды для орошения по влиянию ее на состояние верхних слоев почвы, урожайность и качество сельскохозяйственной продукции.

КРИТИЧНА величина параметру стану екосистем – граничне значення параметру стану екосистеми (на межі її області стійкості) при якому починаються незворотні зміни екосистеми.

Критическая величина параметра состояния экосистем – предельное значение параметра состояния экосистемы (на грани ее области стойкости) при котором начинаются необратимые изменения экосистемы.

КРИТИЧНА глибина – глибина потоку, при якій питома енергія приймає мінімальне значення для даної витрати води.

Критическая глубина – глубина потока, при которой удельная энергия принимает минимальное значение для данной затраты воды.

КРИТИЧНЕ навантаження забруднюючої речовини (англ. critical load) – кількісне вираження максимального навантаження (випадіння) на одиницю площі природного територіального комплексу одного або декількох поллютантів, нижче якої не відбувається шкідливої дії на позначений чутливий елемент навколишнього середовища (рецептор) відносно сучасного рівня знань. Критичне навантаження – один із показників стійкості екосистем.

Критическая нагрузка загрязняющего вещества (англ. critical load) – количественное выражение максимальной нагрузки (выпадение) на единицу площади естественного территориального комплекса одного или нескольких поллютантов, ниже которой не происходит вредного воздействия на обозначенный чувствительный элемент окружающей среды (рецептор) в отношении с современным уровнем знаний. Критическая нагрузка – один из показателей стойкости экосистем.

КРИТИЧНІ точки виробництва – етапи чи операції в процесі виготовлення харчової продукції, проведення контролю під час яких запобігає можливості виробництва неякісної чи небезпечної продукції.

Критические точки производства – этапы или операции в процессе изготовления пищевой продукции, проведение контроля при которых предотвращается

возможность производства некачественной или опасной продукции.

КРИОЛОГИЯ – розділ гідрології суші, що вивчає процеси формування і зміни льодяного покриву поверхневих вод.

Криология – раздел гидрологии суши, изучающий процессы формирования и изменения ледяного покрова поверхностных вод.

КРОМКА льоду – межа між льодяним покривом і відкритою водною поверхнею.

Кромка льда – предел между ледяным покровом и открытой водной поверхностью.

КРУГООБІГ речовин на Землі – повторювані процеси перетворення і переміщення речовин у природі, які носять циклічний характер. Загальний кругообіг речовин складається із окремих процесів (кругообіг води, газів, хімічних елементів), які не є повністю зворотними, оскільки відбувається розсіювання речовини, зміна її складу і ін.

Круговорот веществ на Земле – повторяемые процессы превращения и перемещения веществ в природе, носящие циклический характер. Общий круговорот веществ состоит из отдельных процессов (круговорот воды, газов, химических элементов), которые не есть полностью обратимыми, так как происходит рассеивание вещества, изменение ее состава и др.

КРУГООБІГ води на Землі (вологообіг) – безперервний замкнутий процес переміщення води в атмосфері, гідросфері і земній корі, який складається із випаровування, переносу водяної пари у атмосфері, конденсації пари, випаданні опадів, стоку. У цьому єдиному процесі проходить неперервний перехід води з

земної поверхні у атмосферу і назад. Див. також Водний баланс Землі.

Круговорот води на Земле (влагообмен) – непрерывный замкнутый процесс перемещения воды в атмосфере, гидросфере и земной коре, который состоит из испарения, переноса водяной пары в атмосфере, конденсации пары, выпадении осадков, стока. В этом единственном процессе происходит непрерывный переход воды из земной поверхности в атмосферу и назад. См. также Водный баланс Земли.

КРУПА – вид твердых атмосферних опадів, які випадають із хмар при температурах, які близькі 0°C . Розрізняють снігову крупу – снігоподібні білі ядра і льодяну – частинки щільного льоду; розмір їх до 5 мм.

Крупа – вид твердых атмосферных осадков, выпадающих из туч при температурах ближе 0°C . Различают снежную крупу – снегоподобные белые ядра и ледяную – частицы плотного льда; размер их до 5 мм.

Л

ЛАГУНА – 1) Неглибока водойма, яка знаходиться поблизу моря і як правило з'єднана з ним мілкою вузькою протокою.

2) Ділянка моря між кораловими рифами і берегом материка або острова, а також всередині атолла.

Лагуна – 1) Неглубокий водоем, находящийся вблизи моря и как правило соединенная с ним мелким узким проливом. 2) Участок моря между коралловыми рифами и берегом материка или острова, а также внутри атолла.

ЛАНДШАФТ субаквальний – за класифікацією Б.Б. Полинова, місцева водойма з переважанням процесу привнесення речовини з твердим і рідким стоком над виносом.

Ландшафт субаквальный – за классификацией Б.Б. Полинова, местный водоем с преобладанием процесса привносящего вещества с твердым и жидким стоком над выносом.

ЛАНДШАФТ супераквальний – за класифікацією Б.Б. Полинова – надводний ландшафт елементарний, який сформувався на понижених елементах рельєфу, в умовах залягаючих близько до поверхні ґрунтових вод; характеризується потраплянням речовин із атмосфери, а також з поверхневими і ґрунтовими водами.

Ландшафт супераквальный – по классификации Б.Б. Полинова – надводный ландшафт элементарный, сформировавшийся на сниженных элементах рельефа, в условиях залегающих близко к поверхности грунтовых вод; характеризуется попаданием веществ из атмосферы, а также с поверхностными и грунтовыми водами.

ЛАНДШАФТ елювіальний – за класифікацією Б.Б. Полинова, ландшафт елементарний, сформований на підвищених

елементах рельєфу, при глибокому заляганні рівня ґрунтових вод; характеризується потраплянням речовин переважно із атмосфери, майже повною відсутністю стороннього притоку речовин.

Ландшафт элювиальный – по классификации Б.Б. Полинова, ландшафт элементарный, сформированный на повышенных элементах рельефа, при глубоком залегании уровня грунтовых вод; характеризуется попаданием веществ преимущественно из атмосферы, почти полным отсутствием побочного притока веществ.

ЛАНКА кругообігу води атмосферна – складова частина кругообігу води у природі, включає у себе воду в атмосфері в усіх її можливих агрегатних станах: рідкому, газоподібному, твердому.

Звено круговорота воды атмосферное – составная часть круговорота воды в природе, включающая воду в атмосфере во всех ее возможных агрегатных состояниях: жидкому, газообразному, твердому.

ЛАНКА кругообігу води біологічна – складова частина кругообігу води у природі, яка відноситься до води, що належить живим організмам: тваринам і рослинам.

Звено круговорота воды биологическое – составная часть круговорота воды в природе, относящееся к воде, которая принадлежит живым организмам: животным и растениям.

ЛАНКА кругообігу води в природі ґрунтова – складова частина літогенної ланки кругообігу води, яка включає у себе вологу верхнього шару ґрунту.

Звено круговорота воды в природе почвенное – составная часть литогенной звена круговорота воды,

включающее влагу верхнего слоя почвы.

ЛАНКА кругообігу води господарська – складова частина кругообігу води у природі, яка починається у місці вилучення води з природних ланок її кругообігу за допомогою технічних заходів і споруд і закінчується у місці повернення води у природні ланки, вона включає в себе господарську воду.

Звено круговорота води хозяйственное – составная часть круговорота воды в природе, которая начинается в месте исключения воды из естественных ланок ее круговорота с помощью технических мероприятий и сооружений и заканчивается в месте возвращения воды в естественные звенья, она включает у себя хозяйственную воду.

ЛАНКА кругообігу води літогенна – складова частина кругообігу води у природі, яка відноситься до підземних вод.

Звено круговорота воды литогенное – составная часть круговорота воды в природе, относящаяся к подземным водам.

ЛАНКА кругообігу води озерна – складова частина кругообігу води у природі, яка відноситься до озер і включає у себе озерні води.

Звено круговорота воды озерное – составная часть круговорота воды в природе, относящаяся к озерам и включающее озерные воды.

ЛАНКА кругообігу води океанічна – складова частина кругообігу води у природі, яка відноситься до океанів і морів і включає у себе морську воду.

Звено круговорота воды океаническое – составная часть круговорота воды в природе, относящаяся к

океанам и морям и включающая морскую воду.

ЛАНКА кругообігу води природна – будь-яка з таких ланок кругообігу води у природі, як атмосферна, океанічна, літогенна, ґрунтова, річкова, озерна, біологічна, крім господарської.

Звено круговорота води природное – любое из таких звеньев круговорота воды в природе, как атмосферное, океаническое, литогенное, почвенное, речное, озерное, биологическое, кроме хозяйственного.

ЛАНКА кругообігу води річкова – складова частина кругообігу води у природі, яка відноситься до річок, водосховищ на них і струмків і включає у себе річкові води.

Звено круговорота воды речное – составная часть круговорота воды в природе, которая относится к рекам, водохранилищам на них и ручьям, и включает у себя речные воды.

ЛИМАН – (від грец. *límen* – гавань, бухта) – залив з звивистими невисокими берегами, який утворений при затопленні морем долин рівнинних річок у результаті відносного занурення прибережних частин суші та не зазнає дії припливу і відливу. Мулові відкладення лиману (ґязі) часто використовуються з бальнеологічною метою.

Лиман (от греч. *límen* – гавань, бухта) – залив с извилистыми невысокими берегами, образованній при затоплении морем долин равнинных рек в результате относительного погружения прибрежных частей суши и не испытывает действия прилива и отлива. Иловые отложения лимана (ґязи) часто используются с бальнеологической целью.

ЛИМАННЕ зрошування – глибоке одноразове внесення

зволоження ґрунту водами місцевого стоку (талими, паводковими і ін.). Воду утримують (10 – 20 діб) системою дамб і валів.

Лиманное орошение – глибоке одноразове внесення зволоження ґрунту водами місцевого стоку (талими, паводковими і др.). Воду удерживають (10 – 20 суток) системою дамб і валів.

ЛІД – вода у твердому стані. Відомо 11 кристалічних модифікацій льоду і аморфний лід. У природі знайдена тільки одна форма льоду – з щільністю $0,92 \text{ г/см}^3$, теплоємністю $2,09 \text{ кДж/(кг} \cdot \text{К)}$ при 0°C , теплотою плавлення 324 кДж/кг , яка зустрічається у вигляді власне льоду (материкового, плаваючого, підземного), снігу і інею. На Землі біля 30 млн. км^3 льоду.

Лед – вода в твердом состоянии. Известно 11 кристаллических модификаций льда и аморфный лед. В природе найдена только одна форма льда – с плотностью $0,92 \text{ г/см}^3$, теплоемкостью $2,09 \text{ кДж/(кг} \cdot \text{К)}$ при 0°C , теплотой плавления 324 кДж/кг , встречающаяся в виде собственно льда (материкового, плавающего, подземного), снега и инея. На Земле около 30 млн. км^3 льда.

ЛІЗИМЕТР – прилад для вимірювання водообміну ґрунтових вод з зоною аерації і вимірювання випаровування води з поверхні ґрунту.

Лизиметр – прибор для измерения водообмена ґрунтовых вод с зоной аэрации и измерение испарения воды из поверхности почвы.

ЛІМІТ – дозволений обсяг вилучення риби з природного середовища.

Лимит – разрешенный объем изъятия рыбы из естественной среды.

ЛІМІТ використання води – граничний обсяг використання води, який встановлюється дозволом на спеціальне водокористування.

Лимит использования воды – предельный объем использования воды, установленный разрешением на специальное водопользование.

ЛІМІТ відведення стічної води у водний об'єкт – об'єм стічної води, що відводиться у водний об'єкт, установлений для даного водокористувача, виходячи з норми водовідведення і стану водного об'єкта.

Лимит отведения сточной воды в водный объект – объем сточной воды, отводящейся в водный объект, установленный для данного водопользователя, исходя из нормы водоотвода и состояния водного объекта.

ЛІМІТ водоспоживання – гранична кількість вживаної свіжої води, установлювана для конкретного підприємства на основі його індивідуальних норм.

Лимит водопотребления – предельное количество употребляемой свежей воды, устанавливаемое для конкретного предприятия на основе его индивидуальных норм.

ЛІМІТ забору води – граничний обсяг забору води з водних об'єктів, який встановлюється в дозволі на спеціальне водокористування.

Лимит забора воды – предельный объем забора воды из водных объектов, устанавливаемый в разрешении на специальное водопользование.

ЛІМІТ скиду забруднюючих речовин – граничний обсяг скиду забруднюючих речовин у поверхневі водні об'єкти, який

встановлюється в дозволі на спеціальне водокористування.

Лимит сброса загрязняющих веществ – предельный объем сброса загрязняющих веществ в поверхностные водные объекты, устанавливаемый в разрешении на специальное водопользование.

ЛІМІТ скиду у водний об'єкт – маса нормованої речовини у рік, що встановлюється водокористувачу для визначення платежів за відведення у водний об'єкт зворотної (стічної, скидної, дренажної) води.

Лимит сброса в водный объект – масса нормируемого вещества в год, устанавливаемая водопользователю для определения платежей за отведение в водный объект обратной (сточной, сбросной, дренажной) воды.

ЛІМІТ скиду у каналізацію – маса нормованої речовини, максимально допустима до відведення за одиницю часу у каналізацію із зворотною (стічною, скидною, дренажною) водою без порушення умов нормальної роботи каналізаційних споруд і без загрози забруднення водного об'єкта, що приймає очищену зворотну воду.

Лимит сброса в канализацию – масса нормируемого вещества, максимально допустимая к отведению в единицу времени в канализацию с обратной (сточной, сбросной, дренажной) водой без нарушения условий нормальной работы канализационных сооружений и без угрозы загрязнения водного объекта, принимающего очищенную обратную воду.

ЛІМІТ тимчасово погодженого скиду (ТПС) – маса речовини у зворотній воді, максимально допустима до відведення у водний об'єкт від даного регульованого джерела домішок за одиницю часу протягом планового періоду при

поетапному досягненні величини ГДС.

Лимит временно согласованного сброса (ТПС) – масса вещества в обратной воде, максимально допустимая к отведению в водный объект от данного регулируемого источника примесей в единицу времени в течение планового периода при поэтапном достижении величины ГДС.

ЛІМІТУЮЧА ознака шкідливості речовини у воді – показник, за яким встановлюється гігієнічний норматив шкідливої хімічної речовини у воді, який визначається за мінімальною концентрацією, що впливає безпосередньо на організм людини (санітарно-токсикологічна ознака шкідливості), органолептичні властивості води (органолептична ознака шкідливості) чи процеси самоочищення водойм (загальносанітарна ознака шкідливості).

Лимитирующий признак вредности вещества в воде – показатель, по которому устанавливается гигиенический норматив вредного химического вещества в воде, который определяется по минимальной концентрации, влияет непосредственно на организм человека (санитарно-токсикологический признак вредности), органолептические свойства воды (органолептический признак вредности) или процессы самоочищения водоемов (общесанитарный признак вредности).

ЛІМНІГРАМА – запис показань лімніграфа.

Лимниграма – запись показаний лимниграфа.

ЛІМНІГРАФ – тип рівнеміру для автоматичного вимірювання і реєстрації зміни рівня води протягом часу.

Лимниграф – тип уровнемера для автоматического измерения и регистрации изменения уровня воды в

течение времени.

ЛІМНОЛОГІЯ – наукова дисципліна, яка вивчає озера.

Лимнология – научная дисциплина, изучающая озера.

ЛІНІЯ затоплення – лінія перетину дзеркала водосховища з земною поверхнею при відповідних розрахункових умовах.

Линия затопления – линия пересечения зеркала водохранилища с земной поверхностью при соответствующих расчетных условиях.

ЛІНІЯ току – крива, в усіх точках якої вектори швидкостей у даний момент направлені по дотичній до цієї кривої.

Линия тока – кривая, во всех точках которой векторы скоростей в данный момент направлены по касательной к этой кривой.

ЛІСОСПЛАВ плотовий – транспортування лісу водним шляхом у плотах.

Лесосплав плотовый – транспортировка леса водным путем в плотах.

ЛІСОСПЛАВ розрізнений – транспортування не зв'язаних між собою колод водним шляхом.

Лесосплав разрозненный – транспортировка не связанных между собой колод водным путем.

ЛІСОСПЛАВНА споруда – гідротехнічна споруда, що забезпечує лісосплав через гідровузол.

Лесосплавное сооружение – гидротехническое сооружение, обеспечивающее лесосплав через гидроузел.

ЛІТОРАЛЬ – прилежна зона водойми, доступна прибою, яка характеризується заростанням вищою водною рослинністю (макрофітами).

Литораль – прилежащая зона водоема, доступная прибою, характеризующаяся зарастанием высшей водной

растительностью (макрофитами).

ЛІТР (франц. litre) – одиниця об'єму і ємності у метричній системі мір; позначається л. 1 л – 1 дм³ – 0,001 м³.

Литр (франц. litre) – единица объема и емкости в метрической системе мер; отражается л. 1 л – 1 дм³ – 0,001 м³.

ЛИХО стихійне – будь-яке руйнівне, як правило, непередбачуване природне явище: землетрус, повінь, тайфун, виверження вулкана, посуха, масове розмноження шкідників, пилові бурі, відсутність комах-запилювачів, що загрожує життю людини тощо.

Беда стихийная – любое разрушающее, как правило, непредсказуемое природное явление: землетрясение, наводнение, тайфун, извержение вулкана, засуха, массовое размножение вредителей, пылевые бури, отсутствие комах-запилювачив, угрожающее жизни человека и тому подобное.

ЛИХО екологічне – стихійне лихо або аварія промислова, яка викликала серйозне порушення стану рівноваги екосистем (навколишнього середовища).

Беда экологическая – стихийное бедствие или авария промышленная, вызвавшая серьезное нарушение равновесного состояния экосистем (окружающей среды).

ЛОЖЕ долини – найнижча частина долини водотоку, яка включає його русло.

Ложе долины – самая низкая часть долины водотока, включающая его русло.

ЛУЖНІСТЬ води – властивість води, обумовлена наявністю у ній анаонів слабких кислот, головним чином вугільної; виражається у молярній концентрації речовини-еквівалента вугільної кислоти, ммоль/дм³.

Щелочность воды – свойство воды, обусловленное наличием в ней анаонив слабых кислот, главным образом угольной; выражается в молярной концентрации вещества-эквивалента угольной кислоты, ммоль/дм³.

ЛУКА – 1) дугоподібний вигін річки або утворений ним півострів (наприклад, Самарська Лука на Волзі). 2) Вигин морського берега – морська Лука, або лукомор'я.

Лука – 1) дугообразный изгиб реки или образуемый им полуостров (например, Самарская Лука на Волге). 2) Изгиб морского берега – морская Лука, или лукоморье.

ЛЬОДОВИКИ – рухомі природні накопичення льоду атмосферного походження на земній поверхні; утворюються у районах, де твердих атмосферних опадів відкладається більше, ніж тане і випаровується. Льодовики поділяються на наземні льодовикові покрови, шельфові і гірські. Загальна площа сучасних льодовиків біля 16,3 млн. км² (10,9 % площа суші), загальний об'єм льодовиків біля 30 млн. км³.

Ледники – подвижные естественные накопления льда атмосферного происхождения на земной поверхности; образуется в районах, где твердых атмосферных осадков откладывается больше, чем тает и испаряется. Ледники делятся на наземный ледниковый покров, шельфовые и горные. Общая площадь современных ледников около 16,3 млн. км² (10,9 % площадь суши), общий объем ледников около 30 млн. км³.

ЛЬОДОВИКОВЕ живлення – надходження у водотік або водойму води, яка утворилася внаслідок танення льодовика.

Ледниковое питание – поступление в водоток или водоем воды, образованной в результате таяния ледника.

ЛЬОДОМІРНА рейка – пристрій для вимірювання товщини льодяного покриву.

Ледомерная рейка – устройство для измерения толщины ледяного покрова.

ЛЬОДОРІЗ – пристрій перед гідротехнічною спорудою для захисту її від дії плаваючого льоду.

Ледорез – устройство перед гидротехническим сооружением для защиты его от действия плавающего льда.

ЛЬОДОСТАВ – стан водного об'єкту, який характеризується наявністю нерухомого льодяного покриву.

Ледостой – состояние водного объекта, характеризующееся наличием неподвижного ледяного покрова.

ЛЬОДОХІД – рух крижин і льодяних полів на водотоках і водоймах.

Ледоход – движение льдин и ледяных полей на водотоках и водоемах.

ЛЬОДЯНА кірка – шар льоду, утворений на поверхні ґрунту в умовах відлиг і морозів, які чергуються.

Ледяная корка – слой льда, образовавшийся на поверхности почвы в условиях чередующихся оттепелей и морозов.

ЛЬОДЯНА перемичка – суцільний льодяний покрив на короткій ділянці річки.

Ледяная перемычка – сплошной ледяной покров на коротком участке реки.

ЛЬОДЯНИЙ вал – утворення у вигляді гряди, складеної з мас шуги і уламків льоду, що виникають під час льодоходу біля хвилеприбійних берегів озер і водосховищ, вздовж

берегів на річках із швидкою течією, переважно на незамерзаючих.

Ледяной вал – образование в виде гряды, состоящей из масс шуги и обломков льда, возникающих во время ледохода около волноприбойных берегов озер и водохранилищ, вдоль берегов на реках с быстрым течением, преимущественно на незамерзающих.

ЛЬОДЯНИЙ покрив – суцільний нерухомий лід на поверхні водного об'єкту.

Ледяной покров – сплошной неподвижный лед на поверхности водного объекта.

ЛЬОДЯНІ поля – крижини, які мають розміри у поперечнику: на річках і невеликих водоймах від 20 до декількох сотень метрів, на великих водоймах – до декількох кілометрів.

Ледяные поля – льдины, имеющие размеры в поперечнике: на реках и небольших водоемах от 20 до нескольких сотен метров, на больших водоемах – до нескольких километров.

М

МАГАЗИНУВАННЯ підземних вод – процес створення штучних запасів підземних вод за допомогою технічних заходів.

Магазинирование подземных вод – процесс создания искусственных запасов подземных вод с помощью технических мероприятий.

МАГІСТРАЛЬНИЙ зрошувальний канал – основний підводний тракт зрошувальної мережі, що постачає водою всю зрошувальну площу, з'єднуючий зрошувальну мережу з джерелом зрошення. *Примітка.* Складається з двох частин: холостої – яка підводить воду від джерела зрошення до першого розподільного каналу і робочої – що розподіляє воду між розподільчими каналами.

Магистральный оросительный канал – основной подводный тракт оросительной сети, поставляющей водой всю оросительную площадь, соединяющий оросительную сеть с источником орошения. *Примечание.* Состоит из двух частей: холостой – подводящей воду от источника орошения к первому распределительному каналу и рабочей – распределяющей воду между распределительными каналами.

МАГІСТРАЛЬНИЙ осушувальний канал – основний водовідвідний тракт осушувальної мережі, що збирає воду, яка надходить з усіх або частини осушувальних каналів і відводить її у приймач дренажної води.

Магистральный осушительный канал – основной водоотводный тракт осушительной сети, собирающей воду, которая поступает из всех или части осушительных каналов и отводит ее в приемник дренажной воды.

МАКСИМАЛЬНА висота греблі (дамби) – відстань по вертикалі від відмітки гребеня до найнижчої відмітки подошви греблі (дамби).

Максимальная высота дамбы – расстояние по вертикали от отметки гребня к самой низкой отметке подошвы дамбы (дамбы).

МАКСИМАЛЬНА глибина водосховища – відстань по вертикалі від поверхні води у водосховищі при максимальному підпірному рівні в ньому.

Максимальная глубина водохранилища – расстояние по вертикали от поверхности воды в водохранилище при максимальном подпорном уровне в нем.

МАЛОВОДДЯ – період (фаза) гідрологічного режиму водного об'єкта, при якому спостерігається зменшення його водності, внаслідок чого погіршуються умови забезпечення потреб у водних ресурсах.

Маловодие – период (фаза) гидрологического режима водного объекта, при котором наблюдается уменьшение его водности, вследствие чего ухудшаются условия обеспечения потребностей в водных ресурсах.

МАСОВІ неінфекційні захворювання (отруєння) – масові захворювання, виникнення яких зумовлено впливом біологічних, фізичних, хімічних чи соціальних факторів середовища життєдіяльності, у тому числі об'єктів господарської та інших видів діяльності, продукції, робіт, послуг.

Массовые неинфекционные заболевания (отравления) – массовые заболевания, возникновение которых обусловлено воздействием биологических, физических, химических или социальных факторов

среды обитания, в том числе объектов хозяйственной и других видов деятельности, продукции, работ, услуг.

МАЯК – стаціонарний або плавучий навігаційний знак, що забезпечує безпеку судноплавству в океанах, морях, на великих озерах і водосховищах.

Маяк – стационарный или плавающий навигационный знак, обеспечивающий безопасность судоходства в океанах, морях, на больших озерах и водохранилищах.

МЕЖА допустимого відхилення – різниця між заданою межею допустимого і номінального відхилення.

Предел допустимого отклонения – разность между заданным пределом допустимого и номинального отклонения.

МЕЖЕНЬ (меженний період) – період річного циклу, протягом якого спостерігається низька водність.

Межень (меженный период) – период годового цикла, в течение которого наблюдается низкая водность.

МЕЗОСАПРОБИ (від мезо... і грец. *sapros* – гнилий, *bios* – життя) – організми, які живуть у водах, помірно забруднених органічною речовиною. До мезосапробів відносяться деякі бактерії, гриби, водорості, найпростші, коловоротки, молюски, ракоподібні, комахи і риби. Сприяють біологічній очистці вод.

Мезосапробы (от мезо... и греч. *sapros* – гнилой, *bios* – жизнь) – организмы, живущие в водах, умеренно загрязненных органическим веществом. К мезосапробив относятся некоторые бактерии, грибы, водоросли, простейшие, коловратки, моллюски, ракообразные, насекомые и рыбы. Способствуют биологической очистке вод.

МЕЛІОРАЦІЯ (від лат. *melioratio* – покращення) – система

організаційно-господарських і технічних заходів з корінного покращення неблагополучних гідрологічних, ґрунтових і ін. умов земель з метою найефективнішого їх використання. Види меліорації: зрошення, осушування, хімічна меліорація, агролісомеліорація.

Мелиорация (от лат. melioratio – улучшение) – система организационно-хозяйственных и технических мероприятий по коренному улучшению неблагополучных гидрологических, почвенных и др. условий земель с целью наиболее эффективного их использования. Виды мелиорации: орошение, осушение, химическая мелиорация, агролесомелиорация.

МЕЛІОРАТИВНИЙ фонд – землі, придатні для господарського використання, і які потребують меліорації.

Мелиоративный фонд – земли, пригодные для хозяйственного использования, и нуждающиеся в мелиорации.

МЕЛІОРАЦІЯ гідротехнічна – сукупність заходів з обводнення, зрошення і осушення земель для сільськогосподарського використання з метою покращення їх водного режиму.

Мелиорация гидротехническая – совокупность мероприятий по обводнению, орошению и осушению земель, для сельскохозяйственного использования с целью улучшения их водного режима.

МЕРТВІЙ об'єм водосховища – частина об'єму водосховища, замкнута між рівнем мертвого об'єму і ложем водосховища, яка у нормальних умовах роботи не використовується для регулювання стоку.

Мертвый объем водохранилища – часть объема водохранилища, замкнутая между уровнем мертвого

объема и ложем водохранилища, которая в нормальных условиях работы не используется для регуляции стока.

МЕРТВЫЙ переріз – частина водного перерізу, у якому не спостерігається течія води.

Мертвое сечение – часть водного сечения, в котором не наблюдается течение воды.

МЕТАЛІМНІОН – шар водної товщі водойми, у межах якої відбувається різке зниження температури з глибиною.

Металимнион – слой водной толщи водоема, в пределах которого происходит резкое снижение температуры с глубиной.

МЕТАНТЕНК – резервуар об'ємом до декількох тис. м³ для біологічної переробки (зброджування осаду стічної води при температурі 27 – 55 °С) за допомогою бактерій і ін. мікроорганізмів органічного осаду стічних вод.

Метантенк – резервуар вместимостью до нескольких тыс. м³ для биологической переработки (сбраживание осадка сточной воды при температуре 27 – 55 °С) при помощи бактерий и др. микроорганизмов органического осадка сточных вод.

МЖИЧКА – атмосферні опади у вигляді дрібних крапель діаметром менше 0,5 мм, дуже повільно випадаючих із хмар або туману.

Изморось – атмосферные осадки в виде мелких капель диаметром менее 0,5 мм, очень медленно выпадающих из туч или тумана.

МИЛЯ (англ. **mile**) – одиниця довжини, яка мала розповсюдження у національних неметричних системах одиниць і на сьогоднішній день застосовується у морській справі. 1 миля (морська) = 1,852 км; у Великобританії 1 миля (морська) = 1,853 км, 1 миля

сухопутна (установка) = 1,609 км (застосовується також у теперішній час у США). Стара російська миля = 7,468 км. **Миля (англ. mile)** – единица длины, которая имела распространение в национальных неметрических системах единиц и на сегодняшний день применяется в морском деле. 1 миля (морская) = 1,852 км; в Великобритании 1 миля (морская) = 1,853 км, 1 миля сухопутная (установка) = 1,609 км (применяется также в настоящее время в США). Старая русская миля = 7,468 км.

МИТТЄВИЙ рівень води – висотне положення водної поверхні, фіксоване одночасно у ряді пунктів по довжині річки або по берегам озера, водосховища.

Мгновенный уровень воды – высотное положение водной поверхности, фиксированное одновременно в ряде пунктов по длине реки или по берегам озера, водохранилища.

МІЖПЛАСТОВІ води – підземні води, які залягають між водотривкими породами.

Межпластовые воды – подземные воды, залегающие между водоупорными породами.

МІЖПОЛИВНИЙ період – період між двома поливами, які ідуть один за одним.

Межполивной период – период между двумя поливами, которые идут один за другим.

МІКРОБІОЛОГІЧНІ показники – показники епідемічної безпеки питної води, перевищення яких може призвести до виникнення інфекційних хвороб у людини і тварин.

Микробиологические показатели – показатели эпидемической безопасности питьевой воды, превышение которых может привести к возникновению

инфекционных болезней у человека и животных.

МІКРОБНЕ забруднення води – забруднення води у результаті надходження патогенних і санітарно-показових мікроорганізмів.

Микробное загрязнение воды – загрязнение воды в результате поступления патогенных и санитарно-показательных микроорганизмов.

МІКРОБНЕ число – мікробіологічний показник гігієнічної оцінки об'єктів зовнішнього середовища: води, ґрунту, харчових продуктів і предметів навколишнього середовища. Мікробне число виражається кількістю колоній, що виростають на МПА в чашках Петрі з 1 мл (для твердих тіл з 1 г) досліджуваного матеріалу.

Микробное число – микробиологический показатель гигиенической оценки объектов внешней среды: воды, почвы, пищевых продуктов и предметов окружающей среды. Микробное число выражается количеством колоний, вырастающих на МПА в чашках Петри из 1 мл (для твердых тел из 1 г) исследуемого материала.

МІКРООРГАНІЗМИ (мікроби) – найдрібніші, переважно одноклітинні, організми, яких можна побачити тільки у мікроскоп: бактерії, мікроскопічні гриби і водорості, найпростіші. Іноді до мікроорганізмів відносять віруси. Характеризуються великим різноманітністю видів, здатних існувати у різних умовах (гарячі джерела, дно океану, сніги гір і ін.). Відіграють велику роль у кругообігу речовин у природі. Використовуються у харчовій і мікробіологічній промисловості (виноробна, хлібопекарська, виробництво антибіотиків, вітамінів, амінокислот, білку і ін.), генній інженерії. Патогенні мікроорганізми викликають хвороби рослин, тварин і

людей.

Микроорганизмы (микробы) – мельчайшие, преимущественно одноклеточные, организмы, которые можно увидеть только в микроскоп: бактерии, микроскопические грибы и водоросли, простейшие. Иногда к микроорганизмам относят вирусы. Характеризуются большим разнообразием видов, способных существовать в разных условиях (горячие источники, дно океана, снег гор и др.). Играют большую роль в круговороте веществ в природе. Используются в пищевой и микробиологической промышленности (винодельная, хлебопекарская, производство антибиотиков, витаминов, аминокислот, белка и др.), генной инженерии. Патогенные микроорганизмы вызывают болезни растений, животных и людей.

МІКРОСКОП (від мікро... і ...скоп) – інструмент, дозволяючий отримувати збільшене зображення дрібних об'єктів і їх деталей, яких не видно неозброєним оком.

Микроскоп (от микро... и ...скоп) – инструмент, позволяющий получать увеличенное изображение мелких объектов и их деталей, которые не видны невооруженным глазом.

МІКРОФІЛЬТР для очистки води – сітчастий фільтр для затримки дрібних часток завислих речовин і планктону.

Микрофильтр для очистки воды – сетчатый фильтр для задержки мелких частей зависших веществ и планктона.

МІНЕРАЛІЗАЦІЯ води – насичення води неорганічними (мінеральними) речовинами, які знаходяться у вигляді іонів і колоїдів. Ступінь мінералізації виражається в г/л або мг/л (іноді у г/кг).

Минерализация воды – насыщение воды

неорганическими (минеральными) веществами, которые находятся в виде ионов и коллоидов. Степень минерализации выражается в г/л или мг/л (иногда в г/кг).

МІНЕРАЛІЗАЦІЯ органічних речовин у стічній воді – перетворення органічних сполук, які містяться у стічній воді, у неорганічні.

Минерализация органических веществ в сточной воде – превращения органических соединений, содержащихся в сточной воде, в неорганические вещества.

МІНЕРАЛЬНІ води – як правило підземні, які характеризуються підвищеним вмістом деяких біологічно активних компонентів (CO_2 , H_2S , As і ін.) і володіють часто підвищеними температурою і радіоактивністю. За складом виділяють мінеральні води карбонатні, сірководневі та ін. Межею між прісними і мінеральними водами як правило вважають загальну мінералізацію 1 г/л. Застосовуються головним чином для курортно-санаторного лікування людей і як столові води.

Минеральные воды – как правило подземные, характеризующиеся повышенным содержанием некоторых биологически активных компонентов (CO_2 , H_2S , As и др.) и владеют часто повышенными температурой и радиоактивностью. За составом выделяют минеральные воды карбонатные, сероводородные и др. Пределом между пресными и минеральными водами обычно считают общую минерализацию 1 г/л. Применяются главным образом для курортно-санаторного лечения людей и как столовые воды.

МІНЕРАЛЬНІ добрива – мінеральні сполуки, головним чином

солі, які містять елементи живлення рослин і використовуються для підвищення родючості ґрунту та водойми. Мінеральні добрива прості (азотні, фосфорні, калійні, мікродобрива) і комплексні; тверді (порошкоподібні і гранульовані) і рідкі. Збагачують ґрунт поживними елементами, змінюють реакцію ґрунтового розчину, впливають на мікробіологічні процеси. Застосовуються у рекомендованих дозах.

Минеральные удобрения – минеральные соединения, главным образом соли, содержащие элементы питания растений и используются для повышения плодородия почвы и водоймы. Минеральные удобрения простые (азотные, фосфорные, калийные, микроудобрения) и комплексные; твердые (порошкообразные и гранулированные) и жидкие. Обогащают почву питательными элементами, изменяют реакцию почвенного раствора, влияют на микробиологические процессы. Применяются в рекомендованных дозах.

МІНЕРАЛЬНІ озера (соляні озера) – вода яких містить велику кількість солей (понад 24,7 г/л). Мінеральні озера – характерний компонент аридних ландшафтів. Накопичення солей відбувається за рахунок вносу у безстічні уголовини розчинних мінеральних і біогенних елементів, солей і газів річками, підземними водами і атмосферними опадами і інтенсивного випаровування з водної поверхні озер. За хімічним складом поділяються на три основних типи: карбонатні (содові), сульфатні (гірко-солоні) і хлоридні (солоні).

Минеральные озера (соляные озера) – вода которых содержит большое количество солей (больше 24,7 г/л). Минеральные озера – характерный компонент аридных

ландшафтов. Накопление солей происходит за счет вносу в бессточные угловини растворимых минеральных и биогенных элементов, солей и газов реками, подземными водами и атмосферными осадками и интенсивного испарения из водной поверхности озер. За химическим составом разделяються на три основных типа: карбонатне (содовые), сульфатне (горько-соленые) и хлоридные (соленые).

МІНІМАЛЬНИЙ судноплавний рівень – найнижчий рівень води на водному шляху, при якому можливий прохід судна.

Минимальный судоходный уровень – самый низкий уровень воды на водном пути, при котором возможный проход судна.

МІНЛИВІСТЬ стоку – коливання величини стоку протягом певного часу.

Переменчивость стока – колебание величины стока на протяжении какого-либо времени.

МІСТ – споруда для переводе дороги через перепону, у тому числі через водну перешкоду.

Мост – сооружение для переводе дороги через какую-либо преграду, в том числе через водное препятствие.

МІСТ-КАНАЛ – споруда у вигляді металевого або залізобетонного лотка на опорах, з'єднуючих канал, що проходить у насипі, з камерою суднопідйомника або окремі ділянки судноплавного каналу, перетинаючого водотік, транспортні шляхи, западини рельєфу місцевості.

Мост-канал – сооружение в виде металлического или железобетонного лотка на опорах, соединяющих канал, проходящий в насыпи, с камерой судоподъемника или отдельные участки судоходного канала, пересекающего

водоток, транспортные пути, углубление рельефа местности.

МІТКА високих вод – слід на місцевості, залишений високим рівнем води у період проходження паводку і водопілля.

Метка высоких вод – след на местности, оставленный высоким уровнем воды в период прохождения паводка и разлива реки.

МОДУЛЬ дренажного стоку – кількість води, прийнята осушувальною мережею з одиниці площі осушених земель за одиницю часу.

Модуль дренажного стока – количество воды, принятое осушительной сетью из единицы площади осушенных земель за единицу времени.

МОДУЛЬ підземного стоку – величина підземного стоку з одиниці площі водозбірного басейну за одиницю часу.

Модуль подземного стока – величина подземного стока из единицы площади водосборного бассейна за единицу времени.

МОДУЛЬ стоку – кількість води, стікаючої з одиниці площі водозбору за одиницю часу (ГОСТ 19179-73).

Модуль стока – количество воды, стекающей из единицы площади водосбора в единицу времени (ГОСТ 19179-73).

МОДУЛЬ стоку наносів – кількість наносів з одиниці площі водоносного басейну за рік.

Модуль стока наносов – количество наносов из единицы площади водоносного бассейна за год.

МОЛ – огорожувальна споруда на акваторії, що прилягає одним кінцем до берега.

Мол – ограждающее сооружение на акватории, прилегающее одним концом к берегу.

МОНІТОРИНГ вод – система спостережень, збирання, обробки, збереження та аналізу інформації про стан водних об'єктів, прогнозування його змін та розробки науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття відповідних рішень.

Мониторинг вод – система наблюдений, сбора, обработки, сохранения и анализа информации о состоянии водных объектов, прогнозирования его изменений и разработки научно обоснованных рекомендаций для принятия соответствующих решений.

МОРЕ – частина Світового океану, відокремлена сушею або підвищеннями підводного рельєфу і відрізняється від відкритої частини океану гідрологічним і метеорологічним режимом. Чим більше замкнуте море сушею, тим у більшій мірі воно відрізняється від океану; умовно морем називають також деякі відкриті частини океанів (наприклад, Саргасове море) і деякі великі озера (наприклад, Каспійське, Мертве), а також затоки (Гудзонова, Мексиканська). За ступінню відмежування і особливостями гідрологічного режиму моря поділяються на внутрішні, зовнішні і міжострівні.

Море – часть Мирового океана, отделенная сушей или возвышением подводного рельефа и отличается от открытой части океана гидрологическим и метеорологическим режимом. Чем больше замкнутое море сушей, тем в большей степени оно отличается от океана; условно морем называют также некоторые открытые части океанов (например, Саргассовое море) и некоторые большие озера (например, Каспийское, Мертвое), а также заливы (Гудзонов, Мексиканский). По степени отделенности и особенностями гидрологического

режима моря діляться на внутрішні, зовнішні і міжостровні.

МОРСЬКА вода – знаходиться у морях і океанах, яка характеризується постійністю соляного складу, у якому основну масу складають іони Cl^- , Na^+ , SO_4^{2-} , Mg^{2+} , а також Ca^{2+} , K^+ , розчинені гази і незначна кількість органічних речовин. У відкритих частинах океану морська вода у середньому містить 35 г/кг солей. Солоність морської води виражається у проміле (‰).

Морская вода – знаходиться в морях и океанах, характеризуется постоянством солевого состава, в котором основную массу составляют ионы Cl , Na^+ , SO_4^{2-} , Mg^{2+} , а также Ca^{2+} , K^+ , растворенные газы и незначительное количество органических веществ. В открытых частях океана морская вода в среднем содержит 35 г/кг солей. Соленость морской воды выражается в промилле (‰).

МОРСЬКИЙ клімат – над океанами і прилягаючими до них ділянками суші, де переважають повітряні маси океанічного походження (наприклад, на заході Європи). Характеризується незначною річною і добовою мінливістю температури, високою вологістю повітря і великою кількістю атмосферних опадів.

Морской климат – над океанами и прилегающими к ним участками суши, где преобладают воздушные массы океанического происхождения (например, на западе Европы). Характеризуется малой годовой и суточной переменной температурой, высокой влажностью воздуха и большим количеством атмосферных осадков.

МОРСЬКИЙ лід – будь-яка форма льоду, утворена у морі у результаті замерзання морської води. Характерні

властивості – солоність і пористість, які визначають його щільність (від 0,85 до 0,93 – 0,94 г/см³); через незначну щільність крижини підіймаються над поверхнею води на $\frac{1}{7}$ – $\frac{1}{10}$ своєї товщини. Морський лід починає танути при температурі вище – 2,3 °С; він еластичніший і важче піддається дробленню на частини, ніж прісноводний.

Морской лед – любая форма льда, образованная в море в результате замерзания морской воды. Характерные свойства – соленость и пористость, которые определяют его плотность (от 0,85 до 0,93 – 0,94 г/см³); из-за малой плотности льдины поднимаются над поверхностью воды на $\frac{1}{7}$ – $\frac{1}{10}$ своей толщины. Морской лед начинает таять при температуре выше – 2,3 °С; он более эластичен и тяжелее поддается дроблению на части, чем пресноводный.

МУЛОВА площадка – каналізаційна очисна споруда для зневоднення осаду (мулу), який випадає із стічних вод (при їх відстоюванні) або перегнившого в метантенках; рівна ділянка землі (до декількох сотень м²), огорожена земляними валами, по яких прокладені розвідні лотки або труби.

Иловая площадка – канализационное очистное сооружение для обезвоживания осадка (ила), осаждаемого из сточных вод (при их отстаивании) или перегнившого в метантенках; ровный участок земли (до несколько сотен м²), огражденный земляными валами, по которым проложены разводные лотки или трубы.

МУЛОВЕ господарство – комплекс споруд і пристроїв для збору, обробки, зневоднення, вилучення і використання осаду, який утворюється у процесі очистки стічної води.

Иловое хозяйство – комплекс сооружений и устройств

для сбора, обработки, обезвоживания, отделения и использования осадка, образовавшегося в процессе очистки сточной воды.

МУЛОЗБИРАЧ – пристрій для вилучення осаду, осажденного на дно відстійника.

Илособиратель – устройство для извлечения осадка, осажденного на дно отстойника.

МУТНІСТЬ води – фізична властивість води, обумовлена наявністю у воді завислих часток, яка призводить до зменшення прозорості води.

Мутность воды – физическое свойство воды, обусловленное наличием в воде зависших частиц, приводящее к уменьшению прозрачности воды.

Н

НАБЕРЕЖНА – огороджуюча або захисна споруда вздовж берегової смуги.

Набережная – ограждающее или защитное сооружение вдоль береговой полосы.

НАВАНТАЖЕННЯ на активний мул – маса органічної речовини у стічній воді, яка характеризується величиною БСК і припадає на 1 кг сухого залишку активного мулу за добу.

Нагрузка на активный ил – масса органического вещества в сточной воде, характеризующаяся величиной БПК и которая приходится на 1 кг сухого остатка активного ила за сутки.

НАВАНТАЖЕННЯ на очисну споруду – маса контрольованої домішки у воді, поданої на очистку, в перерахунку на одиницю площі поверхні або об'єму очисної споруди.

Нагрузка на очистное сооружение – масса контролируемой примеси в воде, поданной на очистку, отнесенная к единице площади поверхности или объема очистного сооружения.

НАВІГАЦІЙНА глибина – гарантована глибина, яка забезпечує прохід розрахункового судна протягом усього навігаційного періоду при найнесприятливіших розрахункових умовах.

Навигационная глубина – гарантированная глубина, обеспечивающая проход расчетного судна в течение всего навигационного периода при самых неблагоприятных расчетных условиях.

НАВІГАЦІЙНА ширина каналу – проектна ширина каналу на відмітці, яка відповідає навігаційній глибині.

Навигационная ширина канала – проектная ширина канала на отметке, отвечающая навигационной глубине.

НАЙМЕНША вологоємність верхніх шарів ґрунту (гірських порід) – кількість води, яка міцно утримується верхнім шаром ґрунту (гірськими породами) після повного вільного стікання гравітаційної води.

Наименьшая влагоемкость верхних слоев почвы (горных пород) – количество воды, которое крепко удерживается верхним слоем почвы (горными породами) после полного свободного стекания гравитационной воды.

НАКОПИЧУВАЧ-ВИПАРНИК – споруда для ліквідації зворотної (стічної) води шляхом природного випаровування з накопиченням осаду і об'єму зворотної (стічної) води, яка не випарувалась.

Накопитель-испаритель – сооружение для ликвидации обратной (сточной) воды путем естественного испарения с накоплением осадка и объема обратной (сточной) не испаряющейся воды.

НАКОПИЧУВАЧ-РЕГУЛЯТОР – споруда для регулювання скиду зворотної (стічної) води.

Накопитель-регулятор – сооружение для регулирования сброса обратной (сточной) воды.

НАМИВ ґрунту – укладка ґрунту з використанням гідромеханізації.

Намыв почвы – укладание почвы с использованием гидромеханизации.

НАНОСИ – тверді частки, які утворюються у результаті абразії і ерозії водозбірного басейну і русел, що переносяться водостоками, течіями в озерах, водосховищах, морях і формують їх ложе.

Наносы – твердые частицы, образующиеся в результате абразии и эрозии водосборного бассейна и русел, переносимые водостоками, течениями в озерах, водохранилищах, морях и формируют их ложе.

НАНОСИ завислі – наносы, які переносяться потоком у завислому стані.

Наносы зависшие – наносы, переносимые потоком в зависшем состоянии.

НАНОСИ тягнені – наносы, які рухаються по дну водотоку шляхом ковзання, перекочування або сальтації.

Наносы тянущиеся – наносы, двигающиеся по дну водотока путем скольжения, перекатывания или сальтации.

НАПВЗАГАТА – прилягаюча до берега виправна споруда, перекриваюча частину поперечного перерізу водотоку, яка забезпечує стиснення потоку, перерозподіл витрати води за шириною русла і надання потоку необхідного напрямку.

Полуплотина – прилегающее к берегу исправительное сооружение, перекрывающее часть поперечного сечения водотока, обеспечивающее сжатие потока, перераспределение затраты воды по ширине русла и предоставления потоку необходимого направления.

НАПВШЛЮЗ – напірна споруда з судноплавним отвором, що перекривається воротами, які служать для роз'єднування портового басейну і моря зі значними припливно-відпливними коливаннями рівня; прохід суден через напівшлюз відбувається тільки при вирівняних рівнях.

Полушлюз – напорное сооружение с судоходным отверстием, перекрывающееся воротами, служащими для разъединения портового бассейна и моря со

значительными приливно-отливными колебаниями уровня; проход судов через полушлюз происходит только при уравненных уровнях.

НАШР – питома (в перерахунку на одиницю ваги) енергія рідини у даній точці.

Напор – удельная (отнесенная к единице веса) энергия жидкости в данной точке.

НАШР водопідпірної споруди – різниця між рівнями верхнього і нижнього б'єфу водопідпірної споруди.

Напор водоподпорного сооружения – разница между уровнями верхнего и нижнего бьефа водоподпорного сооружения.

НАШРНА лінія – графічне зображення зміни величини напору за довжиною потоку.

Напорная линия – графическое изображение изменения величины напора по длине потока.

НАШРНИЙ рух рідини – рух рідини, обумовлений силою тиску, при якому верхня межа потоку не співпадає з відмітками п'єзометричного рівня.

Напорное движение жидкости – движение жидкости, обусловленное силой давления, при котором верхний предел потока не совпадает с отметками пьезометрического уровня.

НАШРНИЙ фільтр – фільтр з пропуском води під тиском через завантаження фільтра.

Напорный фильтр – фильтр с пропуском воды под давлением через загрузку фильтра.

НАШРНИЙ фронт – сукупність водопідпірних споруд гідровузла.

Напорный фронт – совокупность водоподпорных сооружений гидроузла.

НАПІРНІ підземні води – підземні води, поверхня яких знаходиться під тиском вище атмосферного. Відносяться до водоносних горизонтів, які залягають між водонапірними пластами; при відкритті встановлюються вище водонапірної покрівлі.

Напорные подземные воды – подземные воды, поверхность которых находится под давлением выше атмосферного. Относятся к водоносным горизонтам, залегающими между водоупорными пластами; при вскрытии устанавливаются выше водоупорной кровли.

НАПОВНЕННЯ водосховища – підвищення рівня води у водосховищі після закінчення його будівництва або після спорожнення.

Наполнение водохранилища – повышение уровня воды в водохранилище после окончания его строительства или после опорожнения.

НАСИЧЕНІСТЬ води киснем – відношення фактично установленної концентрації розчиненого кисню у воді до його рівноважної концентрації у даних умовах.

Насыщенность воды кислородом – отношение фактически установленной концентрации растворенного в воде кислорода к его равновесной концентрации в данных условиях.

НАСЛУД – льодяні нашарування на поверхні більш старого льоду, що виникають при замерзанні води, яка вийшла на льод або накопичилась на ньому при відлигах.

Наслуд – ледяные наслоения на поверхности более старого льда, возникающие при замерзании воды, вышедшей на лед или накопленной на нем при оттепелях.

НАСОС – пристрій (гідравлічна машина, апарат або прилад) для напірного переміщення рідини шляхом передачі їй

зовнішньої енергії (потенціальної і кінетичної).

Насос – устройство (гидравлическая машина, аппарат или прибор) для напорного перемещения жидкости путем передачи ей внешней энергии (потенциальной и кинетической).

НАСОСНА станція – комплекс гідротехнічних споруд і обладнання, який служить для подачі води споживачу з заданою витратою води.

Насосная станция – комплекс гидротехнических сооружений и оборудования, служащий для подачи воды потребителю с заданной затратой воды.

НЕБЕЗПЕЧНИЙ фактор – будь-який хімічний, фізичний, біологічний чинник, речовина, матеріал або продукт, що негативно впливає або за певних умов може негативно впливати на здоров'я тварин і людини.

Опасный фактор – любой химический, физический, биологический фактор, вещество, материал или продукт, отрицательно влияющий или при определенных условиях может отрицательно влиять на здоровье животных и человека.

НЕЦЕНТРАЛІЗОВАНЕ питне водопостачання – забезпечення індивідуальних споживачів питною водою з джерел питного водопостачання за допомогою пунктів розливу води (в тому числі пересувних), застосування установок (пристроїв) підготовки питної води та постачання фасованої питної води.

Нецентрализованное питьевое водоснабжение – обеспечение индивидуальных потребителей питьевой водой из источников питьевого водоснабжения с помощью пунктов разлива воды (в том числе передвижных), применение установок (устройств)

подготовки питьевой воды и поставки фасованной питьевой воды.

НЕЙСТОН – організми, які живуть безпосередньо у межах поверхневої плівки води.

Нейстон – організми, живущие непосредственно в пределах поверхностной пленки воды.

НЕКТОН – організми (від дрібних ракоподібних до китоподібних), які здатні пересуватися у воді на значні відстані за допомогою мускульних зусиль.

Нектон – організми (от мелких ракообразных до китообразным), способные передвигаться в воде на значительные расстояния с помощью мускульных усилий.

НЕОБРОБЛЕНІ (природні) питні води – води, отримані безпосередньо з підземних джерел питного водопостачання, які за всіма показниками відповідають вимогам Санітарних норм без їх очищення (крім освітлення) чи домінералізації.

Необработанные (природные) питьевые воды – воды, полученные непосредственно из подземных источников питьевого водоснабжения, по всем показателям соответствующие требованиям Санитарных норм без их очистки (кроме осветления) или доминерализации.

НЕПАТРАНА морожена риба – риба в цілому вигляді.

Непатраною може виготовлятися риба всіх розмірів і найменувань, крім іліші, лемонеми, макруруса, макруронуса, красноглазки, півня морського.

Непатраною може виготовлятися риба наступних найменувань масою екземпляра, кг, не більше:

✓3,5 – бесуго, кликач, снек, тайл-фіш, умбріна;

✓2,0 – летрін, лутьян;

- ✓1,5 –вугор морський;
- ✓0,6 – бельдюга океанічна;
- ✓0,4 – мольва;
- ✓1,8 – всі інші риби.

Неразделанная мороженная рыба – рыба в целом виде. Неразделанной может изготавливаться рыба всех размеров и наименований, кроме илиши, лемонемы, макруруса, макруронуса, красноглазки, петуха морского.

Неразделанной может изготавливаться рыба следующих наименований массой экземпляра, кг, не более:

- ✓3,5 – бесуго, клыкач, снек, тайл-фиш, умбрина;
- ✓2,0 – летрин, лутьян;
- ✓1,5 – угорь морской;
- ✓0,6 – бельдюга океаническая;
- ✓0,4 – мольва;
- ✓1,8 – все остальные рыбы.

НЕПАТРАНА охолоджена риба – риба в цілому вигляді.

Неразделанная охлажденная рыба – рыба в целом виде.

НЕРЕСТОВИЩЕ – місце розмноження (нересту) риб.

Нерестилище – место размножения (нереста) рыб.

НЕРИБНІ об'єкти – водні безхребетні (черевоні, головоногі, двостулкові молюски, ракоподібні, голкошкірі), водні ссавці, водорості і морські трави.

Нерыбные объекты – водные беспозвоночные (черевоние, головоногие, двустворчатые моллюски, ракообразные, иглокожие), водные млекопитающие, водоросли и морские травы.

НЕРОЗМИВАЮЧА швидкість потоку – гранична швидкість течії води, при якій ще не порушується стійкість дна або берегового укосу (схилу) русла водотоку.

Неразмывающая скорость потока – предельная скорость течения воды, при которой еще не нарушается стойкость дна или берегового укоса (склона) русла водотока.

НЕСПОРОЖНЮВАНІЙ об'єм водосховища – частина мертвого об'єму, розташована нижче позначки глибинних отворів і яка не може бути спорожнена самопливом.

Неопоражниваемый объем водохранилища – часть мертвого объема, расположенная ниже отметки глубинных отверстий и которая не может быть опорожнена самотеком.

НЕСТАЛІЙ рух рідини – рух, при якому хоча б один з елементів, характеризуючий потік, змінюється у часі.

Неустановившееся движение жидкости – движение, при котором хотя бы один из элементов, характеризующий поток, изменяется во времени.

НИЗХІДНИЙ тип підземного живлення – живлення поверхневих вод підземними водами при відсутності або слабкому гідравлічному їх зв'язку в умовах вільного стоку підземних вод.

Нисходящий тип подземного питания – питание поверхностных вод подземными водами при отсутствии или слабой гидравлической их связи в условиях свободного стока подземных вод.

НІТРАТИ природні – клас мінералів, природні солі азотної кислоти. Головні мінерали: чилійська селітра NaNO_3 , калійна селітра KNO_3 і ін. Утворюють солеподібні маси, вицвіти, кірки, нальоти. Добре розчинні у воді. Утворюються в основному двома шляхами: біогенним шляхом і у результаті окислення азоту атмосфери.

Нитраты естественные – класс минералов, естественные соли азотной кислоты. Главные минералы: чилийская селитра NaNO_3 , калийная селитра KNO_3 и др. Образуют солеобразные массы, выцветы, корки, налеты. Хорошо растворимые в воде. Образуются в основном двумя путями: биогенным путем и в результате окисления азота атмосферы.

НИТРИТИ – солі і ефіри азотистої кислоти HNO_2 . Солі – кристали; ефіри – без кольору або світло-жовті, приємно пахнучі рідини. Нітрیتی застосовують головним чином у виробництві азобарвників, у медицині, харчовій промисловості.

Нитриты – соли и эфиры азотистой кислоты HNO_2 . Соли – кристаллы; эфиры – без цвета или светло-желтые, приятно пахнущие жидкости. Нитриты применяют главным образом в производстве азокрасителей, в медицине, пищевой промышленности.

НИТРИФІКАЦІЯ – перетворення так званими нітрифікуючими бактеріями амонійних солей ґрунту і водойм у нітрати, що засвоюються рослинами. Відіграє першочергову роль у кругообігу азоту у біосфері. Свідчить про завершення процесу мінералізації у екосистемі. Обробіток ґрунту, що покращує її аерацію, посилює нітрифікацію. Надмірне накопичення нітратів у ґрунті небажано тому, що вони легко вимиваються і забруднюють воду.

Нитрификация – превращение так называемыми нитрифицирующими бактериями аммонийных солей почвы и водоемов в нитраты, усваиваемые растениями. Играет первоочередную роль у круговороте азота в биосфере. Свидетельствует о завершении процесса минерализации в экосистеме. Возделывание

почвы, улучшающее ее аэрацию, усиливает нитрификацию. Чрезмерное накопление нитратов в почве нежелательно потому, что они легко вымываются и загрязняют воду.

НІТРИФІКУЮЧІ бактерії – перетворюють аміак і амонійні солі в солі азотної кислоти – нітрати: нітробактерії, нітробактерії. Поширені в ґрунтах і водоймах.

Нитрифицирующие бактерии – превращают аммиак и аммонийные соли в соли азотной кислоты – нитраты: нитробактерии, нитробактерии. Распространены в почвах и водоемах.

НІТРОСПОЛУКИ – органічні сполуки, що містять одну або декілька нітрогруп NO_2 , зв'язаних з атомом вуглецю. Отримують нітрузуванням. Нітросполуки – проміжні продукти у виробництві барвників, лікарських речовин, прискорювачі вулканізації; використовуються як вибухові речовини, наприклад, тринітротолуол (див. Тротил), розчинники, окислювачі, пахучі речовини.

Нитросоединения – органические соединения, содержащие одну или несколько нитрогрупп NO_2 , связанных с атомом углерода. Получают нитрозированием. Нитросоединения – промежуточные продукты в производстве красителей, лекарственных веществ, ускорителей вулканизации; используются в качестве взрывчатки, например, тринитротолуол (см. Тротил), растворители, окислители, пахнущие вещества.

НОМІНАЛЬНА місткість – місткість банки, що визначає заданий об'єм рідини, який вказують при маркуванні банок.

Номинальная вместимость – вместимость банки, определяющая заданный объем жидкости, который указывают при маркировке банок.

НОРМА водовідведення – установлена кількість зворотної (стічної) води на одного жителя або одну умовну одиницю продукції, характерну для даного виробництва.

Норма водоотвода – установленное количество обратной (сточной) воды на одного жителя или одну условную единицу продукции, характерную для данного производства.

НОРМА водоспоживання – установлена кількість споживаної води на одного жителя або на умовну одиницю продукції, характерну для даного виробництва.

Норма водопотребления – установленное количество потребляемой воды на одного жителя или на условную единицу продукции, характерную для данного производства.

НОРМА гідрологічних характеристик – середнє арифметичне значення ряду даних гідрологічних характеристик за багаторічний період такої тривалості, при збільшенні якої отримане середнє значення істотно не змінюється.

Норма гидрологических характеристик – среднее арифметическое значение ряда данных гидрологических характеристик за многолетний период такой длительности, при увеличении которой полученное среднее значение существенно не изменяется.

НОРМА зрошувальна – річний об'єм води, необхідний для зрошення одиниці площі поливної ділянки.

Норма оросительна – годовой объем воды, необходимый для орошения единицы площади поливного участка.

НОРМА ідеальна – 1) природний стан рівноважної або стаціонарної природної системи або її компонентів при умові повної відсутності дії людини; 2) стан навколишнього середовища, яке повністю відповідає медико-біологічним потребам людини.

Норма ідеальная – 1) естественное состояние равновесной или стационарной естественной системы или ее компонентов при условии полного отсутствия действия человека; 2) состояние окружающей среды, которое полностью отвечает медико-биологическим потребностям человека.

НОРМА осушення – глибина залягання ґрунтових вод, при якій забезпечується оптимальний водний режим ґрунту для сільськогосподарських культур і проведення сільськогосподарських робіт (посіви, збирання урожаю). На надмірно зволжених і заболочених ґрунтах рівень ґрунтових вод понижають до норми осушення.

Примітка. Норма осушення залежить від виду культур, які висіваються на осушених землях, і від властивостей ґрунту.

Норма осушения – глубина залегания грунтовых вод, при которой обеспечивается оптимальный водный режим почвы для сельскохозяйственных культур и проведения сельскохозяйственных работ (посевы, сбор урожая). На излишне увлажненных и заболоченных почвах уровень грунтовых вод снижают к норме осушения.

Примечание. Норма осушения зависит от вида культур, высеваемых на осушенных землях, и от свойств почвы.

НОРМА санітарно-гігієнічна – показник стану навколишнього середовища, підтримання якого гарантує безпеку або оптимальні умови життя людини.

Норма санитарно-гигиеническая – показатель состояния окружающей среды, поддержание которого гарантирует безопасность или оптимальные условия жизни человека.

НОРМА складу стічної води – перелік речовин, які містяться у стічній воді, і їх концентрації, установлені нормативно-технічною документацією.

Норма состава сточной воды – перечень веществ, содержащихся в сточной воде, и их концентрации, установленные нормативно-технической документацией.

НОРМАЛЬНА глибина потоку – глибина наповнення русла, при якій рух рідини при заданій витраті є рівномірним.

Нормальная глубина потока – глубина наполнения русла, при которой движение жидкости при заданной затрате является равномерным.

НОРМАЛЬНА морська вода – очищена морська вода з точно установленною сумою галогенів, вираженою у хлорі, використана як міжнародний еталон для визначення хлорності води методом Мора-Кнудсена.

Нормальная морская вода – очищенная морская вода с точно установленной суммой галогенов, выраженной в хлоре, используемая как международный эталон для определения хлорности воды методом Мора-Кнудсена.

НОРМАТИВИ водокористування – економічні або технічні показники норм, у відповідності з якими здійснюється водокористування.

Нормативы водопользования – экономические или технические показатели норм, в соответствии с которыми осуществляется водопользование.

НОРМАТИВИ впливу на навколишнє середовище – граничні характеристики джерел впливу на навколишнє

середовище, дотримання яких у будь-якому випадку не може призвести до порушення встановлених критеріїв якості навколишнього середовища. Нормативи гранично допустимих викидів і скидів забруднюючих речовин, а також шкідливих мікроорганізмів, забруднюючих атмосферне повітря, воду, ґрунт, встановлюються з урахуванням виробничих потужностей об'єкту, даних про наявність мутагенного ефекту і інших шкідливих наслідків по кожному джерелу забруднення, згідно діючих нормативів гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин у навколишньому природному середовищі. Гранично допустимі норми застосування мінеральних добрив, засобів захисту рослин, стимуляторів росту і інших агрохімікатів у сільському господарстві встановлюються у дозах, які забезпечують дотримання нормативів гранично допустимих залишкових кількостей хімічних речовин у продуктах харчування, охорону здоров'я тварин і людини, збереження їх генофонду.

Нормативы влияния на окружающую среду – предельные характеристики источников влияния на окружающую среду, соблюдения которых в любом случае не может привести к нарушению установленных критериев качества окружающей среды. Нормативы предельно допустимых выбросов и сбросов загрязняющих веществ, а также вредных микроорганизмов, загрязняющих атмосферный воздух, воду, почву, устанавливаются с учетом производственных мощностей объекта, данных о наличии мутагенного эффекта и других вредных последствий по каждому источнику загрязнения,

согласно действующим нормативам предельно допустимых концентраций загрязняющих веществ в окружающей естественной среде. Предельно допустимые нормы применения минеральных удобрений, средств защиты растений, стимуляторов роста и других агрохимикатов в сельском хозяйстве устанавливаются в дозах, обеспечивающих соблюдение нормативов предельно допустимых остаточных количеств химических веществ в продуктах питания, охрану здоровья животных и человека, сохранения их генофонда.

НОРМАТИВИ питного водопостачання – розрахункова кількість питної води, яка необхідна для забезпечення питних, фізіологічних, санітарно-гігієнічних та побутових потреб однієї людини протягом доби у конкретному населеному пункті, на окремому об'єкті або транспортному засобі при нормальному функціонуванні систем питного водопостачання, при їх порушенні та при надзвичайних ситуаціях техногенного або природного характеру.

Нормативы питьевого водоснабжения – расчетное количество питьевой воды, необходимое для обеспечения питьевых, физиологических, санитарно-гигиенических и бытовых нужд одного человека в течение суток в конкретном населенном пункте, на отдельном объекте или транспортном средстве при нормальном функционировании систем питьевого водоснабжения, при их нарушении и при чрезвычайных ситуациях техногенного или природного характера.

НОРМИ водоспоживання і водовідведення індивідуальні – норми, запроваджені для конкретного підприємства або

його складової частини. *Примітка.* Індивідуальні норми запроваджують для планування і організації поточного контролю за водоспоживанням і водовідведенням, проектування систем водопостачання і каналізації.

Нормы водопотребления и водоотвода индивидуальные – нормы, введенные для конкретного предприятия или его составной части. *Примечание.* Индивидуальные нормы вводят для планирования и организации текущего контроля за водопотреблением и водоотводом, проектирования систем водоснабжения и канализации.

НОРМИ охорони вод – установлені значення показників, дотримання яких забезпечує екологічне благополуччя водних об'єктів і необхідні умови для водокористування і охорони здоров'я населення.

Нормы охраны вод – установленные значения показателей, соблюдение которых обеспечивает экологическое благополучие водных объектов и необходимые условия для водопользования и здравоохранения населения.

НОРМИ якості води – установлені значення показників складу і властивостей води за видами її використання.

Нормы качества воды – установленные значения показателей состава и свойств воды по видам ее использования.

НОРМОВАНА властивість води – властивість води, що регламентується нормами якості води, наприклад, запах, присмак, токсичність.

Нормируемое свойство воды – свойство воды, которое регламентируется нормами качества воды, например, запах, привкус, токсичность.

НОРМОВАНА речовина – домішка у воді, для якої встановлена гранично допустима концентрація (ГДК), або інший норматив.

Нормируемое вещество – примесь в воде, для которой установлена предельно допустимая концентрация (ПДК), или другой норматив.

НОРМУВАННЯ впливу на навколишнє середовище – розробка і введення у дію нормативів впливу на навколишнє середовище. Див. Нормування екологічне.

Нормирование влияния на окружающую среду – разработка и введение в действие нормативов влияния на окружающую среду. См. Нормирование экологическое.

НОРМУВАННЯ санітарно-гігієнічне – розробка нормативів антропогенного впливу на оточуюче людину природне середовище і нормативів якості навколишнього середовища на основі санітарно-гігієнічного підходу (тобто дотримання санітарно-гігієнічних норм, розрахованих на людину).

Нормирование санитарно-гигиеническое – разработка нормативов антропогенного влияния на окружающую человека естественнау среду и нормативов качества окружающей среды на основе санитарно-гигиенического подхода (то есть соблюдение санитарно-гигиенических норм, рассчитанных на человека).

НОРМУЮЧА глибина – найменша на даному відрізьку річки глибина, що дозволяє судноплавство.

Нормирующая глубина – наименьшая на данном отрезке реки глубина, позволяющая судоходство.

НУЛЬ графіка гідробіологічного поста – умовна горизонтальна площадка, до якої приводяться відліки рівня води водотоків і водойм на гідрологічних постах.

Ноль графика гидробиологического поста – условная горизонтальная площадка, к которой приводятся отсчеты уровня воды водотоков и водоемов на гидрологических постах.

О

ОБВАЛОВАНА територія – територія, захищена дамбами від затоплення.

Обвалованная территория – территория, защищенная дамбами от затопления.

ОБВАЛУВАННЯ – огороження місцевості земляними валами.

Обвалование – ограждение местности земляными дамбами.

ОБВОДНЕННЯ – забезпечення водою безводних і маловодних районів шляхом освоєння місцевих ресурсів води і проведення її каналами і трубопроводами з інших територій. При обводненні будують різноманітні водозабірні споруди, водосховища, канали, водопроводи, водонапірні пункти і ін.

Обводнение – обеспечение водой безводных и маловодных районов путем освоения местных ресурсов воды и проведение ее по каналам и трубопроводам из других территорий. При обводнении строят разнообразные водозаборные сооружения, водохранилища, каналы, водопроводы, водопойные пункты и др.

ОБВОДНЮВАЛЬНА система – сукупність гідротехнічних споруд, що служать для обводнення.

Обводнительная система – совокупность гидротехнических сооружений, служащая для обводнения.

ОБДЕРНУВАННЯ – укріплення берегових укосів (схилів) русел водотоків або укосів дамб за допомогою дерну.

Одернение – укрепление береговых укосов (склонов) русел водотоков или укосов дамб при помощи дерна.

ОБЕЗГОЛОВЛЕНА морожена риба – риба, у якої голова з плечовими кістками і нутрощі видалені без розрізу по черевцю; частина нутрощів, ікра або молоки можуть бути залишені.

Риба може бути патрана зрізом, при якому голова видалена разом з грудними плавниками, поперечно надрізана в області анального отвору.

Обезглавленная мороженная рыба – риба, у которой голова с плечевыми костями и внутренности удалены без разреза по брюшку; часть внутренностей, икра или молоки могут быть оставлены.

Рыба может быть разделана срезом, при котором голова удалена вместе с грудными плавниками, поперечно надрезана в области анального отверстия.

ОБ’ЄКТ державної санітарно-епідеміологічної експертизи – будь-яка діяльність, технологія, продукція та сировина, проекти нормативних документів, реалізація (функціонування, використання) яких може шкідливо вплинути на здоров’я людини, а також діючі об’єкти та чинні нормативні документи у випадках, коли їх шкідливий вплив встановлено в процесі функціонування (використання), а також у разі закінчення встановленого терміну дії висновку державної санітарно-епідеміологічної експертизи.

Объект государственной санитарно-эпидемиологической экспертизы – любая деятельность, технология, продукция и сырье, проекты нормативных документов, реализация (функционирование, использование) которых может вредно повлиять на здоровье человека, а также действующие объекты и действующие нормативные документы в случаях, когда

их вредное влияние установлено в процессе функционирования (использования), а также в случае истечения установленного срока действия заключения государственной санитарно-эпидемиологической экспертизы.

ОБ’ЄКТИ санітарних заходів – харчові продукти, в тому числі для спеціального дієтичного харчування, функціональні харчові продукти, а також харчові добавки, ароматизатори, дієтичні добавки та допоміжні матеріали для переробки харчових продуктів, допоміжні засоби та матеріали для виробництва та товарообігу харчових продуктів.

Объекты санитарных мероприятий – продукты питания, в том числе для специального диетического питания, функциональные пищевые продукты, а также пищевые добавки, ароматизаторы, диетические добавки и вспомогательные материалы для переработки пищевых продуктов, вспомогательные средства и материалы для производства и товароборота пищевых продуктов.

ОБ’ЄМ стоку – об’єм води, який стікає з водозбірною басейну за певний інтервал часу.

Объем стока – объем воды, стекающий из водосборного бассейна за определенный интервал времени.

ОБ’ЄМ хвилі витрат у створі водотоку – кількість води, яка протікає через даний створ водотоку з початку до кінця проходження хвилі витрат.

Объем волны расходов в створе водотока – количество воды, протекающее через данный створ водотока из начала до конца прохождения волны расходов.

ОБЛАСТЬ внутрішнього стоку – частина суші, стік з якої здійснюється з водойми, не пов’язаної з Світовим

океаном (наприклад, у Каспійське море).

Область внутреннего стока – часть суши, сток из которой осуществляется из водоема, не связанного с Мировым океаном (например, в Каспийское море).

ОБ'ЄДНАНА проба – сукупність точкових (миттєвих) проб.

Объединенная проба – совокупность точечных (мгновенных) проб.

ОБРОБКА стічної води – дія на стічну воду з метою забезпечення її необхідних властивостей і складу.

Обработка сточной воды – действие на сточную воду с целью обеспечения ее необходимых свойств и состава.

ОБРОБЛЕНІ питні води – води, одержані з поверхневих та підземних джерел питного водопостачання шляхом очищення чи домінералізації.

Обработанные питьевые воды – воды, полученные из поверхностных и подземных источников питьевого водоснабжения путем очистки или доминерализации.

ОБРОСТАННЯ – поселення водних організмів (тварин і рослин) на скалах, камінні, підводних частинах суден, буїв, портових і інших гідротехнічних споруд, кабелях, а також у водозабірних трубах. Обростання здійснюють бактерії, водорості, губки, гідроїди, морські жолуді, мідії, мшанки, асцидії і ін. Обростання знижує швидкість руху суден, руйнує підводні споруди, знижує водотік у трубах і ін. Боротьба з обростанням проводиться шляхом механічної очистки і хімічними засобами.

Обрастание – поселение водных организмов (животных и растений) на скалах, камнях, подводных частях судов, буев, портовых и других гидротехнических сооружений, кабелях, а также в водозаборных трубах. Обрастание производят бактерии, водоросли, губки, гидроиды,

морские желуди, мидии, мшанки, асцидии и др. Обрастание снижает скорость движения судов, разрушает подводные сооружения, снижает водоток в трубах и др. Борьба с обрастанием проводится путем механической очистки и химическими средствами.

ОГОРОДЖУВАЛЬНА споруда – гідротехнічна споруда для захисту акваторії порту або берегової смуги від хвиль, наносів, льоду.

Ограждающее сооружение – гидротехническое сооружение для защиты акватории порта или береговой полосы от волн, наносов, льда.

ОГОРОДЖУЮЧИЙ вал (захисна дамба) – гідротехнічна регуляційна споруда (як правило невисока земляна плотина), призначена для захисту прибережних територій від затоплення високими водами.

Ограждающий вал (защитная дамба) – гидротехническое регулирующее сооружение (как правило невысокая земляная плотина), предназначенное для защиты прибрежных территорий от затопления высокими водами.

ОЗЕРА – природні водойми у заглибленнях суші (уголовинах), заповнення у межах озерної чаші (озерного ложа) різними водними масами, які не мають одностороннього ухилу. Для озер характерна відсутність безпосереднього зв'язку з Світовим океаном. Озера займають біля 2,1 млн. км² або майже 1,4 % площі суші. Водна маса озер складається з атмосферних опадів і підземних вод. Іноді прісна вода замінює морську, яка заповнювала уголовину у геологічному минулому. Це реліктові озера, серед них Каспійське море, Ладозьке і Онежське озера.

Озера – естественные водоемы в углублениях суши (уголовинах), заполнения в пределах озерной чаши (озерного ложа) разнородными водными массами и не имеющими одностороннего уклона. Для озер характерное отсутствие непосредственной связи с Мировым океаном. Озера занимают около 2,1 млн. км² или почти 1,4 % площади суши. Водная масса озер состоит из атмосферных осадков и подземных вод. Иногда пресная вода заменяет морскую, которая заполняла угловину в геологическом прошлом. Это реликтовые озера, среди них Каспийское море, Ладожское и Онежское озера.

ОЗЕРОВЕДЕННЯ (лімнологія) – розділ гідрології суші, який вивчає континентальні водойми з сповільненим водообміном (озера, водосховища, ставки). Озероведення використовує методи гідрології, метеорології, гідробіології, гідрохімії, гідрофізики, геоморфології і ін. Озероведення вивчає форми, розміри, походження озерних угловин, донні відкладення, фізичні і хімічні властивості води, гідрологічний режим, рослинний і тваринний світ.

Озероведение (лимнология) – раздел гидрологии суши, изучающий континентальные водоемы с замедленным водообміном (озера, водохранилища, пруды). Озероведение использует методы гидрологии, метеорологии, гидробиологии, гидрохимии, гидрофизики, геоморфологии и др. Озероведение изучает формы, размеры, происхождения озерных угловин, донные отложения, физические и химические свойства воды, гидрологический режим, растительный и животный мир.

ОЗОНАТОР – апарат для знезараження води і збагачення повітря озоном.

Озонатор – апарат для обеззараживання води и обогачення воздуха озоном.

ОЗОНУВАННЯ води – додавання озону до води з метою дезінфекції, окислення органічної речовини або видалення неприємного смаку або запаху.

Озонирование воды – добавление озона к воде с целью дезинфекции, окисления органического вещества или удаления неприятного вкуса или запаха.

ОКЕАН (грец. Okeanos) – неперервна водна оболонка Землі, оточуюча материки і острови і відрізняється загальною стабільністю сольового складу.

Океан (греч. Okeanos) – непрерывная водная оболочка Земли, окружающая материки и острова и отличается общей стабильностью солевого состава.

ОКЕАНАРІУМ (океанарій) – басейн з морською водою для утримання морських тварин. Найбільші океанарії – у Сан-Франціско, Сан-Дієго, Неаполі, Севастополі і ін.

Океанариум (океанарий) – бассейн с морской водой для содержания морских животных. Самые большие океанарии – в Сан-Франциско, Сан-Диего, Неаполе, Севастополе и др.

ОКЕАНІЧНІ течії – поступові рухи мас води у морях і океанах, обумовлені різними силами (впливом сили тертя між водою і повітрям, градієнтами тиску, виникаючими у воді, приливоутворюючими силами Місяця і Сонця). На напрям течій великий вплив здійснює сила обертання Землі, яка відхиляє течії у Північній півкулі вправо, у Південній – вліво. Морські течії розрізняють: за походженням – які викликаються тертям вітру і поверхні моря (вітрові течії), нерівномірним розміщенням температури і солоності води (щільності течії), ухилом

рівня (стокові течії) і ін.; за характером мінливості – постійні, тимчасові і періодичні (припливного походження); за розміщенням – поверхневі, підповерхневі, проміжні, глибинні, придонні; за фізико-хімічними властивостями – теплі, холодні (див. Теплі і холодні морські течії), опріснені і солоні.

Океанические течения – постепенные движения масс воды в морях и океанах, обусловленные разными силами (влиянием силы трения между водой и воздухом, градиентами давления, возникающими в воде, приливообразующими силами Луны и Солнца). На направление течений большое влияние осуществляет сила вращения Земли, отклоняющая течения в Северном полушарии вправо, в Южном – влево. Морские течения различают: по происхождению – вызываемые трением ветра и поверхности моря (ветровые течения), неравномерным размещением температуры и солености воды (плотности течения), наклоном уровня (стоковые течения) и др.; по характеру переменчивости – постоянные, временные и периодические (приливного происхождения); за размещением – поверхностные, подповерхностные, промежуточные, глубинные, придонные; по физико-химическим свойствам – теплые, холодные (см. Теплые и холодные морские течения), опресненные и соленые.

ОКИСЛЕНІСТЬ води – величина, що характеризує вміст у воді органічних і мінеральних речовин, які піддаються окисленню одним із сильних хімічних окислювачів при певних умовах.

Окисляемость воды – величина, характеризующая содержание в воде органических и минеральных веществ,

поддающихся окислению одним из сильных химических окислителей при определенных условиях.

ОКИСНА потужність очисної споруди – величина зниження біохімічного споживання кисню на одиницю об'єму споруди за добу при біологічній очистці стічної води.

Окислительная мощность очистного сооружения – величина снижения биохимического потребления кислорода на единицу объема сооружения сутки при биологической очистке сточной воды.

ОКИСНО-ВІДНОВНИЙ потенціал, окислювальний потенціал, редокспотенціал (ОВП, Eh) – функція відношення окислених і відновлених форм хімічних елементів у тому чи іншому середовищі (грунті, водному розчині, біологічному матеріалі). ОВП характеризує ступінь окисленості компонентів середовища і виражається, як правило, у мілівольтах (мВ).

Окислительно-восстановительный потенциал, окислительный потенциал, редокспотенціал (ОВП, Eh) – функция отношения окисленных и восстановленных форм химических элементов в той или иной среде (почве, водном растворе, биологическом материале). ОВП характеризует степень окисленности компонентов среды и выражается, как правило, в милливольтках (мВ).

ОКИСНЮВАНІСТЬ води – сумарна кількість кисню, необхідна для окиснення органічних речовин, що містяться у воді. Чим чистіша вода, тим менше витрачається кисню на їх окиснення. Чистою вважається вода з окиснюваністю 1 – 2 мг/л.

Окисляемость воды – суммарное количество кислорода, необходимое для окисления органических веществ,

содержащихся в воде. Чем чище вода, тем меньше расходуется кислорода на их окисление. Чистой считается вода с окисляемостью 1 – 2 мг/л.

ОКСИТЕНК для очистки стічної води – споруда для біологічної очистки стічної води з використанням аерації чистим киснем або повітрям, збагаченим киснем.

Окситенк для очистки сточной воды – сооружение для биологической очистки сточной воды с использованием аэрации чистым кислородом или воздухом, обогащенным кислородом.

ОЛІГОСАПРОБ – організм, який живе у чистих, незабруднених водоймах.

Олигосапроб – организм, живущий в чистых, незагрязненных водоемах.

ОПАДИ атмосферні – вода у рідкому або твердому стані (дощ, сніг, крупа, наземні гідрометеори і ін.), випадаюча із хмар або осаджена із повітря на земну поверхню. Опали вимірюються товщиною шару випавшої води у мм. У середньому на земній кулі випадає біля 1000 мм опадів у рік, а у пустелях і у високих широтах – менше 250 мм за рік.

Осадки атмосферные – вода в жидком или твердом состоянии (дождь, снег, крупа, наземные гидрометеоры и др.), выпадающая из туч или осаждаемая из воздуха на земную поверхность. Осадки измеряются толщиной слоя выпавшей воды в мм. В среднем на земном шаре выпадает около 1000 мм осадков в год, а в пустынях и в высоких широтах – менее 250 мм в год.

ОПАДОНАКОПИЧЕННЯ (седиментація) – утворення всіх видів відкладень на поверхні Землі при переході осаджуваної речовини із рухомого, зваженого або

розчиненого (у повітряному або водному середовищі) у нерухомий (осад) стан. Опадонакопичення відбувається на дні річок, озер, морів, океанів і на поверхні суші.

Осадконакопление (седиментация) – образование всех видов отложений на поверхности Земли при переходе осаждаемого вещества из подвижного, взвешенного или растворенного (в воздушной или водной среде) в неподвижное (осадок) состояние. Осадконакопление проходит на дне рек, озер, морей, океанов и на поверхности суши.

ОПАДОМІР (дощомір) – установка для збору і вимірювання випадаючих опадів.

Осадкомер (дождемер) – установка для сбора и измерения выпадающих осадков.

ОПАДОМІРНА станція – спеціалізована гідрометеорологічна станція для системного вимірювання атмосферних опадів.

Осадкомерная станция – специализированная гидрометеорологическая станция для системного измерения атмосферных осадков.

ОПРІСНЕННЯ води – зменшення маси солей, розчинених у воді.

Опреснение воды – уменьшение массы солей, растворенных в воде.

ОРГАНІЧНІ добрива – містять елементи живлення рослин у формі органічних сполук рослинного або тваринного походження – гній, компости, зелені добрива, гуано і ін. Покращують фізичні і хімічні властивості ґрунту, активізують життєдіяльність корисних мікроорганізмів.

Органические удобрения – содержат элементы питания растений в форме органических соединений растительного или животного происхождения – навоз,

компосты, зеленые удобрения, гуано и др. Улучшают физические и химические свойства почвы, активизируют жизнедеятельность полезных микроорганизмов.

ОРГАНОЛЕПТИЧНІ показники (запах, смак і присмак, забарвленість, каламутність) – фізичні властивості питної води, що сприймаються органами чуття.

Органолептические показатели (запах, вкус и привкус, цветность, мутность) – физические свойства питьевой воды, воспринимающиеся органами чувств.

ОРИЄНТОВНИЙ безпечний рівень впливу (ОБРВ) – концентрація речовини у воді водного об'єкта, вище якої вода непридатна для рибогосподарського водокористування; є тимчасовим нормативом на період до встановлення ГДК.

Ориентировочный безопасный уровень влияния (ОБУВ) – концентрация вещества в воде водного объекта, выше которой вода непригодна для рыбохозяйственного водопользования; является временным нормативом на период до установления ПДК.

ОРИЄНТОВНИЙ допустимий рівень речовин (ОДР) – розроблена на основі розрахункових і експрес-експериментальних методів прогнозу токсичності нормативна концентрація речовини у воді водного об'єкту, яка застосовується тільки на стадії запобіжного санітарного нагляду за підприємствами і очисними спорудами, які проектуються або будуються.

Ориентировочный допустимый уровень веществ (ОДУ) – разработанная на основе расчетных и экспрес-експериментальных методов прогноза токсичности нормативная концентрация вещества в воде водного объекта, применяющаяся только на стадии

предохранительного санитарного надзора за проектируемыми или строящимися предприятиями и очистными сооружениями.

ОРИЕНТОВНО допустима концентрация забруднюючої речовини (ОДК) – гігієнічний норматив (тимчасовий), аналогічний ГДК, який визначають, як правило, розрахунковим методом.

Ориентировочно допустимая концентрация загрязняющего вещества (ОДК) – гигиенический норматив (временный), аналогичный ПДК, определяемый, как правило, расчетным методом.

ОСАД стічної води – сукупність твердих часток з заповнюючою їх пори стічною водою, одержана у процесі розділення суспензії.

Осадок сточной воды – совокупность твердых частей с заполняющей их поры сточной водой, полученная в процессе разделения суспензии.

ОСВІТЛЕННЯ води – процес осідання завислих і колоїдних часток, які містяться у воді, у результаті якого вода стає прозорішою.

Осветление воды – процесс оседания зависших и коллоидных часток, содержащихся в воде, в результате которого вода становится прозрачнее.

ОСВІТЛЮВАЧ – споруда (резервуар) у складі водопровідної очисної станції, у якому із води видаляються зважені і колоїдні частинки. Для цього воду як правило пропускають через шар пластівцеподібного осаду, який раніше випав у результаті коагуляції.

Осветитель – сооружение (резервуар) в составе водопроводной очистной станции, в котором из воды удаляются взвешенные и коллоидные частицы. Для этого

воду обычно пропускают через слой ранее выпавшего (в результате коагуляции) хлопьевидного осадка.

ОСЕРЕДКИ – накопичення наносів у руслі річки у вигляді рухомих островів або мілин, переважно довгастої форми.

Ячейки – накопление наносов в русле реки в виде подвижных островов или мелей, преимущественно вытянутой формы.

ОСНОВА греблі (дамби) – ґрунти у природному або покращеному стані, які залягають під подошвою греблі (дамби).

Основа плотины (дамбы) – почвы в природном или улучшенном состоянии, залегающие под подошвой плотины (дамбы).

ОСОЛЕНА ділянка річки – частина нижньої течії річки, куди проникають морські води.

Осоленный участок реки – часть нижнего течения реки, куда проникают морские воды.

ОСТРІВ – ділянка суші, оточена водою.

Остров – участок суши, окруженный водой.

ОСТРІВ штучний – стаціонарна створена людиною ділянка суші на водному об'єкті, призначена для розвідки і видобутку природних ресурсів. *Примітка.* За способом створення острови діляться на насипні, намивні, накидні, опорні і плавучі.

Остров искусственный – стационарный созданный человеком участок суши на водном объекте, предназначенный для разведки и добычи природных ресурсов. *Примечание.* По способу создания острова подразделяются на насыпные, намывные, набросные, опорные и плавучие.

ОСУШЕННЯ – у сільському господарстві – видалення зайвої

вологи із коренеіснуючого шару ґрунту; вид меліорації. Для осушення будують осушувальні і осушувально-зволожуючі системи.

Осушение – в сельском хозяйстве – удаление лишней влаги из корнесуществующего слоя почвы; вид мелиорации. Для осушения строят осушительные и осушительно-увлажняющие системы.

ОСУШУВАЛЬНА мережа – гідромеліоративна мережа для прийому надлишкових поверхневих або підземних вод і їх відводу у приймач зворотної води.

Осушительная сеть – гидромелиоративная сеть для приема избыточных поверхностных или подземных вод и их отвода в приемник обратной воды.

ОСУШУВАЛЬНА сітка – канали і дрени осушувальної системи, які збирають і відводять воду з надмірно зволжених або заболочених земель у водоприйомник.

Осушительная сетка – каналы и дрены осушительной системы, собирающие и отводящие воду из излишне увлажненных или заболоченных земель в водоприйомник.

ОСУШУВАЛЬНА система – надлишково зволожена земельна територія з гідротехнічними (осушувальна сітка, шлюзи, насосні станції і ін.) і експлуатаційними (дороги, мости, гідрометричні пости) спорудами, які забезпечують її осушування. Найпрогресивніші закриті осушувальні системи.

Осушительная система – избыточно увлажненная земельная территория с гидротехническими (осушительная сетка, шлюзы, насосные станции и др.) и эксплуатационными (дороги, мосты, гидрометрические посты) сооружениями, обеспечивающими ее осушение.

Наиболее прогрессивные закрытые осушительные системы.

ОСУШУВАЛЬНИЙ колектор – водовід осушувальної мережі для відводу води, зібраної огорожувальною (захисною) і регулюючою осушувальними мережами.

Осушительный коллектор – водовод осушительной сети для отвода воды, собранной ограждающей (защитной) и регулирующей осушительными сетями.

ОСУШУВАЛЬНО-ЗРОШУВАЛЬНА система – зрошувальна система з осушувальною мережею на зрошувальних землях.

Осушительно-оросительная система – оросительная система с осушительной сетью на оросительных землях.

ОХОРОНА вод – система заходів, спрямованих на запобігання, обмеження і ліквідацію наслідків забруднення, засмічення і виснаження вод.

Охрана вод – система заходів, направлених на предотвращение, ограничение и ликвидацию последствий загрязнения, засорения и истощения вод.

ОХОРОНА природи – комплекс заходів по збереженню, раціональному використанню і відновленню природних ресурсів Землі, у тому числі видового різноманіття флори і фауни, багатства надр, чистоти вод і атмосфери.

Охрана природы – комплекс мероприятий по сохранению, рациональному использованию и возобновлению природных ресурсов Земли, в том числе видового многообразия флоры и фауны, богатства недр, чистоты вод и атмосферы.

ОЦІНКА ризику – науково обґрунтований процес, який складається з ідентифікації та характеристики небезпеки, оцінки впливу, характеристики ризику.

Оценка риска – науко обоснованный процесс, состоящий из идентификации и характеристики опасности, оценки влияния, характеристики риска.

ОЧИСНІ споруди – сукупність інженерних споруд у системах водопостачання і каналізації, у яких природні і стічні води очищаються від вмістимих у них забруднень. До очисних споруд часто відносять також споруди для очистки повітря від забруднень газами і димом.

Очистные сооружения – совокупность инженерных сооружений в системах водоснабжения и канализации, в которых природные и сточные воды очищаются от содержащихся в них загрязнений. К очистным сооружениям часто относят также сооружения для очистки воздуха от загрязнений газами и дымом.

ОЧИСТКА води – вилучення з води домішок з метою досягнення її необхідної якості.

Очистка воды – извлечение из воды примесей с целью достижения ее необходимого качества.

ОЧИЩЕННЯ біологічне (стічних вод, гноївки) – природні біологічні процеси очищення й знезараження, в основі яких лежить діяльність мікроорганізмів, що розкладають органічні речовини до неорганічних (процес мінералізації).

Очистка биологическая (сточных вод, навозной жижи) – естественные биологические процессы очищения и обеззараживания, в основе которых лежит деятельность микроорганизмов, разлагающих органические вещества до неорганических (процесс минерализации).

ОЧИЩЕННЯ води – технічні прийоми, що застосовуються для поліпшення гігієнічних якостей води.

Очистка воды – технические приемы, применяемые для улучшения гигиенического качества воды.

ОЧИЩЕННЯ питної води – спосіб підготовки питної води з метою поліпшення її показників безпеки та якості механічними, хімічними, фізичними та біологічними методами (освітлення, пом'якшення, знесолення, знезараження тощо).

Очистка питьевой воды – способ подготовки питьевой воды с целью улучшения ее показателей безопасности и качества механическими, химическими, физическими и биологическими методами (осветление, смягчение, обессоливание, обеззараживание и т.д.).

П

ПАРАЗИТОЛОГІЧНІ показники – показники епідемічної безпеки питної води, перевищення яких може призвести до виникнення паразитарних інвазій у людини.

Паразитологические показатели – показатели эпидемической безопасности питьевой воды, превышение которых может привести к возникновению паразитарных инвазий у человека.

ПАРТІЯ вирощених живої риби або інших водних живих ресурсів – кількість риби або інших водних живих ресурсів, вирощених в окремому ставку, іншому водному об'єкті (його ділянці), незалежно від об'єму води в них та їх площі.

Партия выращенных живой рыбы или других водных живых ресурсов – количество рыбы или других водных живых ресурсов, выращенных в отдельном пруде, другом водном объекте (его участке), независимо от объема воды в них и их площади.

ПАРТІЯ продуктів лову – кількість продуктів лову одного найменування, гатунку, одного суб'єкта господарювання, вилучених у період не більше п'яти найближчих дат і оформлених одним документом про якість.

Партия продуктов лова – количество продуктов лова одного наименования, сорта, одного предприятия, изъятых в период не более пяти ближайших дат и оформленных одним документом о качестве.

ПАРТІЯ фасованої питної води – будь-яка визначена кількість фасованої питної води з однією назвою, однаковими показниками якості, однієї і тією самою датою виготовлення, яка вироблена згідно з одним нормативним документом за однакових умов на одному й тому самому підприємстві (об'єкті) протягом одного технологічного циклу, за одним і тим самим технологічним режимом, оформлена одним документом про безпечність та якість і одночасно пред'явлена до приймання.

Партия фасованной питьевой воды – любое определенное количество фасованной питьевой воды с одним названием, одинаковыми показателями качества, одной и той же датой изготовления, которая произведена согласно одного нормативного документа при одинаковых условиях на одном и том же предприятии (объекте) в течение одного технологического цикла, одним и тем же технологическим режимом, оформленная одним документом о безопасности и качестве и одновременно предъявленная к принятию.

ПАРТІЯ харчової продукції – кількість продукції одного найменування, гатунку, одного суб'єкта господарювання, виробленої в період не більше п'яти найближчих дат. Партія не повинна перевищувати вантажопідйомності спеціально обладнаних: одного залізничного вагона, одного трюму рибальського судна, танкера або цистерни тощо.

Партия пищевой продукции – количество продукции одного наименования, сорта, одного предприятия, произведенная в период не более пяти ближайших дат.

Партия не должна превышать грузоподъемности специально оборудованных: одного железнодорожного вагона, одного трюма рыболовного судна, танкера или цистерны и др.

ПАСТЕРИЗАЦІЯ – метод знезараження (стерилізації) рідин від патогенних неспорівих бактерій однократним тривалим підігрівом до $60 - 70^{\circ}\text{C}$ протягом $0,5 - 1$ год. При однократній пастеризації гинуть тільки неспорові бактерії; спороутворюючі – гинуть при $3 - 4$ -кратному прогріванні; при 70°C протягом 1 год. Пастеризація широко застосовується в молочній промисловості й на молочних фермах, неблагополучних за туберкульозом і бруцельозом, надійно забезпечуючи стерильність молока.

Пастеризация – метод обеззараживания (стерилизации) жидкостей от патогенных неспоровых бактерий однократным длительным подогреванием до $60 - 70^{\circ}\text{C}$ в течение $0,5 - 1$ ч. При однократной пастеризации гибнут только неспоровые бактерии; спорообразующие – гибнут при $3 - 4$ -кратном прогревании; при 70°C в течение 1 ч. Пастеризация широко применяется в молочной промышленности и на молочных фермах, неблагополучных по туберкулезу и бруцеллезу, надежно обеспечивая стерильность молока.

ПАТРАНА охолоджена риба з головою – риба, розрізана по черевцю між грудними плавцями від калтичка до анального отвору або на $1,5 - 2,0$ см далі; калтичок може бути перерізаний; нутроці, в тому числі ікра або молоки, видалені; згустки крові зачищені. Температура в тілі риби охолодженої повинна бути від мінус 1 до 5°C .

Потрошенная охлажденная рыба с головой – рыба, разрезанная по брюшку между грудными плавниками от

калтычка до анального отверстия или на 1,5 – 2,0 см далее; калтычок может быть перерезан; внутренности, в том числе икра или молоки, удалены; сгустки крови зачищены. Температура в теле рыбы охлажденной должна быть от минус 1 до 5 °С.

ПАТРАНА охолоджена риба обезголовлена – риба, розрізана по черевцю між грудними плавцями від калтичка до анального отвору або на 1,5 – 2,0 см далі; калтичок може бути перерізаний; голова, нутрощі, в тому числі ікра або молоки, видалені, згустки крові зачищені. Плечові кістки і грудні плавці можуть бути видалені. Риба може бути оброблена зрізом, при якому голова видалена разом з грудними плавцями і частиною черевця. У тріски може бути вирізана зона анального отвору з частковим підрізом анального плавця.

Потрошенная охлажденная рыба обезглавленная – риба, розрезанная по брюшку между грудними плавниками от калтычка до анального отверстия или на 1,5 – 2,0 см далее; калтычок может быть перерезан; голова, внутренности, в том числе икра или молоки, удалены, сгустки крови зачищены. Плечевые кости и грудные плавники могут быть удалены. Рыба может быть разделана срезом, при котором голова удалена вместе с грудными плавниками и частью брюшка. У трески может быть вырезана зона анального отверстия с частичным подрезом анального плавника.

ПАТРАНА свіжоморожена риба з головою – риба, розрізана по черевцю між грудними плавцями від калтичка до анального отвору або далі; калтичок може бути перерізаний, нутрощі, ікра або молоки видалені, згустки крові зачищені.

Потрошенная мороженная рыба с головой – рыба, разрезанная по брюшку между грудными плавниками от калтычка до анального отверстия или далее; калтычок может быть перерезан, внутренности, икра или молоки удалены, сгустки крови зачищены.

ПАТРАНА свіжоморожена риба обезголовлена – риба, розрізана по черевцю між грудними плавцями від калтичка до анального отвору і далі, калтичок може бути перерізаний; голова, нутрощі, ікра або молочко видалені; згустки крові зачищені; може бути часткове видалення черевця разом з черевними плавниками. У макруронуса видалення голови проводять зрізом разом з грудними плавниками. У лемонемі черевце розрізають між грудними плавцями від калтичка до анального отвору прямим розрізом з продовженням цього розрізу збоку до кінця черевної порожнини; голову, нутрощі, ікру або молоки і тонку хвостову частину на рівні $\frac{1}{4}$ довжини тушки видаляють, згустки крові зачищають. Може бути патрання риби на патрану обезголовлену, при якій голову відрізають разом з грудними плавцями і частиною черевця.

Потрошенная мороженная рыба обезглавленная – рыба, разрезанная по брюшку между грудными плавниками от калтычка до анального отверстия и далее, калтычок может быть перерезан; голова, внутренности, икра или молоки удалены; сгустки крови зачищены; может быть частичное удаление брюшка вместе с брюшными плавниками. У макруронуса удаление головы производят срезом вместе с грудными плавниками. У лемонемы брюшко разрезают между грудными плавниками от калтычка до анального отверстия прямым

разрезом с продолжением этого разреза сбоку до конца брюшной полости; голову, внутренности, икру или молоки и тонкую хвостовую часть на уровне $\frac{1}{4}$ длины тушки удаляют, сгустки крови зачищают. Может быть разделка рыбы на потрошеную обезглавленную, при которой голову отрезают вместе с грудными плавниками и частью брюшка.

ПЕРЕРОБКА продуктів лову – розбирання, охолодження, заморожування, копчення, соління, маринування, сушіння, в'ялення, консервування, фасування, нагрівання чи поєднання цих процесів.

Переработка продуктов лова – разборка, охлаждение, замораживание, копчение, соление, маринование, сушка, вяление, консервирование, фасовка, нагрев или сочетание этих процессов.

ПЕРЕРОБНЕ виробництво – комплекс будівель, механізмів, технологічних процесів тощо для здійснення переробки продуктів лову.

Перерабатывающее производство – комплекс зданий, механизмов, технологических процессов и т.д. для осуществления переработки продуктов лова.

ПЕРМАНГАНАТНА окиснюваність – кількість кисню, що необхідна для хімічного окиснення перманганатом калію легкоокиснюваних органічних і неорганічних речовин (солей двовалентного заліза, сірководню, амонійних солей, нітритів тощо), які містяться у 1 дм³ води.

Перманганатная окисляемость – количество кислорода, необходимое для химического окисления перманганатом калия легкоокисляемых органических и

неорганических веществ (солей двухвалентного железа, сероводорода, аммонийных солей, нитритов и т.д.), содержащихся в 1 дм³ воды.

ПЕСТИЦИДИ (від лат. *pestis* – чума + *caedo* – убиваю) – хімічні препарати для боротьби з бур'янами (гербіциди), а також шкідниками (інсектициди, акарициди й ін.), хворобами (фунгіциди, нематодоциди та ін.) сільськогосподарських рослин, дерев і кущів, зерна і т.п. У групу пестицидів включають дефоліанти і десиканти. При порушенні правил застосування й зберігання пестицидів нерідко виникають отруєння ними сільськогосподарських тварин.

Пестициды (от лат. *pestis* – чума+ *caedo* – убиваю) – химические препараты для борьбы с сорняками (гербициды), а также вредителями (инсектициды, акарициды и др.), болезнями (фунгициды, нематодоциды и др.) сельскохозяйственных растений, деревьев и кустарников, зерна и т.п. В группу пестицидов включают дефолианты и десиканты. При нарушении правил употребления и хранения пестицидов нередко возникают отравления ими сельскохозяйственных животных.

ПІДГОТОВКА питної води (водопідготовка, обробка) – технологічний процес, який здійснюється для доведення показників безпечності та якості питної води до рівнів гігієнічних нормативів.

Подготовка питьевой воды (водоподготовка, обработка) – технологический процесс, осуществляемый для доведения показателей безопасности и качества питьевой воды до уровней гигиенических нормативов.

ПІДЗЕМНІ води – ґрунтові й міжпластові води, що залягають на глибині до 1000 м і більше, їхня постійна температура –

5 – 12 °С. Мають високу якість, майже не містять сторонніх домішок, мікроорганізмів. Є надійним джерелом водопостачання.

Подземные воды – грунтовые и межпластовые воды, залегающие на глубине до 1000 м и более, их постоянная температура – 5 – 12 °С. Обладают высоким качеством, почти не содержат посторонних примесей, микроорганизмов. Являются надежным источником водоснабжения.

ПІДПРИЄМСТВО питного водопостачання – суб'єкт господарювання, що здійснює експлуатацію об'єктів централізованого питного водопостачання, забезпечує населення питною водою за допомогою пунктів розливу (в тому числі пересувних), застосування установок (пристроїв) підготовки питної води та виробництво фасованої питної води.

Предприятие питьевого водоснабжения – субъект хозяйствования, осуществляющий эксплуатацию объектов централизованного питьевого водоснабжения, обеспечивает население питьевой водой с помощью пунктов разлива (в том числе передвижных), применение установок (устройств) подготовки питьевой воды и производство фасованной питьевой воды.

ПИТНЕ водопостачання – діяльність, пов'язана з виробництвом, транспортуванням та постачанням питної води її споживачам, охороною джерел та систем питного водопостачання.

Питьевое водоснабжение – деятельность, связанная с производством, транспортировкой и поставкой питьевой воды ее потребителям, охраной источников и систем питьевого водоснабжения.

ПЛЯЖНА зона – прилегла до урізу води частина прибережної захисної смуги уздовж морів, навколо морських заток і лиманів з режимом обмеженої господарської діяльності.

Пляжная зона – прилегающая к урезу воды часть прибрежной защитной полосы вдоль морей, вокруг морских заливов и лиманов с режимом ограниченной хозяйственной деятельности.

ПОВЕРХНЕВІ води – відкриті водойми – ріки, струмки, озера, водосховища, болота та ін. Живляться за рахунок атмосферних і підземних вод. При використанні поверхневих вод для напування тварин необхідно проводити їхнє санітарно-гігієнічне дослідження.

Поверхностные воды – открытые водоемы – реки, ручьи, озера, водохранилища, болота и др. Питаются за счет атмосферных и подземных вод. При использовании поверхностных вод для поения животных необходимо проводить их санитарно-гигиеническое исследование.

ПОВІДОМЛЕННЯ про ризик – взаємний обмін інформацією про ризик між спеціалістами з оцінки ризику, особами, що здійснюють управління ризиком, заінтересованими торговими партнерами та іншими сторонами.

Сообщение о риске – взаимный обмен информацией о риске между специалистами по оценке риска, лицами, осуществляющими управление риском, заинтересованными торговыми партнерами и другими сторонами.

ПОВНА місткість – місткість банки, що визначає об'єм рідини, наливої до верхньої площини торця вінчика горловини банки.

Полная вместимость – вместимость банки, определяющая объем жидкости, налитой до верхней плоскости торца венчика горловины банки.

ПОТОЧНІ рахунки із спеціальним режимом використання для проведення розрахунків за інвестиційними програмами (далі – спеціальні рахунки) – рахунки суб'єктів господарювання у сфері централізованого водопостачання та водовідведення, призначені для накопичення та використання коштів виключно для виконання інвестиційних програм у зазначеній сфері.

Текущие счета со специальным режимом использования для проведения расчетов по инвестиционным программам (далее – специальные счета) – счета субъектов хозяйствования в сфере централизованного водоснабжения и водоотвода, предназначенные для накопления и использования средств исключительно для выполнения инвестиционных программ в указанной сфере.

ПРИБЕРЕЖНА захисна смуга – частина водоохоронної зони відповідної ширини вздовж річки, моря, навколо водойм, на якій встановлено суворіший режим господарської діяльності, ніж на решті території водоохоронної зони.

Прибрежная защитная полоса – часть водоохранной зоны соответствующей ширины вдоль реки, моря, вокруг водоемов, на которой установлен более строгий режим хозяйственной деятельности, чем на остальной территории водоохранной зоны.

ПРИЙМАЛЬНИЙ пункт, приймальне судно – приміщення (судно), пристосоване (відповідно до санітарних, технологічних норм) для приймання вилученої

посортованої за видами риби, для її подальшого зберігання.

Приемный пункт, приемное судно – помещение (судно), приспособленное (в соответствии с санитарными, технологическими нормами) для приема изъятной рассортированной по видам рыбы, для дальнейшего хранения.

ПРИКОРДОННІ інспекційні пости – потужності (об'єкти), що розташовані у пункті пропуску через державний кордон, включаючи пункти на автомобільних шляхах, залізничних станціях, аеропортах, морських і річкових портах, де здійснюється відповідний контроль (інспектування) імпортованих та експортованих вантажів з об'єктами санітарних заходів, що перетинають державний кордон України.

Пограничные инспекционные посты – мощности (объекты), расположенные в пункте пропуска через государственную границу, включая пункты на автомобильных дорогах, железнодорожных станциях, аэропортах, морских и речных портах, где осуществляется соответствующий контроль (инспектирование) импортируемых и экспортируемых грузов с объектами санитарных мероприятий, пересекающих государственную границу Украины.

ПРЕСЕРВИ – солоний продукт з риби, інших водних живих ресурсів з додаванням консервантів чи антисептиків, розфасованих у герметизовану тару, що підлягає зберігання при температурі від 0 °С до мінус 15 °С.

Пресервы – соленый продукт из рыбы, других водных живых ресурсов с добавлением консервантов или антисептиков, расфасованных в герметизированную

тару, подлежащий хранению при температуре от 0 °С до минус 15 °С.

ПРОДУКТИ лову – вилучені риба та інші водні живі ресурси.

Продукты лова – изъятые рыба и другие водные живые ресурсы.

ПРОДУКЦІЯ аквакультури – риба, вирощена або дорощена у контрольованих умовах, для використання в якості продукту харчування.

Продукция аквакультуры – рыба, выращенная или дорощенная в контролируемых условиях, для использования в качестве продукта питания.

ПРОФІЛАКТИКА, prophylaxis (від грец. prophylaktikos – запобіжний) – система заходів з попередження хвороб та збереження здоров'я тварин.

Профилактика, prophylaxis (от греч. prophylaktikos – предохранительный) – система мер по предупреждению болезней и сохранению здоровья животных.

ПУНКТ розливу питної води – місце розливу питної води (з автоцистерн, свердловин, каптажів тощо) в тару споживача.

Пункт разлива питьевой воды – место разлива питьевой воды (из автоцистерн, скважин, каптажей и т.п.) в тару потребителя.

Р

РАДІАЦІЙНІ показники – показники, що характеризують властивість води, зумовлену наявністю радіонуклідів.

Радиационные показатели – показатели, характеризующие свойство воды, обусловленное наличием радионуклидов.

РЕАГЕНТНИЙ метод знезараження води. Здійснюється за допомогою газоподібного хлору, гіпохлоритів і хлорного вапна. Доза хлору вважається достатньою, якщо у воді після знезараження вміст залишкового активного хлору становить 0,2 – 0,4 мг/л.

Реагентный метод обеззараживания воды. Осуществляется с помощью газообразного хлора, гипохлоритов и хлорной извести. Доза хлора считается достаточной, если в воде после обеззараживания содержание остаточного активного хлора составляет 0,2 – 0,4 мг/л.

РЕЗЕРВУАР чистої води (РЧВ) – закрита споруда для створення запасу питної води, необхідної для компенсації можливої невідповідності між об'ємом подачі води та її споживанням в окремі періоди доби.

Резервуар чистой воды (РЧВ) – закрытое сооружение для создания запаса питьевой воды, необходимого для компенсации возможного несоответствия между объемом подачи воды и ее потреблением в отдельные периоды суток.

РИБА та інші водні живі ресурси (водні біоресурси) – сукупність водних організмів (гідробіонтів), життя яких неможливе без перебування (знаходження) у воді. До водних живих ресурсів належать: прісноводні, морські,

анадромні та катадромні риби на всіх стадіях розвитку, круглороті, водні безхребетні, у тому числі молюски, ракоподібні, черви, голкошкірі, губки, кишковопорожнинні, наземні безхребетні у водній стадії розвитку, головоногі, водорості та інші водні рослини.

Рыба и другие водные живые ресурсы (водные биоресурсы) – совокупность водных организмов (гидробионтов), жизнь которых невозможна без пребывания (нахождения) в воде. К водным живым ресурсам относятся: пресноводные, морские, анадромные и катадромные рыбы на всех стадиях развития, круглоротые, водные беспозвоночные, в том числе моллюски, ракообразные, черви, иглокожие, губки, кишечнополостные, наземные беспозвоночные в водной стадии развития, головоногие, водоросли и другие водные растения.

РИБАЛКА – особа, яка безпосередньо здійснює вилучення риби з природного середовища.

Рыбалка – лицо, непосредственно осуществляющее изъятие рыбы из естественной среды.

РИБНИЦТВО – штучне розведення і відтворення риби та інших водних живих ресурсів.

Рыбоводство – искусственное разведение и воспроизводство рыбы и других водных живых ресурсов.

РИБНЕ та **м'ясо-кісткове борошно** – білково-мінеральна добавка до кормів для сільськогосподарських тварин, яку отримують при переробці риби та її відходів, а м'ясо-кісткове – при переробці туш тварин, непридатних для виробництва продуктів харчування, трупів тварин, відходів боєнь, консервних заводів та ін.

Рыбная и мясокостная мука – белково-минеральная

добавка к кормам для сельскохозяйственных животных, которую получают при переработке рыбы и ее отходов, а мясокостную – при переработке целых туш животных, непригодных для производства продуктов питания, трупов животных, боенских отходов, консервных заводов и др.

РИБОГОСПОДАРСЬКИЙ водний об'єкт – водний об'єкт (його частина), що використовується або може використовуватись для рибогосподарських потреб.

Рыбохозяйственный водный объект – водный объект (его часть), который используется или может использоваться для рыбохозяйственных нужд.

РИЗИК – можливість виникнення шкідливого впливу на здоров'я людини (тварин) і ступінь цього впливу, що походить з небезпечного (небезпечних) фактора (факторів) у харчовому продукті (кормі).

Риск – возможность возникновения вредного влияния на здоровье человека (животных) и степень этого воздействия, что происходит из опасного (опасных) фактора (факторов) в пищевом продукте (корме).

РОЗА вітрів – графічне зображення повторюваності напрямку вітру в тому чи іншому пункті. Розу вітрів складають із урахуванням напрямку вітру за 2 роки, а іноді виходять із місячних і сезонних даних.

Роза ветров – графическое изображение повторяемости направления ветра в том или ином пункте. Розу ветров составляют с учетом направления ветра за 2 года, а иногда исходят из месячных и сезонных данных.

РУМБИ – точки обрїю, звідки дме вітер, які позначаються буквами латинського або російського алфавітів відповідно до назв сторін світу: північ через С або N;

південь – Ю або S; схід – В або E; захід – З або W.

Румбы – точки горизонта, откуда дует ветер, обозначаются буквами латинского или русского алфавитов соответственно названиям сторон света: север через С или N; юг – Ю или S; восток – В или E; запад – З или W.

С

САМООЧИЩЕННЯ ГРУНТУ – здатність ґрунту поглинати й затримувати різні органічні речовини, а також розкласти їх на прості сполуки. Без процесу самоочищення знешкодження органічних рештків, а отже життя на Землі було б неможливе.

Самоочищение почвы – способность почвы поглощать и задерживать различные органические вещества, а также разлагать их на простые соединения. Без процесса самоочищения обезвреживания органических отходов, а значит жизнь на Земле была бы невозможна.

САНАЦІЯ, sanatio (лат.) – лікування, видужування.

Санация, sanatio (лат.) – излечение, выздоровление.

САНАЦІЯ шахтних колодязів – комплекс заходів з ремонту, чищення та дезінфекції колодязів, які проводяться з профілактичною метою чи у разі забруднення води в них.

Санация шахтных колодцев – комплекс мероприятий по ремонту, чистке и дезинфекции колодцев, которые проводятся с профилактической целью или в случае загрязнения воды в них.

САНІТАРНЕ та епідемічне благополуччя населення – це стан здоров'я населення та середовища життєдіяльності людини при якому показники захворюваності перебувають на усталеному рівні для даної території, умови проживання сприятливі для населення, а параметри факторів середовища життєдіяльності знаходяться в межах, визначених санітарними нормами.

Санитарное и эпидемическое благополучие населения – это состояние здоровья населения и среды обитания человека при котором показатели

заболеваемости находятся на установившемся уровне для данной территории, условия проживания благоприятны для населения, а параметры факторов среды жизнедеятельности находятся в пределах, определенных санитарными нормами.

САНІТАРНІ та протиепідемічні (профілактичні) заходи (далі – санітарні заходи) – комплекс організаційних, адміністративних, інженерно-технічних, медичних, нормативних, екологічних, ветеринарних та інших заходів, спрямованих на усунення або зменшення шкідливого впливу на людину факторів середовища життєдіяльності, запобігання виникненню і поширенню інфекційних хвороб і масових неінфекційних захворювань (отруєнь) та їх ліквідацію.

Санитарные и противэпидемические (профилактические) мероприятия (далее – санитарные мероприятия) – комплекс организационных, административных, инженерно-технических, медицинских, нормативных, экологических, ветеринарных и других мероприятий, направленных на устранение или уменьшение вредного воздействия на человека факторов среды обитания, предотвращение возникновения и распространения инфекционных болезней и массовых неинфекционных заболеваний (отравлений) и их ликвидацию.

САНІТАРНИЙ захід безпечності харчових продуктів (далі – санітарний захід) – застосування будь-яких законів, постанов та інших нормативно-правових актів, вимог та процедур для захисту життя і здоров'я людей від ризику, що виникає від споживання харчових добавок, забруднюючих речовин, токсинів або хвороботворних

організмів у харчових продуктах, підконтрольних санітарній службі, та харчових продуктів, підконтрольних ветеринарній службі, виконання яких є обов'язковим. Санітарні заходи включають, зокрема, обов'язкові параметри безпеки кінцевого продукту; методи переробки та виробництва; процедури експертизи, інспектування, сертифікації та приймання; положення щодо відповідних статистичних методів; процедури відбору зразків та методів оцінки ризику; вимоги щодо пакування та етикетування, які безпосередньо стосуються безпеки харчових продуктів.

Санитарная мера безопасности пищевых продуктов (далее – санитарная мера) – применение любых законов, постановлений и других нормативно-правовых актов, требований и процедур для защиты жизни и здоровья людей от риска, возникающего от потребления пищевых добавок, загрязняющих веществ, токсинов или болезнетворных организмов в пищевых продуктах, подконтрольных санитарной службе, и пищевых продуктов, подконтрольных ветеринарной службе, выполнение которых является обязательным. Санитарные меры включают, в частности, обязательные параметры безопасности конечного продукта; методы переработки и производства; процедуры экспертизы, инспектирования, сертификации и принятия; положения относительно соответствующих статистических методов; процедуры отбора образцов и методов оценки риска; требования к упаковке и маркировке, непосредственно касающиеся безопасности пищевых продуктов.

САНІТАРНО-ЕПІДЕМІЧНА ситуація – стан середовища життєдіяльності та обумовлений ним стан здоров'я населення на певній території в конкретно визначений час.

Санитарно-эпидемическая ситуация – состояние среды жизнедеятельности и обусловленное им состояние здоровья населения на определенной территории в конкретно определенное время.

САНІТАРНО-ЕПІДЕМІОЛОГІЧНИЙ норматив (гігієнічний норматив, епідеміологічний показник, протиепідемічний норматив) – встановлене дослідженнями допустиме максимальне або мінімальне кількісне та (або) якісне значення показника, що характеризує фактор середовища життєдіяльності за медичними критеріями (параметрами) його безпечності для здоров'я людини та її майбутніх поколінь, а також стан здоров'я населення за критеріями захворюваності, поширення захворювань, фізичного розвитку, імунітету тощо.

Санитарно-эпидемиологический норматив (гигиенический норматив, эпидемиологический показатель, противоэпидемический норматив) – установленное исследованиями допустимое максимальное или минимальное количественное и/или качественное значение показателя, характеризующего фактор среды жизнедеятельности по медицинским критериям (параметрам) его безопасности для здоровья человека и здоровья будущих поколений, а также состояние здоровья населения по критериям заболеваемости, распространенности болезней, физического развития, иммунитета и т.

САНІТАРНО-ЕПІДЕМІОЛОГІЧНИЙ сертифікат (далі – **гігієнічний сертифікат**) – разовий документ, виданий органами державної санітарно-епідеміологічної служби, що підтверджує безпеку для здоров'я та життя людини окремих видів товарів широкого вжитку (харчових продуктів і напоїв, парфумерно-косметичних виробів, товарів дитячого асортименту, виробів побутового призначення тощо) на підставі результатів проведених санітарно-хімічних, токсикологічних, фізико-хімічних, радіологічних, мікробіологічних та інших досліджень;

Санитарно-эпидемиологические сертификат (далее – **гигиенический сертификат**) – разовый документ, выданный органами государственной санитарно-эпидемиологической службы, подтверждающий безопасность для здоровья и жизни человека отдельных видов товаров широкого потребления (пищевых продуктов и напитков, парфюмерно-косметических изделий, товаров детского ассортимента, изделий бытового назначения и т.п.) на основании результатов проведенных санитарно-химических, токсикологических, физико-химических, радиологических, микробиологических и других исследований.

САНІТАРНО-ТОКСИКОЛОГІЧНІ показники – хімічні показники, що нормуються за санітарно-токсикологічною ознакою шкідливості.

Санитарно-токсикологические показатели – химические показатели, нормирующиеся по санитарно-токсикологическому признаку вредности.

САНУВАТИ (від лат. *sanare* лікувати) – оздоровлювати, проводити санацію.

Санировать (от лат. *sanare* лечить) – оздоровлять,

проводить санацію.

СЕРЕДОВИЩЕ життєдіяльності людини (далі – **середовище життєдіяльності**) – сукупність об'єктів, явищ і факторів навколишнього середовища (природного і штучно створеного), безпосередньо оточуючих людину і визначаючих умови її проживання, харчування, праці, відпочинку, навчання, виховання тощо.

Среда жизнедеятельности человека (далее – **среда жизнедеятельности**) – совокупность объектов, явлений и факторов окружающей среды (природной и искусственно созданной), непосредственно окружающих человека и определяющих условия его проживания, питания, труда, отдыха, обучения, воспитания и т.д.

СЕРЕДНЯ проба – частина об'єднаної проби, призначена для проведення досліджень.

Средняя проба – часть объединенной пробы, предназначенная для проведения испытаний.

СИМПТОМ, *symptoma* (грец. *symptoma* – випадок, ознака, хворобливий приступ) – ознака прояву хвороби. Головна, особливо важлива ознака називається кардинальною (*s. cardinale*). Абсолютно характерна для даної хвороби ознака називається патогномонічною (*s. pathognomonicum*).

Симптом, *symptoma* (греч. *symptoma* **случай, признак, болезненный приступ**) – признак проявления болезни. Главный, особенно важный признак называется кардинальный (*s. cardinale*). Абсолютно характерный для данной болезни признак называется патогномоничный (*s. pathognomonicum*).

СИРЕЦЬ – риба без ознак життєдіяльності з температурою в товщі м'язів близькою до температури навколишнього

середовища.

Сырец – рыба без признаков жизнедеятельности с температурой в толще мышц близкой к температуре окружающей среды.

СИРОВИНА – риба жива, сирець, охолоджена, морожена, яка використовується для виготовлення продукції.

Сырье – рыба живая, сырец, охлажденная, мороженная, используемая для изготовления продукции.

СИСТЕМА питного водопостачання – сукупність технічних засобів, включаючи мережі, споруди, устаткування (пристрої), для централізованого та нецентралізованого питного водопостачання.

Система питьевого водоснабжения – совокупность технических средств, включая сети, сооружения, оборудование (устройства), для централизованного и нецентрализованного питьевого водоснабжения.

СМАК і присмак – показники, що характеризують здатність наявних у воді хімічних речовин після взаємодії зі слиною подразнювати смакові рецептори язика і зумовлювати відповідне відчуття.

Вкус и привкус – показатели, характеризующие способность имеющихся в воде химических веществ после взаимодействия со слюной раздражать вкусовые рецепторы языка и предопределять соответствующее ощущение.

СПЕЦІАЛЬНЕ використання риб та інших водних живих ресурсів – усі види використання риб, інших водних живих ресурсів (за винятком любительського та спортивного рибальства у водних об'єктах загального користування), що здійснюється шляхом їх вилучення

(лов, добування, збирання тощо) з середовища перебування.

Специальное использование рыб и других водных живых ресурсов – все виды использования рыб, других водных живых ресурсов (за исключением любительского и спортивного рыболовства в водных объектах общего пользования), которое осуществляется путем их изъятия (лов, добыча, сбор и т.п.) из среды обитания.

СПИНКА – риба із зрізаною черевною частиною, видаленими головою, спинним плавцем, залишками нутроців і згустками крові.

Спинка – рыба со срезанной брюшной частью, удаленными головой, спинными плавниками, остатками внутренностей и сгустками крови.

СПОЖИВАЧ питної води – юридична або фізична особа, яка використовує питну воду для забезпечення фізіологічних, санітарно-гігієнічних, побутових та господарських потреб.

Потребитель питьевой воды – юридическое или физическое лицо, использующее питьевую воду для обеспечения физиологических, санитарно-гигиенических, бытовых и хозяйственных нужд.

СПОЖИВЧА тара – тара, призначена для пакування та доставки продукції споживачеві.

Потребительская тара – тара, предназначена для упаковывания и доставки продукции потребителю.

СПРИЯТЛИВІ умови життєдіяльності людини – стан середовища життєдіяльності при якому відсутній будь-який шкідливий вплив його факторів на здоров'я людини і є можливості для забезпечення нормальних і відновлення порушених функцій організму.

Благоприятные условия жизнедеятельности человека – состояние среды жизнедеятельности, при котором отсутствует какое-либо вредное воздействие ее факторов на здоровье человека и есть возможности для обеспечения нормальных и восстановления нарушенных функций организма.

СТАВОК – штучно створена водойма місткістю не більше 1 млн. м³.

Пруд – искусственно созданный водоем емкостью не более 1 млн. м³.

СТІЧНІ ВОДИ – води, забруднені побутовими рештками, виробничими відходами, що видаляються із території населених пунктів і тваринницьких ферм. До стічних вод відносять також води, що утворюються в результаті випадання атмосферних опадів у межах населених пунктів і виробничих об'єктів. Законом про охорону природи й водним законодавством забороняється скидання у водойми неочищених і незнезаражених стічних вод.

Сточные воды – воды, загрязненные бытовыми отбросами, производственными отходами, удаляемые с территории населенных пунктов и животноводческих ферм. К сточным водам относят также воды, образующиеся в результате выпадения атмосферных осадков в пределах населенных пунктов и производственных объектов. Законом об охране природы и водным законодательством запрещается сброс в водоемы неочищенных и необеззараженных сточных вод.

СУХИЙ ЗАЛИШОК ВОДИ – показник, що характеризується сумарною кількістю мінеральних і органічних речовин, насамперед хлоридів, сульфатів, карбонатів у 1 дм³ води.

У санітарно-гігієнічній практиці сухий залишок допускається не більше 1000 мг/л (у т.ч., мг/л: хлоридів – 350, сульфатів – 500, заліза – 0,3, марганцю – 0,1, міді – 5, цинку – 5).

Сухой остаток воды – показатель, характеризующийся суммарным количеством минеральных и органических веществ, прежде всего хлоридов, сульфатов, карбонатов в 1 дм³ воды. В санитарно-гигиенической практике сухой остаток допускается не более 1000 мг/л (в т.ч., мг/л: хлоридов – 350, сульфатов – 500, железа – 0,3, марганца – 0,1, меди – 5, цинка – 5).

СХЕМА використання і охорони води та відтворення водних ресурсів – передпроектний документ, що визначає основні водогосподарські та інші заходи, які підлягають здійсненню для задоволення перспективних потреб у воді населення і галузей економіки, а також для охорони вод або запобігання їх шкідливої дії.

Схема использования и охраны воды и воспроизводство водных ресурсов – предпроектный документ, определяющий основные водохозяйственные и другие мероприятия, подлежащие осуществлению для удовлетворения перспективных потребностей в воде населения и отраслей экономики, а также для охраны вод или предотвращения их вредного действия.

Т

ТВЕРДІСТЬ води – характеризується сумарною кількістю всіх солей Са й Mg в 1 л води. Твердість води допускається не більше: 10 мг-екв (1 мг-екв твердості відповідає вмісту в 1 л води 20,04 мг Са й 12,16 – Mg – це еквівалентна маса Са й Mg рівна половині їх атомної маси).

Жесткость воды – характеризується суммарним количеством всех солей Са и Mg в 1 л воды. Жесткость воды допускается не более: 10 мг-экв (1 мг-экв жесткости соответствует содержанию в 1 л воды 20,04 мг Са и 12,16 – Mg – это эквивалентная масса Са и Mg равная половине их атомной массы).

ТЕХНІЧНИЙ регламент – нормативно-правовий акт, затверджений центральним органом виконавчої влади з питань технічного регулювання та споживчої політики, в якому зазначаються характеристики продукту чи пов'язані з ним процеси і способи виробництва, включаючи відповідні адміністративні положення, виконання яких є обов'язковим. Технічний регламент не містить вимог щодо безпечності харчових продуктів, встановлених згідно із санітарними заходами, та може включати або визначати вимоги до термінології, позначень, пакування, маркування або етикетування стосовно продукту, процесу чи способу виробництва.

Технический регламент – нормативно-правовой акт, утвержденный центральным органом исполнительной власти по вопросам технического регулирования и потребительской политики, в котором указываются характеристики продукта или связанные с ним процессы и способы производства, включая соответствующие

административные положения, выполнение которых является обязательным. Технический регламент не содержит требований по безопасности пищевых продуктов, установленных в соответствии с санитарными мерами, и может включать или определять требования к терминологии, обозначений, упаковки, маркировки или этикетирования относительно продукта, процесса или способа производства.

ТЕХНІЧНІ умови – це комплекс умов і вимог до інженерного забезпечення систем питного водопостачання, які повинні відповідати його розрахунковим параметрам.

Технические условия – это комплекс условий и требований к инженерному обеспечению систем питьевого водоснабжения, которые должны отвечать его расчетным параметрам.

ТЕХНОЛОГІЧНА водойма – штучно створена водойма спеціального технологічного призначення, що визначається технічним проектом та/або паспортом, яка наповнюється штучно за допомогою гідротехнічних споруд і пристроїв.

Технологический водоем – искусственно созданный водоем специального технологического назначения, определяющийся техническим проектом и/или паспортом, который наполняется искусственно с помощью гидротехнических сооружений и устройств.

ТЕХНОЛОГІЧНІ нормативи використання питної води – максимально допустимий обсяг технологічних витрат води при її виробництві та транспортуванні, використанні на власні потреби підприємствами питного водопостачання та утриманні зон санітарної охорони.

Технологические нормативы использования питьевой воды – максимально допустимый объем технологических расходов воды при ее производстве и транспортировке, использовании на собственные нужды предприятиями водоснабжения и содержания зон санитарной охраны.

ТЕША – черевна частина риби, в цілому вигляді або у вигляді двох поздовжніх половинок.

Теша – брюшная часть рыбы, в целом виде или в виде двух продольных половинок.

ТОЧКОВА (митцева) проба – кількість продукції, відібраної з одного місця за один прийом з даної партії, необхідної для складання об'єднаної проби.

Точечная (мгновенная) проба – количество продукции, отобранное из одного места за один прием от данной партии, необходимое для составления объединенной пробы.

ТРАНСПОРТНА тара – тара, призначена для пакування, зберігання і транспортування продукції, що складає самостійну транспортну одиницю.

Транспортная тара – тара, предназначена для упаковывания, хранения и транспортирования продукции, составляющая самостоятельную транспортную единицу.

ТРУБЧАСТИЙ колодязь (свердловина) – інженерна споруда, яка є вертикальною виробкою з невеликим розміром поперечного перерізу круглої форми, що призначена для забору підземних вод, розташованих на різній глибині.

Трубчатый колодец (скважина) – инженерное сооружение, являющееся вертикальной выработкой с небольшим размером поперечного сечения круглой

форми, предназначенное для забора подземных вод, расположенных на разной глубине.

ТУШКА – риба, розрізана по черевцю між грудними плавцями від калтичка до анального отвору, калтичок може бути перерізаний; голова, луска, нутрощі, чорна плівка, згустки крові видалені, плавці, за винятком хвостового, зрізані на рівні шкірного покриву, хвостовий плавець і частина хвостового стебла видалені прямим зрізом на відстані 1 – 2 см від основи середніх променів.

Може бути частковий зріз шкірного покриву біля основи плавців.

Тушка – рыба, разрезанная по брюшку между грудными плавниками от калтычка до анального отверстия, калтычок может быть перерезан; голова, чешуя, внутренности, черная пленка, сгустки крови удалены, плавники, за исключением хвостового, срезаны на уровне кожного покрова, хвостовой плавник и часть хвостового стебля удалены прямым срезом на расстоянии 1 – 2 см от основания средних лучей.

Может быть частичный срез кожного покрова у основания плавников.

ТУШКА мороженої риби – риба, у якої голова (з плечовими кістками), нутрощі, ікра або молоки видалені; тонка черевна частина зрізана по прямій лінії від головного зрізу і далі анального отвору; хвостовий плавець видалено разом з прихвостовою частиною на відстані не більше 3 см від основи його середніх променів; згустки крові і чорна плівка можуть бути залишені.

Може бути поперечний підріз черевця в області анального отвору без розрізу по черевцю.

При патранні на тушку у сардин тонка черевна частина

не зрізується.

Тушка мороженой рыбы – рыба, у которой голова (с плечевыми костями), внутренности, икра или молоки удалены; тонкая брюшная часть срезана по прямой линии от головного среза и далее анального отверстия; хвостовой плавник удален вместе с прихвостовой частью на расстоянии не более 3 см от основания его средних лучей; сгустки крови и черная пленка могут быть оставлены.

Может быть поперечный подрез брюшка в области анального отверстия без разреза по брюшку.

При разделке на тушку у сардин тонкая брюшная часть не срезается.

ТУШКА мороженої риби напівпатрана – обезглавлена рыба, у якої хвостовий плавець видалено разом з прихвостовою частиною на відстані не більше 3 см від основи його середніх променів.

Може бути поперечний підріз черевця в області анального отвору.

Тушка і тушка напівпатрані можуть виготовлятися з ставриди океанічної, скумбрії атлантичної, сардини атлантичної, сардинели і сардінопс.

Тушка мороженой рыбы полупотрошенная – обезглавленная рыба, у которой хвостовой плавник удален вместе с прихвостовой частью на расстоянии не более 3 см от основания его средних лучей.

Может быть поперечный подрез брюшка в области анального отверстия.

Тушка и тушка полупотрошенная могут изготавливаться из ставриды океанической, скумбрии атлантической, сардины атлантической, сардинеллы и сардинопса.

У

УПРАВЛІННЯ ризиком – процес вибору альтернативних рішень на підставі результатів оцінки ризику та, у разі необхідності, вибору і впровадження відповідних засобів управління (контролю), включаючи регуляторні заходи.

Управление риском – процесс выбора альтернативных решений на основании результатов оценки риска и, в случае необходимости, выбора и внедрения соответствующих средств управления (контроля), включая регуляторные меры.

УРІЗ води – межа води на березі водного об'єкта (берегова лінія).

Урез воды – граница воды на берегу водного объекта (береговая линия).

Ф

ФАКТОРИ середовища життєдіяльності – будь-які біологічні (вірусні, пріонні, бактеріальні, паразитарні, генетично модифіковані організми, продукти біотехнології тощо), хімічні (органічні і неорганічні, природні та синтетичні), фізичні (шум, вібрація, ультразвук, інфразвук, теплове, іонізуюче, неіонізуюче та інші види випромінювання), соціальні (харчування, водопостачання, умови побуту, праці, відпочинку, навчання, виховання тощо) та інші фактори, що впливають або можуть впливати на здоров'я людини чи на здоров'я майбутніх поколінь.

Факторы среды жизнедеятельности – любые биологические (вирусные, прионные, бактериальные, паразитарные, генетически модифицированные организмы, продукты биотехнологии и т.д.), химические (органические и неорганические, природные и синтетические), физические (шум, вибрация, ультразвук, инфразвук, тепловое, ионизирующее, неионизирующее и другие виды излучения), социальные (питание, водоснабжение, условия быта, труда, отдыха, обучения, воспитания и т.д.) и другие факторы, которые влияют или могут влиять на здоровье человека или здоровье будущих поколений.

ФАСОВАНА питна вода – питна вода підземних джерел питного водопостачання або питна вода централізованого питного водопостачання, додатково оброблена з метою поліпшення її якості, у герметичній тарі.

Фасованная питьевая вода – питьевая вода подземных источников питьевого водоснабжения или питьевая вода

централізованого питьового водоснабження, додатково оброблена з метою покращення її якості, в герметичній тарі.

ФЕРМЕНТАЦІЯ м'яса (дозрівання) – комплекс біохімічних змін, що відбуваються в м'ясі під дією власних або штучно введених ферментів. У ферментації м'яса провідними є два процеси – розпад глікогену та зміна хімічного складу і колоїдно-фізичної структури білків. У процесі цих змін м'ясо стає ніжним, м'ясний сік легко відокремлюється, при варінні воно дає бульйон високої якості. Основні ферментативні процеси в м'ясі протікають протягом 2 – 3 діб після забою.

Ферментация мяса (созревание) – комплекс биохимических изменений, происходящих в мясе под действием собственных или искусственно введенных ферментов. В ферментации мяса ведущими являются два процесса – распад гликогена и изменение химического состава и коллоидно-физической структуры белков. В процессе этих изменений мясо становится нежным, мясной сок легко отделяется, при варке оно дает бульон высокого качества. Основные ферментативные процессы в мясе протекают в течении 2 – 3 суток после убоя.

ФІЗИКО-ХІМІЧНІ показники – фізичні чи хімічні показники, що нормуються за загальносанітарною чи органолептичною ознакою шкідливості.

Физико-химические показатели – физические или химические показатели, нормирующиеся по общесанитарному или органолептическому признаку вредности.

ФІЗИЧНІ властивості води. Характеризуються температурою (12 °С – для дорослих і 15 – 20 °С – для молодняка),

прозорістю (стовпчик води висотою 30 см, через який вільно читається спеціальний шрифт Снеллена), кольором, запахом (не допускається затхлий запах) і смаком (гіркий, в'язкий і гнильний смак свідчать про непридатність води для напування).

Физические свойства воды. Характеризуються температурой (12 °С – для взрослых и 15 – 20 °С – для молодняка), прозорістю (стовпчик води висотою 30 см, сквозь котрий свободно читается спеціальний шрифт Снеллена), цветом, запахом (не допускається затхлий запах) и вкусом (горький, вяжущий и гнилостный вкус свидетельствуют о непригодности воды для поения).

ФІЛЕ – риба, розрізана по довжині на дві поздовжні половинки. Голова, луска, хребет, плечові і великі реберні кістки, плавці, нутрощі, чорна плівка, згустки крові видалені.

Филе – рыба, разрезанная по длине на две продольные половинки. Голова, чешуя, позвоночник, плечевые и крупные реберные кости, плавники, внутренности, черная пленка, сгустки крови удалены.

ФІЛЬТРАЦІЯ води – метод очищення води й поліпшення її якості. За характером фільтруючої основи фільтри поділяються на сітчасті, каркасні, або наливні і найпоширеніші зернисті (піщані, антрацитові).

Фильтрация воды – метод очистки воды и улучшения ее качества. По характеру фильтрующей основы фильтры подразделяются на сетчатые, каркасные, или наливные и наиболее распространенные зернистые (песчаные, антрацитовые).

ФТОРУВАННЯ води – застосовується в зонах (біогеохімічних провінціях) з нестачею мікроелемента фтору у ґрунтах та воді. Фторування води проводять із таким розрахунком,

щоб у ній містилося фтору в межах 0,7 – 1,5 мг/л.

Фторирование воды – применяется в зонах (биогеохимических провинциях) с недостатком микроэлемента фтора в почвах и воде. Фторирование воды проводят с таким расчетом, чтобы в ней содержалось фтора в пределах 0,7 – 1,5 мг/л.

Х

ХАРЧОВА добавка – будь-яка речовина, яка не вважається харчовим продуктом або його складником, але додається до харчового продукту з технологічною метою в процесі виробництва та яка у результаті стає невід'ємною частиною продукту (термін не включає забруднюючі речовини, пестициди або речовини, додані до харчових продуктів для поліпшення їх поживних властивостей).

Пищевая добавка – любое вещество, не принадлежащее к пищевым продуктам или их частью, но добавляется в пищевой продукт с технологической целью в процессе производства и которое в результате становится неотъемлемой частью продукта (термин не включает загрязняющие вещества, пестициды или вещества, добавленные к пищевым продуктам для улучшения их питательных свойств).

ХАРЧОВА продукція – перероблені продукти лову, призначені окремо чи з іншою харчовою продукцією для подальшої переробки та (або) споживання.

Пищевая продукция – переработанные продукты лова, предназначенные отдельно или с другой пищевой продукцией для дальнейшей переработки и (или) потребления.

ХАРЧОВІ токсикози – захворювання людини і тварин, що виникають при вживанні харчових продуктів (кормів), що містять токсини деяких патогенних бактерій (стафілококи, *Cl. botulinum* та ін.) при відсутності збудників утворюючих токсини.

Пищевые токсикозы – заболевания человека и

животных, возникающие при употреблении пищевых продуктов (кормов), содержащих токсины некоторых патогенных бактерий (стафилококки, *Cl. botulinum* и др.) при отсутствии образующих токсины возбудителей.

ХАРЧОВІ ТОКСИКОІНФЕКЦІЇ – захворювання людини, що виникають при вживанні харчових продуктів, контамінованих певними видами бактерій (сальмонелли, патогенні серотипи кишкової палички, протей, ентерококи та ін.).

Пищевые токсикоинфекции – заболевания человека, возникающие при употреблении пищевых продуктов, обсемененных определенными видами бактерий (сальмонеллы, патогенные серотипы кишечной палочки, протей, энтерококки и др.).

ХАРЧОВИЙ продукт (їжа) – будь-яка речовина або продукт (сирій, включаючи сільськогосподарську сировину, необроблений, напівоброблений або оброблений), призначені для споживання людиною. Харчовий продукт включає напій, або іншу речовину, зокрема воду, що спеціально включені до харчового продукту під час виробництва, підготовки або обробки.

Пищевой продукт (пища) – любое вещество или продукт (сырой, включая сельскохозяйственное сырье, необработанный, полуобработанный или обработанный), предназначенные для потребления человеком. Пищевой продукт включает напиток и любое другое вещество, в частности воду, намеренно включенные в пищевой продукт при производстве, подготовки или обработки.

ХВОРОБА, morbus (лат. *morbus* – хвороба, грец. *nosos*) – порушення нормальної діяльності організму, викликане надзвичайними подразниками, що проявляється

функціональним або органічним ушкодженням фізіологічних систем з одночасною мобілізацією захисно-адаптаційних механізмів. Хвороба тварини призводить до зниження продуктивності і якості продуктів тваринництва, господарської цінності або закінчується загибеллю.

Болезнь, morbus (лат. **morbus** **болезнь**, греч. **nosos**) – нарушение нормальной деятельности организма, вызванное чрезвычайными раздражителями, проявляющееся функциональным или органическим повреждением физиологических систем с одновременной мобилизацией защитно-адаптационных механизмов. Болезнь животного приводит к снижению продуктивности и качества продуктов животноводства, хозяйственной ценности или заканчивается гибелью.

ХІМІЧНЕ споживання кисню (ХСК) – кількість кисню, що використовується при хімічному окисленні у воді органічних та неорганічних речовин під дією окисників (ГОСТ 17403-72). Правилами охорони поверхневих вод (1991) встановлено ХСК для водойм в місцях господарсько використання – не більше 15 мгО₂/л та в місцях комунально-побутового водокористування – не більше 30 мгО₂/л.

Химическое потребление кислорода (ХСК) – количество кислорода, потребляемое при химическом окислении содержащихся в воде органических и неорганических веществ под действием окислителей (ГОСТ 17403-72). Правила охраны поверхностных вод (1991) устанавливают норматив ХСК для водоемов в местах хозяйственно-питьевого водопользования – не

более 15 мгО₂/л и в местах коммунально-бытового водопользования – не более 30 мгО₂/л.

Ц

ЦВІТІННЯ ВОДИ – масовий розвиток фітопланктону у водоймі, що супроводжується зміною забарвлення (колірності) води. Викликається несприятливою зміною водного режиму (застій води, забруднення органічними речовинами, мінеральними добривами тощо); погіршує кисневий режим водойми, викликає мор риби та інших водних організмів).

Цветение воды – массовое развитие фитопланктона в водоеме, сопровождающееся изменением окраски (цветности) воды. Вызывается неблагоприятными изменениями водного режима (застой воды, загрязнение органическими веществами и минеральными удобрениями и др.); ухудшает кислородный режим водоема, вызывает замор рыб и других водных животных.

ЦЕНТРАЛІЗОВАНЕ водопостачання тваринницьких об'єктів – всі точки споживання води на тваринницькому об'єкті забезпечуються з одного джерела (водопроводу). Залежно від призначення централізоване водопостачання може бути трьох типів: виробниче, господарське і єдине, тобто комплексне. Нерідко централізоване водопостачання господарств забезпечується за рахунок підземних вод. У цьому випадку комплекс господарсько-питного водопостачання включає вододжерело, насосну станцію, резервуар чистої води, водогінну мережу.

Централизованное водоснабжение животноводческих объектов – все точки потребления воды на животноводческом объекте снабжаются из одного источника (водопровода). В зависимости от назначения

централизованное водоснабжение может быть трех типов: производственное, хозяйственное и единое, т.е. комплексное. Нередко централизованное водоснабжение хозяйств обеспечивается за счет подземных вод. В этом случае комплекс хозяйственно-питьевого водоснабжения включает водоисточник, насосную станцию, резервуар чистой воды, водопроводную сеть.

ЦЕНТРАЛІЗОВАНЕ питне водопостачання – господарська діяльність із забезпечення споживачів питною водою за допомогою комплексу об'єктів, споруд, розподільних водопровідних мереж, пов'язаних єдиним технологічним процесом виробництва та транспортування питної води.

Централизованное питьевое водоснабжение – хозяйственная деятельность по обеспечению потребителей питьевой водой с помощью комплекса объектов, сооружений, распределительных водопроводных сетей, связанных единым технологическим процессом производства и транспортировки питьевой воды.

ЦЕНТРАЛІЗОВАНЕ водовідведення – господарська діяльність із відведення та очищення комунальних та інших стічних вод за допомогою комплексу об'єктів, споруд, колекторів, трубопроводів, пов'язаних єдиним технологічним процесом.

Централизованное водоотведение – хозяйственная деятельность по отводу и очистке коммунальных и других сточных вод с помощью комплекса объектов, сооружений, коллекторов, трубопроводов, связанных единым технологическим процессом.

Ч

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗМІВ – 1) число особин даного виду на одиницю площі або в популяції; 2) загальне число живих особин (незалежно від їх приналежності до системи) на певній площі або в одиниці об'єму.

Численность организмов – 1) число особей данного вида на единицу площади или в популяции; 2) общее число особей живых особей (вне зависимости от их систематической принадлежности) на определенной площади или в единице объема.

Ш

ШАХТНИЙ колодязь – інженерна споруда, що є вертикальною виробкою з великим (у порівнянні із водозабірною свердловиною) розміром поперечного перерізу, круглої, квадратної, прямокутної або шестигранної форми, що призначена для забору ґрунтових вод.

Шахтный колодец – инженерное сооружение, являющееся вертикальной выработкой с большим (по сравнению с водозаборной скважиной) размером поперечного сечения, круглой, квадратной, прямоугольной или шестигранной формы, которая предназначена для забора грунтовых вод.

ШКІДЛИВИЙ вплив на здоров'я людини – вплив факторів середовища життєдіяльності, що створює загрозу здоров'ю, життю або працездатності людини чи здоров'ю майбутніх поколінь.

Вредное воздействие на здоровье человека – влияние факторов среды обитания, создающее угрозу здоровью, жизни или трудоспособности человека или здоровью будущих поколений.

ШРОТ – побічний продукт у вигляді знежиреної крупки, який одержується на маслоекстракційних заводах при видаленні з олійного насіння жиру.

Шрот – побочный продукт в виде обезжиренной крупки, которую получают на маслэкстракционных заводах при удалении из масляного семени жира.

Я

ЯКІСТЬ води – характеристика складу і властивостей води, яка визначає її придатність з конкретною метою використання.

Качество воды – характеристика состава и свойств воды, определяющая ее пригодность для конкретных целей использования.

Список використаних джерел

1. Романенко В.Д. Основи гідроекології: Підручник / Романенко В.Д. – К.: Обереги, 2001. – 728 с.
2. Санітарно-гігієнічні вимоги до води та водопостачання сільськогосподарських підприємств / [М.О. Захаренко, Л.В. Шевченко, В.М. Поляковський та ін.]. – Вінниця.: Видавничий центр ВНАУ, 2011 – 244 с.
3. Санітарія і гігієна у рибництві. Методичний посібник / [М.О. Захаренко, В.М. Поляковський, Л.В. Шевченко та ін.]. – К.: ДП «Друкарня Державного управління справами», 2007. – 175 с.
4. Гігієнічні вимоги до води при вирощуванні риби у ставах / [М.О. Захаренко, Д.А. Засекін, В.М. Поляковський та ін.]. – К.: Видавництво «Арістей», 2005. – 25 с.
5. Якість води. Словник термінів: ДСТУ ISO 6107-1:2004 – ДСТУ ISO 6107-9:2004. – [Чинний від 2005-04-01]. – К.: Держспоживстандарт України, 2006. – 181 с. – (Національні стандарти України).
6. Українсько-російський тлумачний словник еколого-гігієнічних термінів / [уклад. М.О. Захаренко, В.М. Поляковський, Л.В. Шевченко та ін.]. – К.: ТОВ «ЦП «КОМПРИНТ»», – 2014. – 785 с.
7. Водний Кодекс України: за станом на 01.01.2015 р. / Верховна Рада України. – Офіц. Вид. – К.: Парлам. Вид-во, 1995. – 64 с.
8. Закон України про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них: із змінами і доповненнями, внесеними Законами України: за станом на 5 вересня 2013 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. К.: Парлм. вид-во, 2013, 9 с.
9. Закон України про рибне господарство, промислове рибальство

- та охорону водних біоресурсів: із змінами і доповненнями, внесеними Законами України: за станом на 9 квітня 2014 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. К.: Парлм. вид-во, 2014, 38 с.
10. Закон України про відходи: із змінами і доповненнями, внесеними Законами України: за станом на 16 жовтня 2012 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. К.: Парлм. вид-во, 2012, 40 с.
  11. Державні санітарні норми та правила «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною» (ДСанПіН 2.2.4-171-10). – [чинний від 12.08.2011]. – К.: Держспоживстандарт України, 2010. – 46 с.
  12. Риба дрібна охолоджена: ГСТУ 15-84-2002. – [чинний від 24 жовтня 2002 р.]. – К.: Держспоживстандарт України, 2002. – 8 с.
  13. Риба жива: ДСТУ 2284-93. – [чинний від 01.01.95]. – Держспоживстандарт України, 1995. – 7 с.
  14. Продукти рибні. Пакування: ДСТУ 2641:2007. – [чинний від 2009-01-01]. – Держспоживстандарт України, 2009. – 11 с.
  15. Межгосударственный стандарт. Рыба, нерыбные объекты и продукция из них: ГОСТ 31339-2006. – [дата введения 2008-07-01]. – М.: Стандартиформ, 2010. – 24 с.
  16. Межгосударственный стандарт. Консервы и продукты из рыбы и нерыбных объектов промысла: ГОСТ 28972-91. – [дата введения 1992-07-01]. – М.: Стандартиформ, 2004. – 4 с.
  17. Межгосударственный стандарт. Консервы и пресервы из рыбы и морепродуктов: ГОСТ 11771-93. – [дата введения 1995-01-01. Переиздание. Июнь 2010 г.]. – М.: Стандартиформ, 2010. – 24 с.
  18. Межгосударственный стандарт. Икра зернистая осетровых рыб пастеризованная: ГОСТ 6052-2004. – [дата введения 2005-

- 07-01. Переиздание. Март 2012 г.]. – М.: Стандартиформ, 2012. – 12 с.
19. Межгосударственный стандарт. Рыба охлажденная: ГОСТ 814-96. – [дата введения 1997-07-01]. – М.: Стандартиформ, 1997. – 12 с.
20. Межгосударственный стандарт. Рыба. Длина и масса: ГОСТ 1368-2003. – [дата введения 2005-01-01]. – М.: Стандартиформ, 2005. – 24 с.
21. Межгосударственный стандарт. Наборы рыбные для ухи мороженые: ГОСТ 21607-97. – [дата введения 1999-01-01]. – М.: Стандартиформ, 1999. – 16 с.
22. Межгосударственный стандарт. Рыба океанического промысла мороженая: ГОСТ 20057-96. – [дата введения 1998-01-01]. – М.: Стандартиформ, 1998. – 12 с.
23. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Електронний ресурс] / Режим доступу до словн.: <http://www.lingvo.ua/uk/Search/uk-uk?searchMode=Interpretations&fromSlovnyk=1>

